

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Toplumsal Yapı ve Değişme Bilim Dalı

**LOUIS ALTHUSSER'İN DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI ADLI
ESERİ BAĞLAMINDA, GÜNÜMÜZDE SOSYAL MEDYA ve İKTİDAR
İLİŞKİLERİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Döndü YALÇINKAYA

Sivas

Mayıs 2016

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Toplumsal Yapı ve Değişme Bilim Dalı

**LOUIS ALTHUSSER'İN DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI ADLI
ESERİ BAĞLAMINDA, GÜNÜMÜZDE SOSYAL MEDYA ve İKTİDAR
İLİŞKİLERİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Döndü YALÇINKAYA

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. Fatih ARSLAN

Sivas

Mayıs 2016

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji
Bilim Dalı : Toplumsal Yapı ve Değişme
Tezin Başlığı : Louis Althusser'in "Devletin İdeolojik
Aygıtları" Adlı Eseri Bağlamında
Günümüzde Sosyal Medya ve İktidar
İlişkilerinin Sosyolojik Analizi
Savunma Tarihi : 08.04.2016
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Fatih ARSLAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Doç. Dr. Ali ESGİN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ziyet BAHADIR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Fatih ARSLAN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Döndü Yalçinkaya tarafından hazırlanan Louis Althusser'in "Devletin İdeolojik
Aygıtları" Adlı Eseri Bağlamında Günümüzde Sosyal Medya ve İktidar
İlişkilerinin Sosyolojik Analizi başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Öğrencinin Adı SOYADI

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Louis Althusser'in geliştirdiği önemli kavramlardan biri olan Devletin İdeolojik Aygıtları bağlamında günümüzde sosyal medya ve iktidar ilişkisine yer verilmiştir.

Bu çalışma boyunca sergilediği davranışlarıyla bana olan desteğini ve güvenini sürekli hissettiren, tam ümitsizliğe kapıldığımda tekrardan ümit veren değerli hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Fatih ARSLAN'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca gerek kaynakları bulmamda gerekse fikir alışverişlerinde yardımcı olan kıymetli arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Her zaman olduğu gibi bu çalışma süresince de gerek manevi gerekse maddi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve her koşulda yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak da tezi yazmaktan yorulduğumda, karamsarlığa düştüğümde yanımda olan, desteğini esirgemeyen nişanlım Mehmet ŞAHİN'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.1. LOUIS ALTHUSSER'İN HAYATI.....	3
1.2. ALTHUSSER'İN DÜŞÜNÇESİ.....	3
1.3. ALTHUSSER'İN FELSEFE ve BİLİM ANLAYIŞI.....	6
İKİNCİ BÖLÜM	21
2.1.İDEOLOJİ.....	21
2.2.İDEOLOJİ KAVRAMININ TARİHÇESİ ve TANIMI.....	21
2.3.ALTHUSSER'İN İDEOLOJİ ANLAYIŞININ OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN DÜŞÜNÜRLER.....	28
2.4.ALTHUSSER'İN İDEOLOJİ ANLAYIŞI	43
2.4.1. Toplumsal Formasyon.....	44
2.4.2. Üretim Koşullarının Yeniden-Üretimi.....	50
2.4.3. Devletin İdeolojik Aygıtları.....	54
2.4.4. Althusser'de İdeoloji.....	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
3.1.İLETİŞİM OLGUSU ve SÜRECİ.....	71
3.1.1. Kitle İletişimi.....	74
3.1.2.İnternet ve Yeni Medya.....	78
3.2.DEVLET ve MEDYA.....	80
3.3.SOSYAL MEDYA ve DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ	86
3.3.1.Dünyada Sosyal Medya Yasakları.....	92
3.3.2.Türkiye'de Sosyal Medya Yasakları	102
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	126
KAYNAKÇA	137

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Yüksek Mahkemesi

AFP: Agence France Press

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AP: Associated Press

AYM: Anayasa Mahkemesi

BBC: British Broadcasting Corporation

BBP: Büyük Birlik Partisi

BDP: Bağımsız Demokrat Partisi

B.K.F: Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CNN: Cable News Network

CPJ: Committee to Protect Journalist

DİA: Devletin İdeolojik Aygıtları

DNS: Domain Name Service

GPO: Gezi Parkı Olayları

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HSYK: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

IP: Internet Protocol Address

MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

NBC: National Broadcasting Company

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SMS: Short Message Service

TGC: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti

TGS: Türkiye Gazeteciler Sendikası

TİB: Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı

TSR: The Sims Resource

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

URL: Uniform Resource Locator

WWW: World Wide Web

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı Louis Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" kavramsallaştırması bağlamında günümüzde devletin ve iktidar aygıtının medya ve sosyal medya üzerinde kontrol ilişkisini tartışmaktır. 21. yüzyılda haberleşme araçlarının hızlı bir biçimde gelişme göstermesi ve bununla orantılı olarak internet ve sosyal medyanın artan yaygınlığı ve etkinliği bir ideolojik aygıt olarak geleneksel medyayı denetleme hususunda tecrübeli ve yetkin bir hale gelmiş olan iktidarların bu yeni gelişmeler karşısında benzer etkinlikte denetim gerçekleştirme çabalarını sosyolojik açıdan problemlili bir konuma sürüklemiştir. Bu çalışmanın temel tezi, devletin ideolojik aygıtları üzerinde alışlagelmiş denetiminin, hızla gelişen, yayılan ve asimetrik hale gelen iletişim teknolojileri, medya ve sosyal medya söz konusu olduğunda ne ülkemizde ne de dünyanın diğer ülkelerinde eski ve bilindik yollarla sürdürülebilir olmadığıdır. Bu bağlamda devlet ile medya, sosyal medya ve diğer iletişim kanallarının ilişkisi sosyolojik olarak betimleyici ve eleştirel bir incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Louis Althusser, İdeoloji, İnternet, Sosyal Medya, İktidar, Siyaset.

ABSTRACT

The main objective of this work is to discuss the control relationship of the state and governmental devices on the media and social media nowadays in context of Louis Althusser's "Ideological Devices of the State". The swift improvement of communication instruments and correspondingly the increasing spread and effectiveness of the internet and social media have wafted the efforts of governments, who had already made themselves competent in inspection on traditional media as an ideological device into a problematic situation sociologically. The main thesis of this work is that when we talk about fast –growing, spreading and getting asymmetric communication technologies, media and social media, the conventional inspections of the state on ideological devices are not sustainable in our country or any other one in the World in old fashioned and non-strange ways. In this context, the relationship among the state, media, social media and other communication ways is examined descriptively and critically.

Keywords: Louis Althusser, Ideology, Internet, Social Media, Government and Politics.

GİRİŞ

“Sözcükler karar vermez ne anlam taşıdıklarına yankıları karar verir bir tek”

L. ALTHUSSER

Modern toplum siyasal, entelektüel, bireysel ve kamusal alanlarda açık ya da örtük bir biçimde ideolojinin hakim olduğu bir oluşumdur. Modern dönem boyunca toplum farklı ideolojilerin hakimiyet çabalarına sahne olmuştur. En geniş ve güçlü toplumsal organizasyon olarak devlet ideolojik hakimiyet çabalarının hem zemini hem de bu çabaların kazanan tarafı olagelmıştır. İdeoloji ve devlet ilişkisi hususunda en bilinen ve tartışılan kavramsallaştırmalardan biri Louis Althusser’in “Devletin İdeolojik Aygıtları¹”dır. Althusser 20. yüzyılda Marksizm bağlamında devlet, otorite, iktidar ve ideoloji konularında öncü ve önemli çalışmalar yapmıştır.

İdeoloji ve devlet ilişkisi iki boyutlu olarak değerlendirilebilir. Bir yandan devlet benimsediği ideolojiyi hükmettiği topluma yaymak ve kabul ettirmek gayretindeyken, öte yandan devlet yönetimini ele geçirme amacındaki her çaba aslında devlet içinde her kademedede kendi ideolojisini hakim kılma çabasıdır. Her iki boyut içinde bir takım ideolojik araçlar söz konusudur. Bu araçlara çalışmamızın Althusser’in düşüncesini ele aldığımız bölümlerinde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Günümüz toplumları için başat ideolojik aygıt giderek medya haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle beraber iletişim araçları da gelişme göstermiştir. İnternet ortamında yer alan çeşitli sosyal ağlarda haberler anında yayılmakta, artık bireyler iletişimlerini sosyal ağlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Gruplar örgütleneceği zaman sosyal medya aracılığıyla iletişim kurmaktadır.

Bu bağlamda öncelikle Althusser’in düşüncesine, felsefe ve bilim anlayışına yer verilecektir. Althusser’in önemli kavramları olan “epistemolojik kopuş”, “sınıf mücadelesi” ve “kendiliğinden felsefe” ayrıntılandırılacaktır.

¹Althusser, Devletin İdeolojik Aygıtları için bu kısaltmayı kullanmıştır. Çalışma içerisinde sonraki kısımlarda bu kavram için DİA kısaltması kullanılacaktır.

Daha sonra ideoloji kavramının tarihine ve etimolojisine yer verilecektir. Althusser'in ideoloji kavramsallaştırmasının oluşumunda etkili olan düşünürlerin görüşlerine değinilecektir. Althusser'in özellikle Devletin İdeolojik Aygıtları kavramı derinlemesine irdelenecektir.

Bir sonraki kısımda ise iletişim olgusu ele alınacaktır. İletişimin ne olduğuna, hangi iletişim araçlarının daha sık kullanıldığına değinilecektir. Günümüzde yoğunluklu olarak kullanılan internetin insanların yaşamını nasıl etkilediği belirtilecektir. Ayrıca sosyal medya kullanımının belirli yasalarla sınırlandırıldığına yer verilecektir. Son olarak ise iktidarın düşünce özgürlüğü üzerindeki etkisine yer verilecektir. Yakın zamanda yaşanmış olan sosyal medya yasaklarının neler olduğuna, bu yasakların kimler tarafından niçin konulduğuna, yine bu yasaklamaların kimin faydasına olduğuna değinilecektir.

Bu çalışmanın temel tezi, Devletin İdeolojik Aygıtları üzerinde alışlagelmiş kontrolü, hızla gelişen, yayılan ve asimetrik hale gelen iletişim teknolojileri, medya ve sosyal medya söz konusu olduğunda ne ülkemizde ne de dünyanın diğer ülkelerinde eski ve bilindik yollarla sürdürülebilir olmadığıdır. Bu bağlamda devlet, medya, sosyal medya ve diğer iletişim kanallarının ilişkisi sosyolojik olarak betimleyici ve eleştirel bir incelemeye tabi tutulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.LOUIS ALTHUSSER'İN HAYATI

Louis Althusser, Birmandreis'de (Cezayir) 16 Ekim 1918'de doğdu. Lyon Lisesi'nden mezun olduktan sonra, 1939 yılının Temmuz ayında Yüksek Öğretmen Okulu'nun giriş sınavını kazandı. Aynı yıl içerisinde Eylül ayında askere alındı, bozguna esir düştü ve Almanya'daki esir kampında beş yıl kaldı. Esir kampından döndükten sonra, 1945-1948 yılları arasında Ecole Normale Supérieure'de felsefe öğrenimine devam etti. Gaston Bachelard'ın yönetiminde '*Hegel Felsefesinde İçerik Nosyonu*' üzerine yazdığı teziyle diplomasını aldı ve doçentlik sınavından geçti. 1948 yılında Fransız Komünist Partisi'ne katıldı. Aynı yıl, Ecole Normale Supérieure'de felsefe bölümüne yardımcı doçent olarak atandı. 1980'e kadar bu mevkide aralıksız görev yapacaktır. Althusser, Marx'ın eserlerini yorumlamak amacıyla 1965 yılında yayınladığı iki kitabı *Pour Marx* (Marks İçin) ve *Lire le Capital*(Kapitali Okumak, Etienne Balibar ile birlikte yazmıştır) ile Marksist çevrelerde ciddi yankılar ve tartışmalar uyandırmıştır (Althusser, 2012:i).

Althusser, hayatı boyunca önemli sağlık sorunlarından muzdarip olmuştur. Althusser 1965 yılında Psikanalitik tedaviye başlar. 1987 yılında, yemek borusunun tıkanması sonucu acilen ameliyata alınır, yeni bir depresyon geçirmesi sonucu Soisy'ye kaldırılır, oradan da La Verrière'deki (Yvelines) MGEN'in Psikiyatri Enstitüsü'ne nakledilir. Fiziksel ve moral durumu sürekli olarak kötüye gitmektedir. Yazın geçirdiği bir zatürre sonucu 22 Ekim 1990'da kalp krizinden ölür (Althusser, 2012:i).

1.2.ALTHUSSER'İN DÜŞÜNCESİ

Bilgi felsefesi, ideoloji, psikanaliz, ekonomi, politika ve estetik gibi birçok alanla ilgilenmiştir ancak onun zihnini kurcalayan temel sorun, uzun yıllar batılı Marksist düşünürlerin gündemini oluşturan tartışmalarla ilgilidir. O, kapitalizmin sınıf ilişkilerindeki belirginliğine karşın Batı'da sosyalist dönüşümün neden gerçekleşemediği sorusu üzerinde durmuştur. Althusser'in de görüşlerini geliştirdiği bu dönem, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki "soğuk savaş" ile Batı'da kapitalist sistemin kendini büyük ölçüde yenilediği "büyük patlama" ya da "altın çağ" olarak

nitelenen yıllara rastlar. 1950'lerin başına kadar götürülebilecek kısa bir dönem dışında ABD'nin hegemonyasındaki batılı rejimlerde, Komünist ya da Sosyalist muhalefetin siyasi iktidar sürecinden tamamen dışlandıkları bir siyasi yapı hüküm sürmektedir. İlimli sağ partilerin ya da koalisyonların egemenliğindeki siyasi rejim, bu dönemde uygulanan ekonomik politikalar ve teknolojik gelişmeler aracılığıyla, Batı ciddi bir büyüme hızına kavuşmuş, büyük yatırım politikalarıyla gelişen sanayileşmeyi, büyük bir pazar ve tüketim ekonomisi tamamlamıştır. Hızla büyüyen yatırım süreci içinde işçi sınıfı ile sendikalar da giderek büyümüştür. Buna karşın kapitalizm, refah ve ücret politikaları aracılığıyla işçi sınıfını ve muhalefeti kendi sistemine eklemeyi başarmıştır (Hobsbawm, 2000:278-349). Kısacası, Batı Avrupa'daki sınıf çelişkileri, Sosyalist ya da Komünist bir dönüşümün yolunu açacak mecraı bir türlü bulamamıştır. 1960'ların sonunda birçok Batı Avrupa ülkesinde eş zamanlı olarak yükselen işçi hareketleri ve gençlik hareketleri, kimi düşünürlerce sosyalist dönüşüm için bir umut ışığı olarak doğmuştur. Bu durum Avrupa'da oluşacak sosyalizmin özgül yönleri gibi yorumlanmaya çalışılırken kimileri de bu sürece daha mesafeli yaklaşmayı tercih etmiştir (Şahin, 2004: 85). Althusser, büyük heyecan yaratan bu sürece mesafeli yaklaşanlar arasında yer alır ve aynı soruyu sormayı sürdürür: Sınıf çelişkilerinin, sosyalist dönüşümü sağlayacak ekonomik, siyasi ve ideolojik mekanizmaları ne olacaktır?

Skinner, Althusser'in felsefesinin en göze çarpan ve meydan okuyan yönünün, onun uzlaşmaz determinizmi olduğunu söylemiştir. Althusser, bu çabasında, toplumsal açıklamalardan aktör (agent) ve sorumluluk kavramlarını çıkarmaya kadar gitmiştir (Skinner, 1997: 211). "Ona göre toplumsal formasyon, öznelere dışında yer alan nesnel süreçlerdir. Bu görüşüyle Althusser, insanın tarihin öznesi olduğu görüşünü reddeder. Bunun yerine, bireylerin içinde konumlandıkları yapısal ilişkilerin destekleyicileri ya da taşıyıcıları olduklarını söyler" (Şahin, 2004:86). Bireyler içinde bulunduğu toplumun kültüründen etkilenirler ve o kültürün bir parçası olarak taşıyıcı konumunda bulunurlar.

Althusser'e göre tarihin öznelere bireysel aktörler ya da özgür failer değil, toplumsal sınıflardır. Toplumsal sınıflar, üretim tarzları içindeki çatışma ve gelişme dâhilinde bir tarihe sahiptir. Althusser, geliştirmeye çalıştığı teoride, ekonomik determinizmi reddeder, politikanın ve ideolojinin ekonomik yapıdan göreliliğini savunur.

özerkliği olduğunu söyler. Bu düşüncesini, Marx'ın üretim tarzı kavramının üç ayrı düzeyi bulunduğu görüşüne dayandırır: Bu düzeyler, ekonomik, politik ve ideolojiktir. Althusser toplumu, hep birlikte bir bütün oluşturan, birbirine bağlı olan bütünlerin ekonomik pratiğin, ideolojik pratiğin ve siyasal pratiğin bir toplamı olarak algılar. Bu çözümleme, Althusser'in tarihsel materyalizm yorumu için can alıcıdır. Marx'a yöneltilen "ekonomik determinizm" eleştirilerini savuşturmak için "son kertede belirleyicilik" tezine vurgu yapar. Althusser'e göre ekonomik yapı son kertede belirleyici olmasına karşın bu üç yapıdan herhangi biri verili bir toplumsal formasyon da hegemonik yapı haline gelebilir (Şahin, 2004:86). Toplumsal pratiklerin, birbirlerine olan bağımlılıklarını Althusser, kapitalist toplumların üretim ilişkileri içinde kapitalistler ve işçiler arasında, emek gücünün alım-satımının olması gerektiğini söylemektedir. Bu düzenleme, politik ve ideolojik araçlarla sürdürülmek zorunda olabilir. Böylece, ekonomik pratiğin belirli yönlerinin, etrafındaki diğer biçimlerle birlikte üst yapıya bağlı olduğu görülür. Alt yapı her zaman için Marx'a göre üst yapıyı etkilemektedir. Alt yapının belirleyici etkenleri ekonomiyle ilişkili olan faktörlerdir. Kısaca toplumun üretim ilişkileri yani sosyo-ekonomik yapısıdır. Bu durumda ekonomik pratik, alt yapının belirleyici etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Althusser, toplumsal değişmeyi de aynı kavramlarla açıklamaya çalışır. Değişim fikrini geliştirirken Althusser, Marx'ın çelişki kavramına başvurur. Buna göre ekonomik, siyasal ve ideolojik pratikler, birbirleriyle çelişkili ya da uyumlu olabilirler. Değişim meselesini son derece dolaylı ifadelerle açıklamaya çalışan Althusser, Lenin'in Rus Devrimi'nin koşullarını açıklamasını buna örnek olarak gösterir. "...Althusser, Marx'ın karmaşık bir toplumsal değişme fikrine sahip olduğunu, toplumsal değişmeyi üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki tek bir çelişkiye indirgemediğini vurgular. Eğer, tıpkı Rusya'da olduğu gibi, birbirine hiç benzemeyen -farklı kökenler, farklı anlamlara, farklı düzeylere ve farklı uygulama alanlarına sahip olan- fakat yine de kırıcı bir birlikte 'karışıp birleşen' geniş bir çelişkiler birikimi aynı anda oynamaya başlarsa, artık genel çelişkinin yegâne, biricik gücünden söz edemeyiz..." (Şahin, 2004: 87). Marx'a göre, yanlış bilinç ve ideolojinin maddi temellerinin ortadan kaldırılmasıyla aşılacağını, üretim güçlerinin ve ilişkilerinin değişimiyle birlikte toplumsal düşünüş biçiminin ya da ideolojinin de

değişerek, özgür istencin gerçekleşeceği sonucu çıkmıştır. Althusser, Marksist kuramda ekonomik ya da tek yanlı determinizmi ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bir bütünsellik içinde toplumsal yapının karşılıklı olarak birbirlerini etkilediğini ve üst belirlenim kavramlarını kullanmıştır. Althusser, Marksist kurama, tek doğrultuda gerçekleşen ekonomik determinizm yerine daha karmaşık ve incelikli, üstyapının altyapı karşısında göreceli olarak özgürleştiği bir görünüm kazandırmıştır. Ancak, Marksist anlamda en azından sosyalist bir toplumda özgürlüğün olanaklılığını Althusser açısından da savunabilmek için, alt yapı ve üst yapı arasındaki belirlenim ilişkisini, özellikle son kertede toplumsal yapı içinde altyapının önem kazanıp toplumun bu olgu etrafında dönüşüp biçimlendiği görüşünü bir kenara bırakmamak gerekir (Onay, 2006: 96).

Bu □çözümlemesiyle Althusser, toplumsal olguların ve dolayısıyla toplumsal değişimin insanların gereksinimlerine, inançlarına, arzularına, tercihlerine ve yargılarına başvurularak açıklanmasına şiddetle karşı çıkar. Althusser'e göre toplumsal değişme bireylerin seçimleri, tercihleri ya da yargıları, içinde yaşadıkları toplumsal pratiklerce belirlenir. Bireylerin, toplumsal pratiklerce nasıl belirlendiğine değinen Althusser, devletle ideoloji arasındaki ilişkiyi açıklayan görüşlerini geliştirir. Kendisi tarafından parçalı ve tamamlanmamış görüşler olarak ifade edilen devlet ve ideoloji ilişkisini Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* makalesinde ele alır. Ancak öncelikle Althusser'in düşüncelerinin ayrıntılandırılması hususunda bilim ve felsefe hakkındaki görüşlerinin önem arz ettiğini belirtmeliyiz.

1.3. ALTHUSSER'İN FELSEFE ve BİLİM ANLAYIŞI

20. yüzyılın ikinci yarısında Althusser, Marksizm'in en özgün ve yaratıcı filozoflarından birisidir. Batı Avrupa'da özellikle Fransa'da Marksist kuramın yeniden şekillenmesi ile ilgili tartışmalarda merkezi bir yer edinen Althusser kendinden uzun yıllar bahsettirmiştir ve felsefe dünyasında derin izler bırakmıştır

Althusser felsefesini oluştururken Marx'ın düşüncelerini temele almıştır. Marx, felsefeyi burjuvaya karşı oluşturulmuş, işçi sınıfının yanında olan bir ideoloji olarak ele almaktadır. Friedrich Engels, Vladimir Lenin, Antonio Gramsci ve Mao Zedong da bu düşünceyi desteklemişlerdir. Bu düşünürlere göre: proleter sınıf mücadelesinin felsefeye ihtiyacı vardır. Bu anlamda sınıf mücadelesi için bir yandan Marksist tarih bilimi (tarihsel maddecilik) yeğlenirken öte yandan Marksist felsefeye

(diyalektik maddecilik) ihtiyaç duyulmaktadır. Marx ve Engels tarafından ortaya konulan “Diyalektik Materyalizm”in doğadan topluma doğru geliştirilerek tarihsel süreçlerin anlaşılmasında ve açıklanmasında kullanılmasıyla formüle edilen yöntemsel yapıdır. Tarihsel materyalizm, insan toplumunu doğal tarihin devamı içinde ele alır. İnsanoğlu, sadece bir biyolojik varlık değildir. Aynı zamanda toplumsal bir varlıktır ve toplumsal yaşam, insanı giderek daha fazla insanileştiren koşulları içerir. Bu insanlaşma sürecinin tek boyutlu, düz bir çizgi olmadığını en iyi göstergesi de en iyi sınıflı toplumların sonuncusu olan, kapitalizmdir. Kapitalizmin devamı, insanın gelişiminin durdurulmasını, sürüleştirmesini gerektiriyor. Bu başkaldırının önüne geçmek için uygulanan ideolojik şiddet, gerçekte, insanın gelişimine de engeldir (Adalı, 2009:112).

Genel bağlantıyı, kendiliğinden kuran, bilimlerin içinde uygulayan diyalektik materyalizm; açık bir dünya görüşü olarak bilimlerin içinde etkisini gösterir. Eski felsefe kendine bilimler üstünde bir rol biçerken, diyalektik materyalizm düşünce yasalarının öğretisi olarak (dünya görüşü olarak) bilimlerin içine girer. Böylece eski felsefe parçalanmıştır; bu parçalanmanın ve aşılmanın sonucu olarak diyalektik materyalizm doğmuştur, bilimlerin içinde yer almıştır. Diyalektik materyalizme göre, hayat durmaz akar. Dış dünyadaki her şeyin bir nedeni vardır. Biz bu nedenleri bilebilme olanağına sahibiz (Turan, 2011:126-132). Tarih alanına diyalektik materyalizmin girişi, geçmişin aydınlanması anlamına gelmektedir. Ne kadar gelecek perspektifi olursa olsun, tarihe materyalist diyalektik anlayışıyla bakamayan kişi, her zaman bir yanı aydınlanmamış, her zaman bir yanı karanlıkta kalmış yarım kişidir (Adalı,2009:108). Bu nedenle, proletaryanın sadece tarihsel materyalizme değil aynı zamanda diyalektik materyalizme olan ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Proletarya burjuva karşısında, kendi ideolojisi benimsetebilmek ve ben buradayım diyebilmek için diyalektik materyalizme gereksinim duymaktadır. İki sınıf arasındaki mücadeleden yola çıkan Althusser felsefeyi şu çerçevede tanımlamaktadır; “felsefe, son kertede, kuramsal alanda sınıf kavgasıdır” (Althusser, 2004a:16). Sınıf mücadelesi için her ne kadar tarihsel maddeciliğe gerek duyulsa da diyalektik materyalizme olan gereksinim daha fazladır.

Marksizm'e göre, sınıf mücadelesi geçmişten günümüze kadar toplumların kaçınılmaz kaderi olmuştur. Bu çerçevede Engels sınıf mücadelesinin üç biçimi olduğunu söylemiştir. Bunlar; *ekonomik* biçim, *siyasal* biçim ve sınıf mücadelesinin *kuramsal* biçimidir. Diğer bir deyişle, tek bir sınıf mücadelesi vardır, proletarya bunu, kendi Partisi'nin yönetiminde ekonomide, siyasette ve *kuramda* yürütür. Kuramsal alanda, sınıf mücadelesinin yoğunlaştırılmış hali felsefedir. Bu söylenenler kuramsal alandaki sınıf mücadelesinin silahlarıdır. Kısaca sınıf mücadelesinin bir "parçası" olduğuna ve siyasal sınıf mücadelesi de sınıf mücadelesinin en yüksek biçimi olduğuna göre, felsefenin söyledikleri de siyasal mücadelenin silahlarıdır (Althusser, 2004a:16-17). Proletarya, kendi Partisi'nin düşüncelerini daha iyi ifade etmek için felsefe yapmalıdır. Sınıf mücadelesinin siyasal alanında, felsefenin söyledikleri bir silah olarak görüldüğüne göre bu silahı ihtiyaç duyulan yerlerde kullanmak gerekmektedir. Güçlü silahlar kimde ise güçlü olan da odur. İşte bu nedenle diğer düşünürler gibi Althusser de proletaryanın felsefeye (Marksist felsefe) ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Proleter kendisini daha iyi anlamlandırabilmek için bunu yapmalıdır. Toplumdaki konumunun sabit olmadığını bir gün değişebileceğinin bilincinde olmalıdır ve var olan konumu değiştirmek için çaba harcamalıdır.

Althusser, felsefedeki büyük dönüşümlerin ya sınıf ilişkilerinde ve devlette ya da bilimde yaşanan büyük dönüşümleri takip ettiği görüşünden yola çıkarak, felsefe ve sınıf ilişkilerine dikkati çekmektedir. Althusser felsefenin var olması için bilimsel bilginin yanında, sınıf çelişkilerinin de varlığını bir zorunluluk olarak görmektedir. Burada önemli olan bir ayrıntı ortaya çıkmakta, sınıfların varlığının zorunlu, bilimsel bilginin varlığının da yeterli koşulu oluşturduğudur. Sonuçta Yunan toplumundan önce de sınıflı toplumlar vardır. Ancak matematik biliminin ortaya çıkışıyla bilimsel bilginin vücut bulduğu ilk sınıflı toplumdur. Felsefenin var olabilmesi için gerekli olan zorunlu ve yeterli koşulların bulunduğu ilk toplum olmasından dolayı, felsefe Yunan toplumunda varlık bulmuştur. Althusser böylece, felsefenin varoluş zeminine sadece "teorik" (bilimsel bilgi) bir alanı değil, "pratik" (sınıf mücadelesi) bir alanı da sermektedir (Şimşek, 2009:13). Görüldüğü üzere Althusser felsefenin ortaya çıkışını bu iki sebebe bağlamıştır. Bilimsel bilgi ve sınıf mücadelesi felsefenin ortaya çıkışını hazırlamıştır. Bunlardan birinin yokluğu diğerini yarım ve kimi zaman anlamsız bırakacaktır.

Althusser, felsefenin son kertede, kuramsal alandaki sınıf mücadelesi olduğunu dile getirmişti. Felsefe kuramsal alandaki sınıf mücadelesi ise, son kertede siyasete bağlıysa, felsefe olarak siyasal etkileri de olacaktır: siyasal pratikte ‘somut durumun somut analizini’ yürütme biçiminde, kitle çizgisinin saptanmasında ve kitle pratiklerinde görülür. Kuramsal alandaki sınıf mücadelesinin ise kuramsal etkileri olacaktır: bilimlerde ve ideolojilerde bu etki görülecektir. Kuramsal alandaki sınıf mücadelesinin teori ile pratiğin bütünlüğü üzerinde etkileri olacaktır: bu bütünlüğün kavranılma ve gerçekleştirilme biçimi üzerinde olacaktır. O halde felsefenin, bir tek siyasal pratikte ve bilimsel pratikte değil, ‘üretim için mücadele’den (Mao), sanata, vb. varıncaya kadar ilgili tüm toplumsal pratikler üzerinde etkileri olacaktır. Kısacası, felsefenin kuramsal alandaki sınıf mücadelesinin, başlıca iki etkisi vardır. Bunlar; siyasette, bilimde ve siyasal pratik ile bilimsel pratiktedir (Althusser, 2004a:48-49). Althusser’e göre güncel haliyle felsefe yalnızca siyaset ve bilimi etkilemektedir. Oysaki felsefe sadece siyaset ve bilimi değil tüm toplumsal pratikleri ilgilendirir. Felsefenin toplumsal pratiklere sağlayacağı kazanç, onların gerçek sorunlarıdır. Felsefe bilim olmadığından ötürü onun sorunlarla ilişkisi bir teknik uygulama ilişkisi değildir. Felsefe sorunlara uygulanması gereken formüller vermez: felsefe uygulanmaz. Althusser bu yeni formülü ortaya koymakla felsefeyle olan ilişkileri bağlamında sınıf kavgasını ve öteki toplumsal pratikleri yerli yerine oturtmuştur.

Marksistlere göre felsefe, dünya görüşü ve dünyaya bakış açısı olarak düşünömsel bir etkinliktir, teorik bir düşünme eylemidir; kendi başına pratik bir etkinlik değildir. Tarihteki düşünörlerin büyük çoğunluğu felsefeyi kendi düşünömsel dünyalarının esiri yaparlar. Onlar dünyayı nasıl gördüklerini nasıl anladıklarını ele alarak görevlerini icra ederlerdi. Marksizmle beraber felsefe esirlik hayatından kurtulur, felsefeyi hayatın kucağına değiştirici teorik güç olarak atar. Marksizm’in felsefeyi bu şekilde görmesi ve kullanması onu diğer felsefelerden farklı kılar. Marx bu ayrımı kısa ve öz ifade eder: “Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde *yorumlamışlardır*; oysa sorun onu değiştirmektir” (Marx ve Engels, 2003: 12). Gerçeği bilmek ve dönüştürmek, Marksizm’in felsefeye olan bakışında vazgeçemeyeceği bir ilkedir. Marksist-Leninist felsefe ya da diyalektik maddecilik proletaryanın kuramdaki temsilcisidir. ‘Siyasetin kuramsal olarak yoğunlaştırılmış

hali olan felsefenin pratiğindeki bu değişim, Marx'ın bahsettiği 'aslolan dünyayı değiştirmektir' sözünün hayat buluşudur (Althusser, 2004a:17). Yeni durumda felsefe, devrim için bir silah olmuştur. Marksizm ile felsefeye olan bakış açısı değişmiştir. Eskisi gibi filozoflar sadece dünyayı yorumlamakla kalmayıp aynı zamanda onu değiştirmek için uğraş göstermeleri gerektiğinin bilincine varmışlardır.

Althusser felsefi denemelerinde ana tezi şöyle özetlemektedir: Marx yeni bir bilim kurdu: Tarih bilimi. Bu bilimsel bulgu insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş teorik ve siyasi bir olaydır. Bu olayın dönüşü yoktur (Althusser, 2000:63). Marx'tan önce 'tarih kıtası' diye adlandırılacak şey, dinsel, ahlaki ve hukuki-siyasal esintili ideolojik görüşler, kısaca tarih felsefeleri tarafından işgal edilmiştir. Bu felsefeler toplumda olup biteni şeffaf bir şekilde ortaya koymuyor, sadece bir tasarı sunuyordu. Toplumlara ve tarihi yöneten mekanizmaları karanlıklar içinde bırakıyordu. Bu durum bir tesadüften ibaret değildi, bu ideolojik görüşlerin görevleriyle yekvücuttu. Bu görüşler, gerçekte asıl işlevi sınıflı toplumların üretim (sömürü) ilişkilerini yeniden üretmek olan pratik ideolojilerin (din, ahlak, hukuksal ideoloji, siyasi ideoloji vb.) teorik müfrezelerinden başka bir şey değildiler. Marx işte bu görüşlerden koparak, "Tarih-kıta"yı açmıştır.

Marx'ın kurduğu bu yeni bilim yani tarih bilimi aynı zamanda siyasi bir olaydır. Çünkü Marx'ın bilimsel bulgusu, daha başlangıçta zorlu ve yatışmaz sınıflar kavgasının konusu ve kazanılacak şey idi. İnsan tarihinin sınıflı toplumlar tarihi olduğunu yani sömürü ve sınıf egemenliğinin olduğunu söylemekte ve eninde sonunda sınıflar savaşı olduğunu göstermektedir. Kapitalist sömürü ve egemenlik mekanizmalarını bozarak, Marx egemen sınıfların çıkarlarına cepheden saldırıyordu. Egemen sınıfların ideologları ona karşı zincirlerinden boşaldı ve daha da boşalmaya devam ediyor. Buna karşılık sömürülenler en başta da proleterler, Marx'ın bilimsel teorisinde kendi gerçeklerini gördüler, bu teoriyi benimsediler. Aynı zamanda onu kendi devrimci sınıf mücadelelerinde bir silah durumuna getirdiler. Bu benimseme tarihte bir ad taşır: *işçi hareketiyle Marksist teorisinin birleşmesi* (Althusser, 2000:64). Marx'ın bu görüşleri işçi sınıfı tarafından kabul görüp benimsenirken, yıllarca toplumu ve yönetimi karanlıkta bırakan mekanizmaları elinde bulunduran ideologları ayağa kaldırmıştır. Bu durum, işleyen düzenin bozulmasına neden olacak ve idarede

yetkili olan ideologların rahatları kaçacaktır. Bu nedenle, Marx'a karşı büyük bir tepki oluşturmuşlardır. Bu durum sömürülenler ile egemen sınıfın kavgasını ortaya çıkarmıştır. Varolan durumdan etkilenen Althusser de kendi yolunu bu doğrultuda belirlemiştir.

Sınıflar arasındaki bu savaş için ideolojik savaş da denilebilir. Bu kavramın genel tanımına bakacak olursak, "Henüz bizim göremediğimiz, fark edemediğimiz, fakat toplumun gidişine ışık tutan bir olayla karşılaşılırsa, bu olay, anında tespit edilerek ideolojik savaş ajanlarının objektifi altına alınır... Sonuçta, onun içinde, yapıcı ve olumlu etkenlerin mümkün olan en küçük dozu, yıkıcı ve olumsuz etkenlerin ise mümkün olan en büyük dozu bırakır" (Bin Nebi, 1997:48).

Althusser, Marx'ın teorisi ile önceki teoriler arasında bir farklılığın bulunduğunu söylemektedir. Bunu göstermek için görüşler arasındaki kavramsal içeriklerini ve işleme biçimlerini şöyle karşılaştırır. "Marx'ın tarih felsefesinin eski temel kavramlarını, eski görüşler içinde 'bulunmayan', yepyeni çiçeği burnunda kavramlarla değiştirdiğini gösterdik. Tarih felsefelerinin insandan, iktisadi öznen, gereksinimden, gereksinim dizgesinden, uygar toplumdaki, yabancılaşmadan, hırsızlıktan, haksızlıktan, tinden, özgürlükten söz ettikleri yerde- hatta 'toplum'dan söz ettikleri yerde -Marx üretim biçiminden, üretici güçlerden, üretim ilişkilerinden, toplumsal kurtuluştan, altyapıdan, üstyapıdan, ideolojilerden, sınıflardan, sınıflar savaşımından, vb. söz etmeye koyuldu. Bundan Marksist kavramlar dizgesiyle Marksizm-öncesi kavramlar dizgesi arasında (hatta klasik siyasi-iktisat olgusunda bile) süreklilik ilişkisi bulunmadığı sonucunu çıkardık" (Althusser, 2000:66). Althusser, bu süreklilik ilişkisi yokluğuna, bu teorik ayrılığa bir 'epistemolojik kopuntu' bir kopma adını vermektedir. Yani yeni bilimle birlikte hangi teorik formasyonun koptuğuyla ilgilidir bu epistemolojik kopma. Althusser'e göre bu formasyon; ne klasik politik ekonomi, ne tarih felsefesi ne de genç Marx'ın ardılı olduğu Feurbach'in felsefi antropolojisidir.

Althusser'in yazılarındaki temel düşünce, Marx'ın öğretisinin o döneme kadar yanlış anlaşılması ve yeterince değerlendirilmemiş olması üzerine kurulur. Althusser'in yapmaya çalıştığı, *Alman İdeolojisi*'nden (1845) başlayarak Marx'ın yapıtlarında ortaya koyduğu temel kavramları ve kapitalizme ilişkin eleştirilerini,

sistematik bütünlüğe ve iç tutarlılığa sahip bir kuram olarak ortaya koymaktır. Marx'ın kuramı doğru anlaşıldıktan sonra Althusser'e göre, onun üzerine yapılan yanlış yorumlar ya da eleştiriler karşısındaki gücü de ortaya çıkmış olacaktır. Althusser'e göre bu yanlış yorumların başında tarihselcilik, ekonomizm ve idealizm gibi kavramlar gelir. Althusser her bir yorum için Marx'ın yapıtlarını yeniden okuyarak ona göre "sapkın" olan bu yorumlardan teoriyi kurtarmaya çalışır. Marx'ın *Alman İdeolojisi*'ne kadar savunduğu görüşlerle daha sonraki yapıtlarında, özellikle *Kapital*'de ortaya koyduğu kavramlar arasında ciddi bir dönüşüm olduğunu ve bunun epistemolojik bir kopuşa denk düştüğünü savunur (Althusser, 2000:9-23). Epistemolojik kopuş kavramını Althusser, hocası Bachelard'tan ödünç aldığını söyler. Bachelard bu kavramı bilim tarihinde kullanmıştır, dolayısıyla kendisi "tarihsel epistemoloji"nin yaratıcısı olarak bilinir. Althusser ise bu kavramı tamamen başka bir alana taşır; yani Marks'ın *teorik-pratiğinin* değerlendirilmesi alanında ortaya çıkarır (Erdem, 2004:39). Marx'ın kendinden önceki düşünürlerle olan farkını ortaya koyan ve tarihsel materyalizmin kuramını geliştirdiğini iddia eden Althusser'in düşüncesinin en önemli sonuçlarından biri, yapısal belirleyiciliği toplumsal ve siyasal çözümlemenin temeline yerleştirmiş olmasıdır.

"Bachelard'da epistemolojik kopuş bilimin önceki halinden kopuşu ifade eder. Althusser'de ise ideolojiden kopuşu... Buna göre, Marx'taki epistemolojik kopuş bilimsel olmayan erken dönem eserlerindeki hümanizm ve Hegelcilik'tir. Althusser'e göre Marx erken dönemde hala burjuva ideolojisinin etkisi altındadır. Kopuş, erken dönem Althusser'e göre yalnızca teorinin alanında gerçekleşen bir olaydır yani tarihten ve toplumdan izole bir biçimde gerçekleşir" (Tunçer, 2007).

Althusser'de epistemolojik engel metaforu iki anlama gelmektedir. İlk olarak, teori, onu ilerlemekten alıkoyan bir engele takılır; ikinci olarak, bu engel bir yolu tıkar ve *bir şekilde arkasında kalan* nesnelere saklar. Engeli ortadan kaldırmak, bu yolu açmaktır ve onun saklamış olduğu nesnelere fark etmektir. Öyleyse engel ile yol arasında ikili bir ilişki bulunmaktadır. Bir yandan ciddi bir karşıtlık ilişkisi bulunurken öte yandan da tanımlaması zor ama kesin olan bir benzerlik ilişkisi mevcuttur. Bir yolu kapayan ya da bir nesneyi saklayan, herhangi bir engel değildir. Teoriler tarihi bunu göstermektedir, engeli işleme yahut ortadan kaldırma şekli, yani

engelin doğası ile onun tıkanıdığı yol ya da sakladığı nesnelere arasında belli bir ilişki bulunmaktadır (Althusser, 2012:237).

Althusser bu düşüncelerini iki önerme ile devam ettirir. Bu önerme ideolojinin üstlendiği iki farklı yönünden biri ile ilgilidir. “Onun *yanılsama* işlevine yerleştirilmiş *ima* işlevi. İdeoloji, belirli bir ölçüde, dayattığı yanılsama biçiminin ta kendisinde daima *imalı* olduğu için, ideolojik bir mefhum, yani teorik bakış açısıyla epistemolojik bir engel, ancak bilmezden gelerek tanıdığı gerçek problemlerle kimi benzerlikler içindedir...

İkinci belirleme. Girişeceğimiz engeli yerinden etme çalışması, birçok durumda, gerçek bir teorik üretim çalışması değil, basit bir eleştirel *tekrarlama* çalışmasıdır” (Althusser, 2012:237-238). Althusser’in ele almış olduğu bu çalışma Marx tarafından daha önce yapılmıştı. O bu çalışmayı sadece tekrarlamıştır aynı zamanda bazı teorik problemleri/engelleri ortadan kaldırarak yolu daha görünür kılmıştır.

Marx’ın tarih biliminin ortaya çıkardığı koşulları günümüze uygulayan Althusser şöyle demektedir. Marx’tan beklenen bugün her zamankinden daha çok bizden de beklenmektedir. Marksist teoriyi geliştirmek yani kapitalist-emperyalist sömürü ve egemenliğinin yeni biçimlerini çözümlmek için; İşçi Hareketiyle Marksist-Leninist Teori arasında uygun bir birlik kurmak için, her zamankinden daha çok bir biçimde proleter teorik (felsefi) konular üzerinde yer almalıyız. Bu konular üzerinde yer almak demek, egemen sınıfın tüm ideolojilerinin, köklü bir eleştirisi aracılığıyla, bu konuları proleter *siyasi* konularından başlayarak işleyip geliştirmek demektir. Devrimci teori olmadan devrimci hareket olmaz, diyordu Lenin. Althusser de bu çerçevede şöyle der: proleter teorik (felsefi) konum olmaksızın Marksist teorinin gelişmesi ve işçi hareketleri ile Marksist teori arasında uygun bir birlik olmaz (Althusser, 2000:75). Bu kaynaşma için proleter felsefi konum oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Devrimin meydana gelmesi için devrimci teori oluşmalıdır. Marx’ın yaşadığı dönemde ele aldığı konular günümüz toplumunda hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Althusser, çalışmalarında felsefenin (özel olarak Marksist felsefenin) ne olduğu sorusuna da yer vermiştir. Bu konudaki düşüncesi ise şöyledir: “Marx’ın kurduğu bilimden kaynaklanan her şey devrimci bir bilime dayanır, bu bilim de Marx tarafından, Marksist gelenekte diyalektik maddeci felsefe diye adlandırılan şeyin *temeli üzerinde* kurulabilir ancak; felsefi bir proleter sınıf tavrı temelinde göstereceğimiz ve kanıtlayacağımız gibi, çok kesin olarak böyledir. Dolayısıyla, kuram alanında proleter sınıf tavırlarına bağlı kalınmazsa, Marksist kuramı sınırlı bir noktada bile olsa anlamak ya da açıklamak mümkün olamaz, hele geliştirmek asla mümkün olamaz. Her felsefenin özü, verili bir sınıf tavrını, kuramın içinde sunmaktır. Marksist-Leninist felsefenin özü ise, proleter sınıf tavrını kuramın içinde sunmaktır” (Althusser, 2006b:15-16). Marksist felsefenin özü diğer her felsefenin özünden farklılık göstermektedir. Marksist felsefede proleter sınıfın davranışı daha fazla yer alırken diğer felsefelerde böyle değildir.

Althusser felsefenin tezler ileri sürmek olduğunu söylemiştir. Ona göre her felsefi tez doğru ya da doğru değil şeklinde değerlendirilir. Doğrunun ne olduğuna ilişkin şunları söylemiştir, “hakiki” nitelemesi her şeyden önce kuramla bir ilişki içindedir; “doğru” ise pratikle bir ilişki içerir. Althusser dikkat edilmesi gereken bir noktaya değinmektedir. Bu bağlamda: “felsefi önermeler Tez oldukları için, *kuramsal* önermelerdir, ama bu *kuramsal* önermeler ‘doğru’ önermeler oldukları için de *pratiğin* kâbusunu yaşarlar.” Felsefi önermelerin sonucu, fikirleri birbirinden ayırmak, ayıklamak ve hatta birbirlerinden ayrılmalarını ve bunun gerekliliğini gözler önüne serecek fikirler ortaya koymaktır. Bütün felsefe tarihi şu durumu gösterir: filozoflar zamanlarını, hakikat ile hatayı, bilimle kanıyı, kavranılabilirle duyulanabilirini, akılla anlığı, maddeyle tını, vb. birbirinden ayırmakla geçirirler. Bunu sürekli olarak yapmaktadırlar lakin felsefe pratiğinin bu ayırt etme, bu sınır çizgisi çekme, bu çizgi olduğunu genellikle söylemezler (Althusser, 2006a:15). Felsefenin, bilimlerin sahip olduğu gibi bir nesneye sahip olmamasına rağmen kendi içinde felsefi nesnelere vardır. Bunlar, tezler ile birlikte bir sistem içerisinde birbirlerine bağlanırlar. Bu durum, filozofların kendilerini yanılmaz görmelerini sağlayan şeydir.

Althusser, filozofların içinde buldukları durumun farkında olmadan felsefe pratiğinin değiştirilemeyeceğini düşünmektedir. Bu nedenle felsefenin dönüştürülmesi için gereken ilk unsur, ne yaptığının bilincinde yola çıkılmasıdır. Felsefe tarihi boyunca hep ‘hakikat’ten bahsedilmiştir. Bütün filozoflar ‘hakikat’in peşinden koşmuşlardır. Bu bir yanılsamadır: “Felsefede neler olup bittiğini anlamak istiyorsak, felsefi önermelerin Hakikat’i barındırdıklarını ve Hakikat’e uygun düşüklerini açıkça iddia etmelerine rağmen, müdahale ettikleri dünya ile bambaşka bir ilişki, doğruluk ilişkisi içinde olduklarını görmemiz gerekir” (Althusser, 2006a:61). Felsefe yapılırken genellikle hakikatin peşinden gidilerek yaptıklarını vurgularlar. Oysaki bu durum yanıltıcı olmaktadır. Filozofların doğruluk ilişkisi içinde olup olmadığına bakmak gerekmektedir.

Felsefenin görevi, ideolojilerin ideolojikliği ile bilimlerin bilimselliği arasında ayırım çizgisi çizmektir. Ayrıca ideolojinin, sorunlarına girişebilmek için bilimlerin ve bilimsel pratiğin varoluşuna ilişkin sorular üzerinde uzun uzun durmanın *vazgeçilmez* olması da önemlidir (Althusser, 2006a:70). Bu noktada pratik ideoloji gibi bir kavramla karşı karşıya kalıyoruz.

Althusser’in deyimiyle; “Pratik ideolojiler, kavram-tasarımlama-imgelerin davranış-tutum-hareketlere yüklenmesiyle kurulan karmaşık oluşumlardır” (Althusser, 2006a:28). Burada sözü geçen pratik ideoloji daha çok toplumsal gerçekliğe bağlıdır. Bu bütün, insanların gerçek nesnelere ve kendi toplumsal ve bireysel varoluşlarına ve tarihlerine ilişkin sorunlar karşısındaki davranışlarını ve somut tavırlarını idare eden pratik kurallar gibi iş görmektedir.

Althusser felsefe hususunda olduğu gibi bilim hususunda da özgün bir konum belirlemiştir. Althusser’e göre, felsefeler ve bilimler konusunda sadece filozofların değil, bilim adamlarının da kafasında yanlış fikirler vardır. Bunlar bilimsel pratik içerisinde var olan bilimsel ideolojilerdir. Söz konusu olan kendiliğinden bilimsel ideoloji şudur: “Bilim adamlarının kendi pratikleri konusundaki ve kendi pratikleriyle olan ilişkileri konusundaki tasarımlamaları” (Althusser, 2006a:37). Bu bilimsel ideoloji, bilimsel pratikle birlikte işler. Bilimsel pratik içerisinde “kendiliğinden” var olur. Althusser, buna “bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi” der. Ancak, bu ideolojik “kendiliğinden felsefe”, yalnızca bilim adamlarının kendi pratiklerine bağımlı değildir, aynı zamanda içinde hayat buldukları toplumlara

egemen olan ideolojiye yani ‘egemen ideolojiye’ de bağlıdır. Felsefenin temel işlevi de “bilim alanı ile ideoloji alanı arasındaki ayrım çizgisine bağlanabilecek çeşitli ayrım çizgileri çizmektir” (Althusser, 2006a:54). Felsefenin işleyişi sonu gelmeyen, yeni felsefi sorular üreten ayrım çizgileri çekmektir. Ortaya koyduğu bu soruları; “Felsefe bir bilim gibi kanıtlanmış veriler ya da ispatlanmış (bu sözcüklerin bilimsel anlamında) çözümlerle yanıtlamaz: sonsuza dek, yeni felsefi sorular ortaya çıkaran, yeni ayrım çizgileri çeken, keyfi olmayan, doğrulanmış Tezler ileri sürerek yanıtlar” (Althusser, 2006a:55). İdeoloji toplumda, günün her anında karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki ideolojik düşüncelere bilimsel alanda rastlamak da mümkündür.

Felsefe bu işleyişi ile kendisinin de içinde bulunduğu güç ilişkilerine müdahalede bulunur. Bunu “kuram”a müdahale yaparak gerçekleştirir. Kuramsal öneriler (tezler) yoluyla sadece kuramsal sonuçlar değil, aynı zamanda gündemdeki fikirler arasındaki güç ilişkileri üzerinde pratik sonuçlar da doğurur (Althusser, 2006a:67). Felsefenin bütün işi aynı sözcüklerle ya da farklı sözcüklerle gerçeklikte var olanı yinelemektir. Yani hiçbir şey üretmeden sözcükleri değiştirmektir. Felsefe sözcükleri ve sözcüklerin düzenlenişlerini değiştirerek iş görmektedir. Bu sözcükler kuramsaldır ve gerçeklikte saklı ve örtülü olan yeni bir şeyi ortaya çıkaran ve gösteren işte bu sözcük farkıdır.

Bilimsel deyimi *bilimler* deyimiyle özdeş değildir. Aynı zamanda *İdeolojik* deyimi *kuramsal ideolojiler* deyimiyle özdeş değildir. Yeni deyimler eskilerini yeniden üretmiyorlar: çelişen felsefi bir çift ortaya çıkarıyorlar. Bilim bilimdir: bilim felsefe değildir. Kuramsal ideolojiler kuramsal ideolojilerdir: felsefeye indirgenemezler. Ancak, bilimsel ve ideolojik deyimleri felsefi kategorilerdir ve oluşturdukları çelişen çift, felsefe tarafından ortaya çıkarılmaktadır: felsefidir (Althusser, 2006a:69). Althusser bu düşüncesi ile bilimsel olanla ideolojik olanı birbirinden ayıran çizginin felsefi müdahale olduğunu söyler. Görüldüğü üzere, felsefe kuramsal alana etkide bulunarak bilim ile ideoloji arasında ayrım çizgisi çeker ve bu şekilde pratik alana müdahale eder. Dolayısıyla felsefe kendi içinde yarattığı etkileşim yoluyla kendi dışında sonuçlar doğurur.

Burada başlangıçta bahsedilen noktaya dönülüyor: Althusser’in, felsefedeki bütün büyük dönüşümlerin, sınıf ilişkilerine ya da bilimde yaşanan büyük

dönüşümlere bağlı olduğu düşüncesi daha bir açıklık kazanıyor. Althusser'e göre, "felsefenin bilimlerle kurduğu ilişki, felsefenin özgül belirlenimini oluşturur" (Althusser, 2006a:71). Bu saptama, felsefenin, bilimlerle kurduğu ilişki dışında var olamayacağı anlamına gelir, ancak felsefenin sadece bilimlerden bahsettiği anlamına gelmez. Bu durum felsefenin en önemli belirlenimi de değildir. Sadece felsefenin bu şekilde bilimlerle ilişkiye geçtiğini belirtmektir ve bu da felsefenin özgül yanını oluşturur. İşte burada, daha önce bahsi geçen "bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi" (B.K.F.)² sahneye çıkar:

"Çeşitli disiplinlerin uzmanları, kendi bilimsel pratikleri içinde, felsefenin varoluşunu ve felsefenin bilimlerle kurduğu ayrıcalıklı ilişkiyi 'kendiliklerinden' kabul ederler. Genelde bilinçsizce kabul ederler: bazı koşullarda, kısmen bilinçli olabilir. Ama, o zaman da bilinçsizce kabul etmenin kendine özgü biçimlerine bürünmüş olarak kalır: bu biçimler 'bilginlerin' ya da 'bilim adamlarının kendiliğinden felsefesini' oluşturur" (Althusser, 2006a:73).

Bu kendiliğinden felsefe, bilimin bunalım dönemlerinde daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemsel olarak ortaya çıkan bilimsel zorluklar karşısında, bilim adamları eskiden beri felsefeyle yüklü olduklarının farkına varırlar. Bunlara "bunalıma yakalanmış bilim adamları yerine, biraz daha tumturaklı biçimde şunu da diyebiliriz: felsefeye yakalanmış bilim adamları" (Althusser, 2006a:81). Her bilim adamında uykuya dalmış bir filozof vardır. Her bilim adamı, bir ideoloji ya da bilimsel bir felsefe ile donanmıştır. Genelde bilimsel bunalım dönemlerinde ortaya net olarak çıkan bu felsefeler, diğer dönemlerde sessizce işler. Eğer bu felsefe maddeci ise bilimsel etkinliğe yardımcı, değil ise yani idealist ise engelleyici bir nitelik taşır. Bu da felsefe tarihinde süregelen idealist ve maddeci eğilimler arasındaki mücadeleye bağlanır. Bu mücadele ise ideolojik ve sınıf mücadeleleri tarafından belirlenir: "... bilim adamlarının kendiliğinden felsefesiyle ilgili şeylerin de ne olursa olsun aydınların kafasında değil, sınıf mücadeleleri ve bu mücadelenin yarattığı etkiler tarafından belirlendiği bir dünyada yaşadığımızı biliyoruz" (Althusser,2006a:127). İnsanlar hayatlarını sürdürürken kendi istekleri ya da

²Althusser, bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi için bu kısaltmayı kullanmıştır. Bizde çalışmamızda bundan sonra bu kısaltmaya yer vereceğiz.

aydınların düşüncelerinden yola çıkarak yaşamlarını devam ettirmezler. Daha çok sınıf mücadelesinin ortaya çıkardığı etkiler sonucu yaşamlarına yön verirler.

Althusser, felsefenin bilimler gibi bir nesneye sahip olmamasından ötürü, felsefenin bilimlerin nesnelere ile ilgili herhangi bir soruna da doğrudan cevap olabileceğini düşünmez. Felsefenin alanı, bilimlerin nesnelere alanıyla kesişmez. Dolayısıyla, bilimlerin herhangi bir iç problemine ya da dönemsel bunalımlarına yine sadece bilimlerin içerisinde kalınarak yanıtlanabilir. Bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi de burada devreye girer. “Felsefe ancak felsefeye müdahale eder” (Althusser, 2006a:124). Felsefenin bilime müdahale yetkisi budur. Felsefe ancak kendi alanına müdahale edebilir. Felsefi anlayışların, B.K.F. ile bilimde oluşturduğu etkide, bilimsel pratiğin felsefe tarafından sadece yavaşlatılmasına (felsefeye yakalanmış bilim adamları) değil, hızlandırılmasına da tanık olunabilir. Elbette bu bilim adamları kendi bilim adamlarının kendiliğinden felsefelerini eleştirel olarak dönüştürmeleri ile olacaktır. Bilim adamlarının, genelde ‘idealist’ ideoloji ile yüklü olan B.K.F.’lerinin dışsal bir destek olmadan ‘bilimsel bir felsefe’ye dönüştürülmesi çok zordur. Bu durumda, ‘idealist’ yanlısamları eleştirecek ve ortadan kaldıracak bir ‘felsefi güç’e gereksinim duyulur. Bu güç, sadece ‘maddeci’ bir felsefi güç olabilir (Althusser, 2006a:121). Felsefelerin geliştirilmeleri ya da dönüştürülmeleri için düşünürlerin eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları gerekir. Aynı zamanda dışarıdan yapılacak bir etki onların kendilerini yenilemelerini sağlayacaktır. Lakin idealist görüşlerin tamamıyla düşünceyi alt edip ele geçirmesine izin vermemek gerekir. İdealist yanlısamları eleştirmek için karşısına sadece maddeci bir felsefi güç çıkmalıdır.

Althusser, bahsi geçen bağlamlarda bilim ve felsefeyi konumlandırdıktan sonra, bilim ve felsefe ilişkisini değerlendirmeye almıştır. Filozofa göre, felsefede, felsefenin bilimlerle kurduğu ilişkiyi oluşturanın, *gerçek bilimlerle gerçek ilişki* olmayıp, *gerçek bilimlerle* kurduğu “felsefi” ilişkidir (Althusser, 2006a:174). Felsefi söylem, özü gereği bilimsel kimlik sahibi olmayı hedefler. Felsefe kendisinin bilim olduğunu aynı zamanda épistémé olduğunu bildirdiği için, hem felsefede hem de bilimlerde önemsenecek derece de terfi etmiştir. Ancak burada bilimlerle ilişki kurma konusunda bahsi geçen şey sadece felsefenin kendisi tarafından kurulan “felsefi” bir ilişkidir. Kurulan gerçek ilişki hiçbir yerde görülmez (Althusser,

2006a:175). Burada bahsi geçen bilimlerle kurulan bu ‘felsefi ilişki’ Althusser’e göre; “felsefenin bilimlerle kurduğu bu felsefi ilişki, felsefenin (felsefelerin) bilimler konusunda kurduğu (kurdukları) imge ya da tasarımlamadır” (Althusser, 2006a:178). Althusser’in bu bağlamda felsefe ile bilim arasındaki ilişkinin sadece imgesel tasarımlar şeklinde olduğu yönündeki saptaması önemlidir.

Althusser’e göre, felsefeler ile bilimler arasındaki bu ilişki, felsefe tarihinin ve bilim tarihinin incelenmesi ve önemli dönüşümlerinin saptanması ile gösterilebilir: “Büyük felsefi devrimler ile büyük bilimsel devrimler arasında belirgin bir korelasyon vardır. ...Büyük felsefi devrimler hep büyük bilimsel devrimlerin peşinden gelir” (Althusser, 2006a:169). Bu durumun daha iyi anlaşılması için Althusser şu örneklere başvurmuştur. Yunan matematiğinin ardından Platon’un felsefesi, Galile fiziğinin kuruluşunun peşinden Descartes’ın felsefesi, Newton’un fiziğinin peşinden Kant’ın felsefesi, matematiksel mantığın ardından da Husserl’in felsefesi gelir. Son örnek olarak da Marx’ın tarih biliminin ardından diyalektik materyalizm gelmektedir (Althusser, 2006a:170). Görüldüğü üzere felsefedeki bu dönüşümler, hep büyük bilimsel buluşlardan sonra gerçekleşmiştir. Burada önemli olan felsefeler ile bilimler arasındaki bu ilişkinin görülebilmesidir. Bu ilişkinin ortaya çıkmasını sağlayan, “felsefelerin özgül karakterlerinin bilimle kurdukları ilişki olduğu” tezidir. Felsefe geleneksel anlamda bilgi kuramı ortaya koyar. Ancak bunun oluşması için öncelikle bilginin ortaya çıkması gerekir. Felsefenin nesnesi olmadığı için bilgi üretemeyeceği düşünülürse, bilgi kuramına konu olacak olan bilgiler yalnızca bilim ile var olabilir. Bu durumda da bilgi kuramının bilimsel bilgiden önce hayat bulamayacağı sonucuna varılır. Aslında bilimlerden hiç söz etmeyen felsefeler de bu suskunluklarıyla bilimsel bilgiye karşı tavırlarını belirlerler. Althusser’e göre “filozofların suskunluğuna kulak vermeyi bilmek gerekir. Hep bir anlam taşırlar” (Althusser, 2006a:171). Tüm felsefeler, bir şekilde kendilerini bilimlere göre konumlandırır. Bu durum felsefelerin ayrıcalıklı olmalarını sağladığı gibi onların tanımlanmasını da sağlar.

Felsefeler ile bilimler arasındaki bu ilişki sayesinde (felsefenin özgül yanı) felsefelerin başlangıç tarihini saptayabiliyor olmamızdır. Bu durum din ve ahlak gibi alanlarda mümkün değildir. Onlar sanki hep varmış gibilerdir. İdeolojik alanların tarihsel başlangıcı genelde saptanamamasına rağmen, bir üstyapı ögesi olmayan

bilim ile olan ilişkisinin özgül yanını oluşturması sayesinde felsefenin başlangıcı gösterilebilmektedir (Althusser, 2006a:173). Burada kritik nokta, bilimin felsefe ve diğer ideolojilerde olduğu gibi bir ‘üstyapı’ elemanı olmamasıdır. Bu nedenden ötürü Althusser’e göre gerçek anlamdaki ilk felsefe Platon’a kadar uzanmaktadır. Çünkü matematik bilimi ‘bilim’ olarak ilk defa o zamanda ortaya çıkmıştı. Althusser bu noktada, felsefenin siyasal ve ekonomik sebeplerle ortaya çıktığını düşünenlerle (aynı zamanda Marksistlerle) ayrılmaktadır. Yunan matematiği, birtakım tekniklerden ziyade bir bilim olarak ortaya çıkmadan önce, felsefe de gerçek anlamda felsefe değildi. Sadece birtakım mitsel düşünceler vardı. Matematikteki bu dönüşüm, felsefenin etrafında kurulacağı bir bilimsel bilgi alanını ortaya çıkardı. Althusser’e göre felsefenin bu kökeni özseldir: “Felsefe başladıysa, felsefe sürdüyse, felsefe sürüyorsa, *işte bilimlerle kurduğu bu özsel ilişkiye bağlı olarak* başlamış, sürmüş ve sürmektedir” (Althusser, 2006a:173). Althusser’in felsefe ve bilim arasında kurmaya çalıştığı ilişki tartışmalı bir ortam oluşturur. Althusser’e yönelik olarak, yaptığı sınıflandırmanın bütün felsefe ve bilim tarihinde karşılık bulamayacağı yönünde eleştiriye maruz kalır. Bu eleştiriye göre, Althusser söz konusu ön kabulünün sonucunda felsefeyi Platon’dan başlatmak zorunda kalmıştır. Ona göre Platon öncesinde ‘olsa olsa dünya görüşleri’ vardır. Oysa bilimselle felsefi söylem iç içedir. Aynı şekilde bilimle felsefe arasında bu şekilde katı çizgiler çizmek doğru değildir. Belli bir dönem için doğru gibi görünse de bu çizgiler bir dönem sonra geçerliliğini kaybedecektir (Özbek,2011:145).

Althusser’in felsefe anlayışı Marx’ın felsefe anlayışıyla paralellik göstermektedir. Marx felsefeyi, egemen sınıfın görmezden geldiği proletarya için oluşturulmuş bir ideoloji olarak değerlendirmektedir. Althusser de felsefe için son kertede kuramsal olarak sınıfların savaşı, demiştir. Burjuva ile proletarya arasındaki mücadelenin felsefeyi oluşturduğunu dile getirmektedir. Felsefi söylemlerin kuramsal alandaki siyasal mücadelenin silahını oluşturduğunu söyler. Bu nedenle proletarya kendini en iyi şekilde ifade etmek için felsefeyi (özellikle Marksist felsefeyi) iyi bir şekilde anlamalıdır. Althusser’in bilim anlayışına göre ise, bilim, bilgi üretmektedir. Onun önermeleri doğru ya da yanlıştır. Buna karşın, felsefe hiçbir bilgi ortaya koymaz, yalnızca tezler üretir. Althusser, felsefenin, önermelerinin doğası gereği bilimlerden farklı olduğunu savunur.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.İDEOLOJİ

Bir kavram olarak ideolojinin tanımı üzerinde tam bir uzlaşma mevcut değildir. Terry Eagleton bu konuda şöyle demektedir; “Şimdiye kadar hiç kimse ideolojinin tek ve yeterli bir tanımını yapamamıştır” (Eagleton, 1996:17). Çünkü bu kavram çok boyutlu olmakla beraber bazı kavramların tanımı ile karıştırılmaktadır. Bu durum ideolojinin diğer kavramlar arasında ayırıcı özelliğinin ortaya çıkmasına engel oluşturmaktadır. Toplum bilimcileri aralarında bazı farklılıklar olmasına rağmen temel bir noktada birleşmektedirler. “Toplumsal bilimlerde, Marxist veya akademik olsun, ideoloji kavramı siyasal ve toplumsal yaşamı açıklayacak, aydınlatacak bir biçimde değil, düşüncelerini beğenmediğimiz kişileri ve toplumları suçlamak ve küçük düşürmek için bir silah olarak kullanılmaktadır. Fakat bu silah her defasında geri tepmekte, her ideoloji suçlaması karşı bir suçlamayı beraberinde getirmektedir” (Sunar, 1979: 10). İdeoloji denilince akla belirli isimler gelmektedir. Bunlardan biriside Althusser’dir. Onun ideoloji anlayışına geçmeden önce bu kavramın oluşumunun ve geçtiği tarihsel dönemelerin saptanması gerekmektedir. Ardından, Althusser’e özellikle “ideoloji” konusunda ilham veren düşünörlere değineceğiz ki bu filozofa ait ideoloji kavramını ve ne şekilde hangi anlamda kullandığını daha net bir çerçevede ortaya koyabilelim.

2.2.İDEOLOJİ KAVRAMININ TARİHÇESİ ve TANIMI

İdeoloji kavramının ortaya çıkışını, özellikle 16. yüzyıldan itibaren Avrupa’da yaşanan değışimlere kadar götürebiliriz. Bu dönemde Avrupa’da başlayan ve giderek hız kazanan iktisadi değışim süreci, tabii olarak toplumların yapısını da etkilemiştir. Bu etkileşim, ilişkileri, inanç ve değerleri de değışime zorlamıştır. Toprağı dayalı olan ekonomi yerini paraya dayalı ekonomiye bırakmış, yeni meslek grupları ortaya çıkmış ve toplumda sınıflı yapı görölmeye başlanmıştır. İnsanlar kendi hak ve ödevlerini daha fazla sorgulamaya başlamışlardır. Toplumda görölen bu çalkantıya artık ne mitler ne gelenek ne de din çözüm bulabilmiştir. Yeni toplumsal ve siyasal durumu açıklayabilecek, geleceğı dair planlar oluşturabilecek yeni bir dünya görüşüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplumun üstüne bireyi koyan ve bu bireyi “akıl” ve siyasal iktidara karşı doğuştan sahip olduğu doğal haklar ile donatan Aydınlanma felsefesinin çabası, bu anlamda toplumu ve doğayı yeniden tanımlamadır. İnsanın akli ile her şeyi bilebileceği anlayışı, dine ve geleneklere duyulan önemi azaltmıştır. İnsanlar geleceğine dair planlarını öteki dünyanın kuralları ile değil bu dünyanın kuralları ile oluşturabileceklerinin bilincine varmışlardır. Özellikle doğa bilimleri ve sanatta büyük ilerleme sağlayan Aydınlanma, zamanla sosyal bilimlerin de din ve metafizikten kurtularak ayrı alanlar şeklinde gelişme göstermesini sağlamıştır. Artık, siyasal iktidar ile yönetilen ilişkisini dinsel temellere veya geleneklere dayandırmak mümkün değildir, çünkü bunun “akıl” ile açıklaması yapılamamaktadır. Bu nedenle “İdeoloji” kavramının, Fransız İhtilali’nden hemen sonra, 1796 yılında üretilen bir kavram olması, bir rastlantı değildir (Örs, 2008:8). Aristokrat olmakla beraber, Fransız Devrimi’ne sempati besleyen ve 18. yüzyıl Aydınlanma döneminin akılcı filozoflarından olan Antoine Destutt de Tracy, üretmiş olduğu “ideoloji” kavramı ile “düşüncelerin bilimi”ni kastetmiştir. Düşünce anlamına gelen idea ile bilim anlamına gelen logos’un birleşiminden “düşünce bilimi” demek olan “ideoloji” kavramı türer. Nasıl ki, zooloji ve biyoloji türlerin bilimi ise, ideoloji de insan aklının bilimidir. De Tracy’nin ideoloji kavramı, hangi düşüncenin doğru hangisinin yanlış olduğunu belirten, daha eğitilmiş bir toplum yaratma çabası gütmektedir. Bu anlamda ideoloji, hem insan düşüncesini, düşünce yasalarını ve düşüncenin kaynaklarını inceleyen bir bilim dalıdır, hem de toplumun geleceğine yönelik bir projedir. De Tracy’ye göre, ideoloji bütün bilimlerin üstündedir, çünkü bütün bilimler düşünceler ve düşünceler arası ilişkilerin ürünüdür. Bundan ötürü ideoloji, bütün bilimlerin kaynağını açıklayabilir (Akt: Örs, 2008:9). Bilimlerin ortaya çıkışı uzun süreli düşünceler ve eylemler sonucu olmaktadır. Bu sebeple De Tracy ideolojiyi bütün bilimlerin üstünde tutmuştur. O dönemdeki düşünceye göre toplumun ilerlemesi ve geleceğe dair planlar oluşturması için ideoloji iyi anlaşılmalıdır.

De Tracy bugün bizim sosyal bilimlere yüklediğimiz anlamı ideoloji kavramına yüklemiştir. Bu kavram o günden bu güne büyük değişikliğe uğramış olumlu anlamını yitirerek pejoratif bir anlam kazanmıştır. İdeoloji günlük kullanımında çoğu kez objektif olmamayı, bilimsellik özelliği taşımamayı, yan tutmayı ve dogmatikliği ifade etmektedir. İdeoloji, farklı olanın bizimle aynı fikirde

olmayanın düşüncesidir. Gruplar genelde karşıt grubu ya da diğer grupları ideoloji yapmakla suçlamaktadır (Akt:Örs, 2008:9). De Tracy'nin yaşadığı dönemde ideolojiye yüklenen anlam ile günümüzde ideolojiye verilen anlam oldukça değişmiştir. Artık ideoloji olumsuz bir tutum olarak değerlendirilmektedir. İnsanlar kendileri ile aynı düşüncede olmayan kişilerin ideolojik davrandığını söyleyerek olumsuz eleştiride bulunmaktadır.

İdeoloji konusunda dikkate değer düşünürlerden biri olan Eagleton bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle devam ettirir; “İdeoloji terimi, kullanışsız ölçüde geniş, düşüncenin toplumsal belirlenimi anlamından yanlış fikirlerin yayılmasının yönetici sınıfın doğrudan çıkarlarına olduğuna dair şüphe uyandıracak ölçüde dar fikre kadar geniş bir yelpaze oluşturan tarihsel anlamlara sahiptir” (Eagleton, 1996:304). İdeoloji başlarda olumsuz anlamda değerlendirilip, yorumlanmıştır. Sonrasında ise ideoloji farklı bir anlamda ele alınmaya başlanmış ve siyasal anlamda önemli bir yere konumlandırılmıştır. Kongar’a göre; “*ideolojilerin belirlenmesinde en önemli rolü oynayan etken... aynı olayların farklı insanları farklı biçimlerde etkilemesidir. Bunun nedeni de insanların aynı dünya, ya da toplum içinde farklı toplumsal-ekonomik ve siyasal yerlerde bulunmalarıdır.* Bir başka deyişle mal ve hizmetlerin üretimi açısından değişik konumlara sahip insanların birbirlerinden değişik ideolojilere sahip olmaları doğaldır” (Kongar, 2010:344). Zaman geçtikçe farklı yaşamlar/görüşler sonucu farklı ideolojiler ortaya çıkmıştır. Eagleton’a göre, “İdeoloji, çoğunlukla, göstergeler, anlamlar ve değerlerin bir egemen toplumsal iktidarın yeniden üretilmesine katkıda bulunma tarzları anlamına gelir; aynı zamanda siyasal çıkarlar ile söylem arasındaki her anlamlı konjoktürü ifade eder” (Eagleton, 1996:304). Egemen güçler bir yandan önceden kurulan yapıda varolan çatlakları tamir ederken bir yandan da yeni muhalif söylem ve eylemleri inceler. Aynı zamanda olası saldırılara karşı yeni yapılar oluşturarak kendilerini yeniden üretirler.

İdeoloji kavramının düşünsel kökenini sadece Fransız Devrimine ve sonrasına bağlamak doğru olmayacaktır. Francis Bacon’a göre, insan usunun doğaya karşı başarı kazanma ihtimali olmasına rağmen, bunu tam olarak başaramamıştır. Bu durum insanın aklındaki birtakım tutulmalardan kaynaklanmaktadır. İnsan usu yetişememe ve elden kaçırma tutukluğuna düşmüştür ve Bacon bu tutukluğu iki nedene dayandırır. Birincisi, düşünce formları olarak tümdengelim ve tasımdır. İnsan

aklında meydana gelen bu tutukluğun ikinci nedeni ise, dört ayrı idol tarafından güdümlenmesidir. Bacon, insan aklındaki bu tutukluk formlarının çözümlenmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun için de idol çözümlenmesi yapılması gerektiğini dile getirir (Akt:Özbek, 2011:13). Kendisinden sonra gelecek olan Aydınlanmacı düşünceyi derinden etkileyen bu dört ayrı idol şunlardır. Bunların ilki, insanın kendi doğasından ve bizzat insanın kendi soy veya ırkının özelliğinden kaynaklanan “soy idolü”, tek tek insanların önyargılarından oluşan “mağara idolü”, insanların birbirleriyle olan ticari ve toplumsal ilişkilerden doğan “pazar idolü” ve herhangi bir kimsenin bir sistemi, bir dünya görüşünü veya felsefeyi benimsemesinden kaynaklanan “tiyatro idolü”dür (Topdemir, 1999:61-62). İdeolojinin ortaya çıkmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İnsan aklının doğaya hükmedecek, doğayı ele geçirecek kadar güçlü olduğu bilinir. Ancak insan aklında meydana gelen tutulmadan ötürü bunu tam olarak yapamadığı aşikârdır. Bu tutulmalar iki nedene bağlanır. İnsanlar bu nedenlerden etkilenerek akıllarını tam manasıyla kullanamazlar. Ayrıca kendi içlerinde büyüdüğü, daha çok ilgilerini çeken idollerden etkilenirler ve uslarının bir kısmını kullanırlar.

18. yüzyılın politik mücadelelerinde din eleştirisinin ve devletin sorgulanmasının önünü açan bu idol kavramlaştırması zamanla aşılarak siyasi bir biçim almıştır. Artık kilise ve devlet, idollerin kaynağı olarak gösterilerek bu tartışmanın içerisine çekilir. Aydınlanma filozoflarından Claude Adrien Helvetius ve Paul-Henri Thiry Holbach, İdol Öğretisi’ni Fransız Aydınlanması’nda temsil eden iki filozoftur. Her iki düşünürde de idol kavramı yerini önyargı kavramına bırakmıştır. Bu iki düşünür için de önyargılar toplumsal çıkarlar ile paralel olarak yaygınlaştırılırlar. Ortaya çıkan önyargılar insanın mutsuz olmasının kaynağını oluşturur. Holbach’a göre, insan aklı, bunca yıldır kendisini kurban eden önyargılara saldırmalıdır. Cehalet, kaynağını dinin kutsadığı hatalardan alır. Helvetius ise, önyargıların toplumsal çıkarların bir sonucu olduğunu belirtir ancak aklın ve eğitimin bu önyargıları yenecek güçte olduğuna inanır. Artık rahiplerin ve kralların kendi iktidarlarının devamı için ürettiği önyargılar ve yanlış düşünceler tartışma alanına girmiş, böylece düşüncelerin oluşumunda toplumsal koşulların ve toplumsal yapıların katılımı tartışılmaya başlanmıştır. Bu açılımlarla birlikte, Bacon, Helvetius ve Holbach, ideoloji kavramının yaratıcısı olan De Tracy’nin felsefesinin arka

planlarını oluşturmaktadırlar. İdeoloji kavramının kökleri, Aydınlanmacıların önyargılardan kurtarılmış bir dünya kurma hayalinden beslenir. Toplumu körleştiren yanlış inançların aydınlatılma arzusu bu bilimin kurulmasının yolunu açmıştır (Özbek, 2011:27-33). Bu konuyla ilgili Eagleton şöyle demektedir: “İdeoloji; rahiplere ve krallara, iç dünyanın geleneksel muhafızlarına ve teknisyenlerine karşı indirilmiş devrimci bir darbedir. İnsana dair bilgi bir hakim sınıfın tekelinden alınır ve götürülüp bilimsel kuramcılardan oluşan bir seçkinler sınıfına teslim edilir” (Eagleton, 1996:102).

De Tracy, Fransız Devrimi sonrasında ideoloji bilimini oluştururken, amacı daha mutlu ve daha düzenli bir toplumun yaratılması için gereken yolu açmaktı. Düşüncelerin rasyonel bir biçimde araştırılması insanların ihtiyaçlarını ve isteklerini net bir biçimde ortaya serecek böylece evrensel çözümler öne sürülebilecekti. Dinsel önyargılardan ve metafizik ön kabullerden bağımsız bir çıkış noktası bu bilimin temelini oluşturacaktı. De Tracy, ideolojinin görevinin, insanların tinsel yeteneklerini araştırmak olduğunu belirtir. İdeoloji bunu yaparken hiçbir şekilde dinsel görüşleri dikkate ve ciddiye almamalı, bir doğa araştırması yapıyormuş gibi hareket etmelidir. Böylece ideoloji insanın bilgisine ve anlayışına gerçek doğrultusunu kazandırır (Özbek, 2011:33).

İdeoloji kavramına olumsuz anlam yükleyen kişilerden biri de Napolyon Bonaparte'dır. İlk başta De Tracy'e sempati duyan Bonaparte, zamanla geleneksel grupların ve Katolik Kilisesinin desteğini alabilmek için Aydınlanmaya ve ideologlara karşı bir tavır geliştirmiştir. Napolyon, bir süre sonra kendi iktidarını dini kurumlar ile barışık bir imparatorluk yoluna sokmaya başlayınca, aynı çevrelerin eleştiri oklarını bu sefer kendisine yöneltmiş bulur. Bu yeni durumda Napolyon, ideoloji kavramına karşı olan tavrını değiştirmekte gecikmez. Ona göre artık yaşanan bütün sorunların arkasında ideologlar vardır ve devletin yaşadığı her başarısızlık ideologlara bağlıdır. Bu durum herhangi bir yanlış düşüncenin ideolojik olmakla suçlanmasını sağlamıştır. Artık, gerçeklikten uzak olmak, ideolojik olmak demektir. Bonaparte ile dönemin tutucuları ideoloji kavramının olumsuz anlam kazanmasında etkili olan ilk kişilerdir. Bunlar, ideologları var olan rejimi ve gelenekleri yok etmekle, toplumun düzenini alt üst etmekle suçlamaktalar. İdeoloji, son iki yüzyıl içinde, sosyal bilimlerin en tartışmalı konularından biri haline gelmiş, Marx'tan

Gramsci'ye, Althusser'den Foucault'ya kadar birçok sosyal bilimcinin değişik anlamlar ve işlevler yüklediği ve sosyal bilimler tarafından farklı anlamlar yüklediği bir sözcük haline gelmiştir (Örs, 2008:10). İdeoloji tanımı üzerinde bir uzlaşımın olmaması nedeniyle bu kavram uzun süre, sosyal bilimcilerin gündemini oluşturmuştur.

İdeoloji kavramı olumsuz anlamıyla Almancaya geçmiştir ve o yıllarda (1830'lar), ideolojinin artık olumsuz anlamıyla anılması egemen anlayış olmuştur. Napolyon'un olumsuz vurgusu artık genel geçer bir hal alır. Bu nedenle ideoloji kavramı Almanca'da her zaman olumsuz anlamıyla kullanılmaya eğilimli olmuştur (Şimşek, 2009:60). Alman düşünürler Marx ve Engels tarafından da devralınacak olan ideoloji kavramı, sözcüğün bu olumsuz anlamında kullanılacaktır.

İdeoloji taşıdığı anlamlar neticesinde farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Genellikle insanların kafalarının karışık olduğu, ne yapacakları ne yöne gideceklerini bilmediği zamanlarda ideoloji yardımcı olmuştur. Bireyin hangi yöne gideceğini, hangi yolun daha doğru olduğunu anlaması noktasında bir harita gibi iz sürdürmüştür. Her ne kadar ideolojinin anlamı tam olarak bilinemese de diğer kavramlarla karıştırılsa da insanların hayatlarında etkili bir konuma sahip olmuştur.

Buraya kadar anlatılan ideoloji kavramının gelişim sürecinde, üç önemli yaklaşımın belirginleştii görülmektedir. Şerif Mardin, *İdeoloji* isimli eserinde bu aşamaları şu şekilde özetlemektedir: "ideoloji kavramının üç çağrışım yarattığını görüyoruz: birincisi, gerçeğin, insanlara yansımada, içinden geçtiği ortamların etkisiyle, bir sapmaya uğradığı ve insanlarda yanlış imge ve izlenimler yaratabileceği, başka bir deyimle bazı insanların 'gerçek' olarak bildiklerinin aslında daha derin ve doğru bir gerçeği maskeleydiği; ikincisi, bu sapmaları ortadan kaldıracabilecek bir yöntemin var olduğu; üçüncüsü –Napolyon'un sözcüğe bağladığı anlam- aydınların gerçekten çok uzak olan soyutlamalar üzerinde durdukları, uygulamaya yönelmiş girişimlere oranla bir 'rüya' âleminde yaşadıkları, fikirlerinin bir soyutluluk tutkusunun izini taşıdığı" (Mardin, 2009:26).

Ortaya çıkışından günümüze kadar ideoloji kavramı, literatürde birkaç biçimde ele alınmıştır. Bunları kabaca dört kategoride biraraya getirmek mümkündür. Bunlar ise:

1. Siyasal düşünce olarak ideoloji,

2. İnançlar ve normlar olarak ideoloji,
3. Dil, semboller ve mitler olarak ideoloji,
4. Seçkin gücü olarak ideoloji.

Bu yaklaşımları birbirinden net çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bunların arasında bağlar bulunmaktadır. Birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmektedirler. Birini açıklamak için diğere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yaklaşımları kısaca açıklamak gerekirse ilk olarak, siyasal düşünce olan ideoloji, “izm”lerle ilgilidir. Liberalizm, Marksizm, Faşizm gibi birey doğası, tarihsel süreç ve sosyo-politik yapı konularında belirli bir inançlar ve açıklama modeline ait ve toplumun geleceğine yönelik projeleri bulunan büyük ideolojik akımların incelenmesi bu gruba girmektedir. İkinci kategori ise, toplumun meydana gelmesinde etkili olan bireylerin topluma ve siyasete dair, çoğu kez de tutarlı olmayan ortak inanç ve normları kapsamaktadır. Bu durum daha çok siyasal kültür alanına girmektedir. Bu noktada kültür ve ideolojiyi karıştırma riski oldukça fazladır. Bir diğere yaklaşım ise, her toplumun kendine özgü ortak dil ve sembollerini, paylaştıkları mitleri inceleyen, özellikle siyasal iktidarın meşruiyet ve manipülasyon aracı olarak üst-dile ait bir alandır. Son olarak ise, toplumsallaşma araçları vasıtasıyla inançların, normların, sembollerin gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Böylece siyasal sistemin ayakta kalması da sağlanmış olacaktır. Bu yaklaşım rejimin meşruiyetini sağlayan bir araç olarak ele alınmaktadır (Örs, 2008:14). Dördüncü kategori olarak belirlenen seçkin gücü olarak ideoloji, çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Toplumsallaşma araçları ile bireyler birbirlerinden etkilenmekte, ayrıca var olan kültürlerini bir sonraki kuşağa aktarırlar. Aynı zamanda kendi görüşlerini diğere insanlara benimsetirler.

Her düşünceye her görüşe ideolojik diyemeyeceğimizi Türk şöyle ifade eder; “İdeoloji deyimini, her düşünceyi ifade etmek için kullanmıyoruz. Bir düşüncenin ideoloji olarak nitelenebilmesi için, düşüncenin kendisi dışında gerekli olan bir şey olmalı. Yazarın çalışma masasından kalkmalı, kapıyı açıp dışarı çıkmalı ve yol göstermek istediği kitlelerde buluşmalı. Onlar için bir anlam ifade etmeli, onlara rehberlik etmeli. Bir ideolojinin mevcudiyetinden bahsedebilmek için, kitlelerden bahsetmemiz gerekir. İdeolojiler kitlelere rehberlik eden düşüncelerdir” (Türk, 2003:108). Görüldüğü üzere her düşünce her görüş ideolojik olarak ele

alınmamaktadır. Belli bir kitleyi harekete geçirmeli, o kitlenin o düşünce, o görüş için bir şeyler yapması ve hareket halinde olması beklenmektedir. “İdeolojiler diğer düşüncelerden farklı olarak, hızlı bir değişimin huzursuz kıldığı kitlelere, iletişim araçları ile önderlik eden ve aydınların, bu değişimi açıklamak ve yol göstermek için geliştirdikleri ve sistemleştirdikleri fikir yapılarıdır” (Türk, 2003:110).

Görüldüğü üzere, farklı anlamları kendi üzerinde taşıyan ideoloji kavramı, Marx ve sonrası fikirlerin oluşum çizgisinin belirlenmesine çeşitli tarihsel dönemlerden geçerek katılmıştır. İdeoloji kavramına yüklenen anlamlar değişik biçimlerde ele alınmaktadır. Althusser’in ideolojiyi ne şekilde ele aldığına değinmeden önce onun ideoloji anlayışının oluşmasında etkili olan düşünörlere yer vereceğiz.

2.3.ALTHUSSER’İN İDEOLOJİ ANLAYIŞININ OLUŞUMUNDA ETKİLİ OLAN DÜŞÜNÖRLER

Althusser’in ideoloji kavramının oluşmasında etkili olan düşünörlere Marx, Lenin ve Gramsci’dir. Marx’ın genel olarak ideoloji hakkında yazdığı bir eseri bulunmamaktadır. Bu konudaki görüşlerinin değerlendirilmesi, farklı farklı eserlerinden yararlanmayı gerektirmektedir. Marx’ın “erken dönem” eserleriyle “geç dönem” eserlerindeki ideoloji yaklaşımı arasında çelişkiler, en azından farklılıklar bulunduğunun iddia edilebilmesinin nedenlerinden biri belki de bu durumdur.

İdeoloji kavramının tarihsel gelişim süreci açısından önemli yere sahip olan filozoflar hiç şüphesiz Marx ve Engels’tir. Her ikisi de Napolyon ve 1848 Devrimi çerçevesinde tartışılan ideoloji kavramından hareket ederler. Buna rağmen sosyal bilimcilerin ortak kanısı, ideoloji kavramının modern anlamda kullanımını Marx’a borçlu olduğumuzdur. İdeolojiyle ilgili tartışmalarda Marx’ın kavramsallaştırması son derece önemli bir yere sahiptir. Kavrama, Marx’la birlikte yeni bir anlam katılmıştır. Marx’ın kavramsallaştırması aynı zamanda ideolojinin ilk kullanım biçimlerinden radikal bir kopuşu da içerir (Atılgan, 2001:11). Marx’ın ideolojiye ilişkin görüşlerinin temelinde Feuerbach’la yapmış olduğu tartışma yer alır. Bu tartışmada din önemli bir yer tutmaktadır. Bu tartışma sayesinde Marx’ın ideolojiye ilişkin görüşleri ortaya çıkar. Feuerbach’ın dine ait görüşlerini eleştirirken bir de bakar ki tartışılan sadece din değildir. Artık özel olarak din tartışılmaz, bütün

ideolojik formlar aynı kaynağa geri götürülür (Özbek, 2011:50). Marx'a göre, "bir sınıf toplumunda insanlar, doğru olmayan ama başlıca amacı hâkim durumdakilerin mevkiini meşrulaştırmak ve korumak olan bir çeşit *ideoloji* sayılabilecek birçok şeylere inanırlar. Böylece bir ideoloji, Marx'ın iddiasına göre, diğer insanların kendi 'gerçek' çıkarlarını anlamalarını engeller ve bu insanlar yapay bilinçlilik illetine tutulmuş olurlar. Marx'a göre din, bu sürecin mükemmel bir örneği, insanların eşit muamele görecekları ve sözde gelecek daha iyi bir dünyaya dikkati yoğunlaştırarak huzursuzluğu sükûnete kavuşturan, 'kitlelerin uyuşturucusu'dur" (Wallace ve Wolf, 2012:133). Marx da görmüş olduğumuz kitlelerin uyuşturucusu olarak din, Althusser'de karşımıza medya olarak çıkmaktadır. Marx ideoloji kavramını her zaman aynı anlamlarda kullanmamış, kavramın farklı kullanımları arasında anlam kayması olmuştur. Buna rağmen Marx'da ideoloji kavramının farklı kullanımları ve anlamlarını ayırt etmemize yardımcı olacak çeşitli kriterler mevcuttur. Bunları ana hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.Marx'a göre ideoloji "yanlış bilinç" olarak, bir taraftan gelişmemiş üretim araçlarının durumunu sembolize ederken, diğer taraftan üretim araçları ile üretim ilişkileri arasındaki eşitsizliği de göstermektedir. Bu anlamda "yanlış bilinç" toplumsal çatışmaların ifadesi ve onların görünür aracıdır.

2. Toplumsal varlığın felsefi bilinci, tarihsel ve toplumsal bilincin en yüksek biçimi olan genelliği şart koşmaktadır. Marx, teorik ve idealist dünya görüşlerini reddeder.

3.Genel ve özel ilgi arasındaki zıtlık ideoloji kavramı açısından oldukça önemlidir. Özel ilginin kendini gerçekleştirme aynı zamanda genel ilginin temsil edilmesi olarak anlaşılmaktadır. İdeoloji, hâkim olan grup ya da sınıfın ideolojisidir. Özel ilgilerini gerçekleştirebilenler kendi ilgi ve arzularını da gerçekleştirebilirler.

4.İdealist soyutlamalar için ideoloji kavramının oluşum ve anlamının olumsuzlanması yapıcı bir özellik göstermektedir. İdeoloji, kendi fonksiyonunu yine kendi dolaylı etkisiyle yerine getirmektedir. İdeoloji, ancak genel temel bir dünya görüşünü kazanmaya katkıda bulunduğu sürece pozitif bir kavram olarak değerlendirilebilir.

5. İdeoloji kavramının en önemli özelliği, onun aracılık işlevidir. İdeolojiler herhangi bir tarihe sahip değildir. Fakat onlar tarihseldirler ve tarihsel yapısında temel taşlarıdır (Topakkaya, 2007:168).

Genel olarak baktığımızda Marx'ta ideoloji iki farklı anlamda kullanılmıştır. İlki toplumsal gerçeğin insan bilincinde yansımalarıdır. Bu bağlamda baktığımızda ideoloji, din, felsefe, siyaset gibi bir üst yapı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bizlere liberalizm, faşizm gibi büyük izm'lerin oluşumunu açıklar. Marx'ın eserlerinde daha çok kullandığı ideolojinin ikinci anlamı ise 'mistifikasyon'dur yani toplumsal gerçeğin çarpıtılmasıdır. Bu durumdan ötürü, Marx'ta ideolojiler ile toplumsal sınıflar birbiri ile bağlantılıdır, ideolojiler sınıfsal bir analiz ile anlaşılabilir (Örs, 2008: 15). Marx'ın ideoloji için kullandığı ikinci anlamı toplumsal sınıfları yakından ilgilendirmektedir. İdeoloji ile sınıflar arasında sıkı bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumlara bakarak, hangi sınıfın hangi ideolojiyi benimsediği yahut hangi ideolojinin benimsetildiğini görmemiz mümkündür.

Marx'ın mistifikasyon ile kastettiği her sınıfın kendi kafasındaki hayali dünyasıdır. Her sosyal sınıf, kendi varlıklarını sürdürebilecek meşru bir düşünsel sistem üretmektedir. Bu düşünsel sistem, dünyaya buğulu gözlükler arkasından bakan, çarpıtılmış ve hayali bir dünyadır. Toplumda egemen olan sınıfın ideolojisi tutucudur. Mevcut olan düzenin değişmesini istemezler, normların, değerlerin ve siyasal örgütlenme biçiminin gerçeğin ta kendisi olduğunu gösteren bir ideolojidir. Egemen sınıf karşısında bulunan çökmüş sınıflar ise kendi dönemlerini altın çağ olarak nitelendirirler. Geçmişe özlem duymakta ve mevcut düzene kendi döneminin gözlükleriyle bakmakta olan gerici bir ideolojiyi ifade etmektedir. Yükselen sınıfların ise, mevcut düzeni kökünden değiştirmeyi arzulayan kendi çizdikleri dünyanın gerçek dünya olduğunu gösteren devrimci ideolojilere sahiptir. Dolayısıyla Marx'ta ideoloji, toplumsal gerçeğin sosyal sınıflar tarafından çarpıtılmasıdır ve bu nedenle de gerçek ile ilişkisi yoktur (Örs, 2008:17). Görüldüğü üzere Marx ideolojiyi toplumsal gerçeklik ve sosyal sınıflar ile açıklamaktadır. Her sınıfın kendine ait düşünce dünyası olduğu için hepsi de kendi oluşturduğu yaşamları gerçek dünya olarak nitelendirir. Oysaki durum öyle değildir, bu sosyal sınıfların

toplumsal gerçeklik ile bir bağı bulunmamaktadır. Her sınıfın kendine özgü ideolojisi vardır.

Marx ve Engels'in birlikte yazmış olduğu *Alman İdeolojisi* adlı eserlerinde, 'ters dönmüş imge' metaforu kullanılarak, ideolojinin maddi gerçekliğin tersi ya da karşıtı olduğu anlatılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, maddi koşullar işçi sınıfının çıkarlarının ne olduğunu gözler önüne serer ancak ideoloji bu çıkarları tersine çevirir. Böylece "yanlış bilinç" kavramı ortaya çıkar. Sahte bilinç, siyasal bilincin olması gereken şeyin ayna-imgesidir. Bir başka deyişle, ezilen sınıflar kendi gerçek sınıfsal çıkarlarının bilincine varamamakta, hâkim sınıfların kendi ideolojilerini kullanarak oluşturdukları, gerçek durumun tam tersini gösteren, sahte bir bilinç edinmektedir (Marx ve Engels, 1992:42). Egemen sınıflar kendi ideolojilerini ezilen sınıfa benimsettiriyorlar. Böylece ezilen sınıfın haklarını çığnıyorlar, onların gerçek çıkarlarının ne olduğunun anlaşılmasının önüne geçiyorlar. Ezilen sınıf kendi çıkarlarının bilincindeymiş gibi hareket ediyor ancak durum öyle değildir. Ne zaman ki ezilen sınıftan bir birey gözlerini açıp gerçek hayatta ne olduğunun bilincine varana kadar bu durum böyle devam eder.

Marx bu sahte bilinç ve tersine dönmüş imge konusunda şunları söylemektedir: "Fikirlerin, anlayışların ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine, gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihinsel ilişkileri, bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar... Sahip oldukları anlayışları, fikirleri, vb. üretkenler insanların kendileridir, ama bu insanlar, sahip oldukları üretici güçlerin belirli düzeydeki gelişmişliğinin ve bu gelişkinlik düzeyine tekabül eden karşılıklı ilişkilerinin koşullandırdığı gerçek, faal insanlardır. Bilinç hiçbir zaman bilinçli varlıktan başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki *cameraobscura*'daymış [karanlık oda] gibi başaşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelere gözün, ağtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir" (Marx

ve Engels, 1992:42). Marx burada gerçeğin ters çevrimine değinerek ideolojinin gerçeğin bir çarpıtılması olduğunu net bir şekilde vurgulamaktadır.

Marx'ın savına göre, bir düşüncenin ideolojik olup olmadığına karar vermenin en etkili yolu, düşüncenin asıl kaynağı olan maddi dünyaya dönüp bakmaktır. Düşünce var olan dünyanın *kesinlikle doğru* bir temsilini sunuyorsa, o düşüncenin ideolojik olmadığı söylenebilir. Ama dünyayı *yanlış temsil ediyorsa*, o zaman bu, dünyaya ilişkin eksik yahut ideolojik bir açıklama olduğu söylenebilir (Ransome, 2011:158).

Marx'ın ideolojiye yüklediği anlamları şu noktalarda özetlenmektedir: “1) ‘ideolojik’ şekilde düşünmek toplum dinamiğini insanın içinde gömülü bulunduğu günlük hayatının ‘maddi’ unsurlarıyla izah etmemek, bunun yerine fikir hayatını ön plana geçirmektir, 2) tarihsel bakımdan sınırlı bir görevi olan bir *Weltanschauung*'u her zaman için geçerli saymaktır, 3) çıkarlarını paylaştığı grubun etkisi altında iş görmektir” (Mardin, 2009: 28).

Marx'ın ideolojiye yüklemiş olduğu olumsuz anlam etkisini oldukça uzun zaman sürdürmüştür. “Engels'in Marx'ı yorumunda ve bundan sonra da Marksizm'in içerisinde yer alan birçok yönelimde ideolojiler ‘yanlış bilinç’in biçimleridir, yani popüler ancak yanıltıcı inançların statükoyu meşrulaştırmak ve işçilerin gerçek sosyoekonomik durumlarını gizlemek için yöneten sınıf tarafından aşılmasıdır” (Van Dijk'den Akt: Çoban, 2011:25). İdeoloji, Marx'ta olumsuz bir anlam taşıırken diğer yandan ise bu haliyle sosyal sınıfların kullandığı bir eylem aracı olmuştur. Tam bu noktada Lenin Marx'ın ideolojilere yüklediği “eylem aracı olma” işlevini kullanarak, ideoloji kavramına olumlu bir anlam yüklemiştir. Proletarya sınıfının başarılı olabilmesi için ideolojiyi bir araç olarak kullanması gerektiğini savunmuştur. Marx, kendi görüşlerinin bir ideoloji olmadığına inanmaktaydı. Ona göre tarihsel materyalizm, tarihin bilimsel bir açıklaması idi. Lenin ise Marksizm'i, proletarya sınıfının üretim araçlarını ele geçirebilmesi ve siyasal rejimi ele geçirebilmesi için kullanabileceği bir ideoloji olarak görmüştür. Lenin'e göre, işçi kitlelerinin kendileri için geliştirmiş olduğu ideolojileri yoktur. İşçilerin iki tercihi bulunmakta, ya burjuva ideolojisi ya da sosyalist ideoloji onlar için bir seçenektir. Çünkü üçüncü bir ideoloji yoktur. Lenin ideolojiyi, belirli bir çağın veya sınıfın dünya görüşü olarak görmez. Böyle bir sınıfa uygun sistemleştirilmiş bir düşünce olarak görmüştür. Ona göre

ideoloji, ideologların ve aydınların ürettiği bilgidir. Sınıflı toplumlarda ideolojinin mutlaka sınıfsal olacağını vurgulaması ile ideoloji ile sınıflar arasında bir bağlantı olduğunu ve hep olacağını belirtmektedir (Marx, 1979: 20-23). İdeoloji kavramı Marx'ta olumsuz bir anlama sahipken Lenin ile olumlu bir anlam kazanmıştır.

Marx gibi Lenin'in de ideoloji üzerine yazılmış bir eseri yoktur. Lenin birçok teorik konuya olduğu gibi ideoloji konusuna da pratik politik kaygılar ile yaklaşmıştır. Bu durum, onun tarihin çok hızlı değiştiği bir dönemde ve en radikal dönüşümlere gebe olan bir coğrafyada yaşamış olması ile doğrudan ilişkilidir. Bu değişimin ortasında duran bir kişi için, politik hedeflerin temel teorik yönelimleri belirliyor olması anlaşılabilir bir şeydir. Temel devlet teorisini tartıştığı *Devlet ve İhtilal* (1917) isimli kitabında bile, ideoloji sözcüğünü sadece birkaç kez kullanıyor olması ve bunların da başka meseleleri açmak için kullanılmış olmasıdır. “Lenin bir yandan iktidar olanların iktidarlarını nasıl sürdürdüklerini, diğer yandan da bu iktidarın nasıl yıkılabileceği ve yeni bir iktidarın nasıl oluşturulacağına bağlı olarak ideolojiyi ele almaktadır. İdeoloji kavramı Lenin'de olumsuz bir belirlenime sahip değildir. Lenin'in ideolojiye ilişkin yazdıkları, ideoloji üzerine teorik çalışma biçiminde de değildir. Lenin bir politik önder olarak belirli bir hedefe yürürken önüne çıkan sorunlara bağlı bir biçimde ideoloji kavramını kullanmaktadır. Lenin'de ideoloji kavramının değişik anlamlar alması ve akışkan olması kavramın pratik kullanımından kaynaklanmaktadır. Lenin'in en teorik görünen çalışmaları bile pratik zorunluluğun ürünüdür” (Özbek, 2011:74).

Lenin, “*Halkın Dostları*” *Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır?* (1894) adlı eserinde nesnellik ile ilgili temel tavrını ortaya koymuş ve bunu materyalizm ile gerçekleştirmiştir. Bu konu üzerine Lenin şöyle demektedir: “Onlar, ideolojik toplumsal ilişkilerle (yani, biçimlenmeden önce insanın bilincinden geçenler gibi) yetindikleri sürece, çeşitli ülkelerin toplumsal görüngülerindeki yinelemeyi ve düzenliliği gözlemleyemiyorlardı ve onların bilimleri, olsa olsa bu görüngülerin yalnızca bir tanımı, hammaddelerin toplanması olarak kalıyordu. Maddi toplumsal ilişkilerin tahlili, yinelenmenin ve düzenliliğin gözlemlenmesini ve çeşitli ülkelerdeki sistemlerin şu tek temel kavramda genelleştirilmesini hemen olanaklı kıldı: *toplumsal biçimlenme*. Toplumsal görüngülerin tanımından (ve bunların bir ideal açısından değerlendirilmelerinden), örneğin, bir kapitalist ülkeyi diğerinden

ayırır şeyi bir yana koyan ve hepsi için ortak olanı inceleyen, kesinlikle bilimsel tahlillerinin ilerleyişini olanaklı kılan şey, yalnızca bu genelleme oldu” (Lenin, 1996:15). Açıkça görüldüğü üzere; Lenin toplumsal konularda konuşabilmenin ve öznelciliğin aydınlığa çıkması için en temel yol olarak, nesnelliği ve toplumsal durumların altında yatan gerçekliğin genellenebilir olmasını görmektedir. Bu zemin net olarak ortaya konulduktan sonra kuram, tarihin ‘aydınlatılması’ için, temellerin ideolojide değil, maddi toplumsal ilişkilerde aranması gerektiği biçimindeydi. Lenin toplumsal ilişkilerin maddi ve ideolojik olarak bölündüklerini söyler (Lenin, 1996:26-27). Lenin bu düşüncesi ile maddi ve ideolojik olanı birbirinden ayırmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda ideolojiyi bir üstyapı unsuru olarak görmüştür. İdeolojik olan maddi olana oranla daha geride durmaktadır.

Lenin maddi ve ideolojik olan toplumsal ilişkiler üzerine yoğunlaşırken aynı zamanda yaşadığı dönemde en önemli sorun olarak görülen işçi sınıfının politik ve bağımsız bir kimlik olarak siyaset sahnesine çıkışı üzerine de odaklanmıştır. Bu noktada gelişimin temel yönelimine hakim olan çizginin ne olacağı sorusuna cevap aramaktadır. Özellikle işçilerin, geniş yığınlar ile olan ilgisi ve diğer sınıflar ile nasıl bir ilişkiye geçeceği sorunu üzerinde durmaktadır. Lenin’in bu noktada iki sorusu göze çarpmaktadır, bunların ilki; “sosyalist sistemi kurmaya yönelik eylemler, ciddi meyveler vermek için yığınları nasıl kendine çekmelidir?” (Lenin, 1996:36) ikincisi ise “işçi sınıfının küçük-burjuvaziye ve onun programına karşı tutumu ne olmalıdır?” (Lenin, 1996:171) diye sormakta ve genel açılımlarını bu ekseninde yapmaktadır. Lenin kendisinin ideoloji tartışmaları içerisindeki yerini de belirleyecek olan tavrını bu pratik kaygılar içerisinde belirtmektedir: “...Sosyalistlerin görevi, toplumsal ve ekonomik gelişmenin fiili yolunda duran fiili ve gerçek düşmanlara karşı fiili savaşımında proletaryanın ideolojik önderleri olmak olduğu zaman durum tümüyle farklıdır. Bu koşullar altında teorik ve pratik çalışma, kıdemli Alman sosyal-demokratı Liebknecht tarafından yerinde olarak şöyle tanımlanan tek bir çalışma içinde kaynaşır: *Studieren, Propagandieren, Organisieren*”³ (Lenin, 1996:181).

Lenin bu noktada tam olarak “ideolojik önder” olmaktan bahsetmektedir. Bu durum, kendisinin ideolojiye açıkça olumlu bir anlam yüklediğini göstermektedir. Böylece Lenin’in ideolojiye bir yanılısama veya yanlış-bilinç olarak yaklaşmadığı

³ Sırasıyla “inceleme, propaganda ve örgütlenme” anlamlarına gelmektedir.

sonucuna varılır. Bu sonuç, Marx'ın tutumu ile kendisinin tutumu arasında bir kırılmayı ifade etmektedir. İdeolojinin, kitle politikasında nasıl bir rol oynadığını tartışmak ve bunun etkilerini yönetebilmek oldukça önemli bir hedeftir ve Lenin için bu konuda en belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak pratik mücadeleye bu önem atfedilirken, bunun yükseleceği zemin Lenin tarafından asla göz ardı edilmez (Şimşek, 2009:77). "...teorik çalışma olmaksızın ideolojik lider olamazsınız, bu çalışmayı davanın gereksinimlerini karşılamaya yöneltmeden, ve bu teorinin sonuçlarını işçiler arasında yaymadan ve onların örgütlenmesine yardımcı olmadan ideolojik lider olamayacağınız gibi" (Lenin, 1996:181). Lenin bu eserdeki tutumunu işçilerin bağımsız bir örgütlenmeye sahip olmaya doğru ilerlediğini göstermektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki partinin daha kurulmadığı bir süreçte bu düşüncesini oluşturmuştur.

Partinin proletaryanın ideolojik önderi olması yolunda teoriye verilen bu önem, sadece öncü olarak partinin değil, aynı zamanda işçi sınıfının da bilinçlendirilmesi görevini gündeme taşımaktadır. Avrupalı işçilere göre görece geri durumda olan Rusya'daki işçiler sınıf bilincine sahip olmalıdır. Yalnızca bu sayededir ki parti ideolojik önder olma konumuna yerleşebilir. Bunun için, işçilere dışarıdan bilinç aşılması gerekmektedir. İdeoloji ekseninde önemli bir konu olan dışarıdan bilinç konusu Lenin ile ilgili olan en tartışmalı konulardan biridir. Politik hayatının ileriki safhalarında kendisinin de eleştirel olarak yaklaşacağı bu düşüncesinde Lenin öncelikle işçilerin kendiliğinden mücadelesinin sendikal bir mücadele olduğunu, siyasal hedefler taşımadığını ve bunun tam bir sınıf bilincine ulaşılmasının önünde bir engel teşkil ettiğini belirtir: "Başkaldırımlar ezilenlerin sadece direnmeleri idi, oysa sistemli grevler tohum halindeki sınıf mücadelesini temsil ediyordu, ama yalnızca tohum halindeki. Kendi başlarına alındıklarında, bu grevler, salt sendika mücadeleleriydi, henüz sosyal-demokrat mücadeleler değillerdi" (Lenin, 2003a:35). Althusser'e göre; "Devlet iktidarının ele geçirilmesi için ne Marx ne de Lenin mutlak zorunlu eylem biçimleri belirlemediler asla... iktidarı ele geçirmek için işçi sınıfı da şiddete başvurmak zorundaydı" (Althusser, 2004b:53). İşçi sınıfı kendi varlıklarının ne kadar değerli olduğunun bilincine tam olarak varamamışlardır. Rusya'da sosyal-demokrasinin teorik öğretisi, işçi sınıfı hareketinin kendiliğinden gelişmesinden tamamen bağımsız olarak doğmuştur. İşçilerin

göstermiş oldukları baş kaldırmalar yetersiz kalmaktadır. Daha büyük hedeflere ulaşmak mümkün iken onlar sadece ufak veriler ile yetinmektedir.

“Proletarya sınıf egemenliğinde var olmak istiyorsa, *hem üretim biçimlerinde* (şu ya da bu ölçüde yaygın ticaret kesimiyle birlikte düzenlenen uluslaştırmalar, öz-yönetim, üretimin işçiler tarafından denetlenmesi vb.), *hem siyasal biçimlerde* (konseylerin kendi delegeleri yoluyla ulusal Konseyde temsil edilmeleri gerekir), *hem de ideolojik biçimlerde* (Lenin’in kültür devrimi dediği) var olması gerekir” (Althusser, 2009:132-133). Bir sınıfın egemenliğinden söz edebilmek için onun belirli yerlerde temsil edilmesi ve oralarda yer alması gerekmektedir. Belirli üretim araçları olmalı ki üretebilmeli en azından bazı noktalarda kimseye muhtaç olmamalıdır. Siyasette temsil edilmeli ki kendi hakları korunsun diğerleri tarafından ezilmesin. Ayrıca bir ideolojisi olmalı, onu da sahiplenmeli ve korumalıdır ki o sınıfın egemenliğinden söz edilebilsin.

Lenin’in ideolojiye olumlu bir anlam yüklemesi, felsefi ve politik olarak kendisinin esinleyicisi olan Marx’ın görüşleri ile bir çelişki yaratmaktadır. Marx için de Lenin’in düşüncelerinde olduğu gibi, ideoloji maddi olanın belirleyiciliğinde oluşan bir üstyapı elemanıdır. Ancak Marx bunu belirttikten sonra, ideolojinin, egemen sınıflar lehine yanlış bilinç oluşturucu niteliği üzerinde durur ve bu yanlış bilinç mevcudiyetine karşı olarak proletaryanın karşı-ideolojisini koymaz. Yapılan, sadece proletaryanın kendi sınıf bilincinin oluşmasını sağlamak ve oluşan bu ideolojiyi savunmaktır. Ancak proletaryanın sınıf bilinci kesinlikle yeni bir ideoloji değildir. İdeolojinin karşısında duran bir bilinçtir. Oysa Lenin, her türlü gerici ideolojinin karşısına (burjuva ideolojisi, dinsel ideoloji) proletarya ideolojisini koyar. Bu nokta önemlidir. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı, ideoloji artık yeni anlamıyla (olumlu anlamıyla) geçerlilik sağlamaya başlayacaktır.

İdeoloji kavramı, Marksizm ve Marksist yazarlar arasında genel anlamda Marx ve Lenin’in yorumlarıyla anlaşılmaya devam etmiştir. Bu kavramın Marksist kullanımında önemli olan, toplum ve insanın tarihsel bütünlüğünün merkezileşmesi ve bilimsel genel-geçer bir metodun varlığıdır. Bunlar sayesinde toplumdaki farklı ilgiler kontrol edilebilmektedir. Bu çerçeveye Marksizm’in varoluşçu, yapısalcı ve antropolojik yorumlamaları da dâhildir. Bu anlamda ideoloji kavramının yapısı Marksizm içinde bazı küçük sapmalara rağmen ana hatlarıyla değişmeden kalmıştır.

Marx'ın ideolojilere yüklemiş olduğu anlam ve işlevler, zamanla Marksistler tarafından yeniden yorumlanarak önemli değişimlere uğramıştır. Lenin ideolojiyi Marx gibi olumsuz değerlendirmek yerine olumlu biçimde yorumlamıştır. İdeoloji üzerine önemli fikirleri olan aynı zamanda 20. yüzyılın önemli isimlerinden olan Gramsci, ezilen sınıf ile ezen sınıf arasındaki yönetime-boyun eğme ilişkisinin yeniden incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Gramsci'de ideoloji teorisi, “yönetici sınıf tarafından empoze edilen bir ideoloji kuramı olmadığı gibi, Lukacs'inkine benzer bir biçimde kendiliğinden olma ve heryerdeci de değildir. Gramsci her ikisindeki öğeleri birleştirmekte, ancak bunu, basit bütünsellikten farklı bir sorunsal içerisinde çalışarak yapmaktadır. İdeoloji kuramcılarının büyük bir çoğunluğu onu yalnızca sistemli düşünce olarak değerlendirirken ya da çeşitli biçimlerinin birlikteliğini ortaya çıkarabilmek amacıyla onu sistemleştirebilmek için ellerinden geleni yapıyorken Gramsci, ideolojinin bir ‘yaşanan ilişki’ biçiminde anlaşılması gerektiğinin farkındadır” (Hall, Lumley ve McLennan, 1985:13-14).

Gramsci için, herhangi bir toplumsal düşüncenin denenmesi sadece pratik etkinlik içinde gerçekleşebilir. Bu düşüncelerin açılımı olarak, belli bir tarihsel maddi duruma karşılık gelen ve onun izdüşümü olan zorunlu bir ideolojik ve kültürel yapı söz konusu değildir. Diğer bir deyişle belirli bir maddi üretim tarzında çok sayıda farklı egemenlik ilişkilerine sahip ideolojik ve kültürel yapı söz konusudur. Bu durumun nasıl tespit edileceği ise siyasal öznelerin mücadelesinde ve güç ilişkilerinde ortaya çıkar. Ancak bu biçimlenişte asla gücünü birtakım soyut yasalardan alan bir zorunluluk yoktur.

Toplumsal yapıya baktığımızda iki tür sınıf her zaman olmuştur. Bu sınıflar nicel olarak genelde farklılık göstermektedir. Nicel azlığa sahip olan sınıf sayıca çok olan sınıfı yönetir kendi istekleri doğrultusunda hareket etmesini ister, onu yönlendirir ve denetler. Bu sınıf kendi hegemonyasının zarar görmesini istemez ve yönde o hareket eder. Hegemonya siyasal iktidarın olduğu her alanda ortaya çıkmaktadır. Siyasal iktidar da insanların toplum olarak bulunduğu her alanda vardır. Marksist anlayışa göre kapitalizmin hegemonyası eninde sonunda işçi sınıfı tarafından parçalanacak ve devlet işçi sınıfının eline geçecek ve daha sonrasında tüm ezme-ezilme ilişkileri ve yapılarıyla birlikte ortadan kalkacaktır. Ancak bunun

gerçekleşmesi için işçi sınıfının sınıf bilincine sahip olması gerekir, ancak gelişen kapitalist devlet hegemonyasını bu bilinçlenmenin gerçekleşmemesi için de kullanmaktadır (Çoban, 2011:50). Sınıf bilincinin oluşması gereken kesim genelde uyutulur. Zira onların uyanık kalması, bilinçlenmesi güçlü kesimin işine gelmemektedir.

Gramsci'ye göre, üstyapı iki temel ayaktan meydana gelmektedir. Bunlardan biri, politik toplum, diğeri ise sivil toplumdur. Zora dayalı egemenlik politik toplumun göstergesiyken hegemonyanın söz sahibi olduğu egemenlik ise sivil toplumun alanında kendini gösterir. Gramsci, politik toplum ile devleti genelde aynı anlamda kullanmaktadır. Politik toplumun zora dayalı, sivil toplumun ise rızaya dayalı yapısı hiç değişmemiştir. Sivil toplum, tarihsel blokun düşünsel ve etik boyutunu ifade eder. Burası aynı zamanda ideolojilerin de hayat bulduğu alandır. Bu noktada, Gramsci ile Marx'ın sivil toplum kavramını kullanımlarında bir ayırmadan bahsedilebilir.

Marx'ta ekonomik alana tekabül eden sivil toplum, Gramsci'de daha genişir ve toplumun üretmiş olduğu tüm semboller, değerler, din, felsefe vb. tüm zihinsel değerleri içermektedir. Ayrıca ideoloji de bu alanın içine girmektedir. Bundan ötürü sivil toplum Gramsci'de üstyapısal bir unsurdur. Sivil toplum, diktatörel egemenliğin alanını temsil eden politik toplum ya da ekonomik belirleyenlerin alanı olan altyapı yerine, toplumsal rızanın belirleyici olduğu hegemonik egemenliğin alanını temsil eder. Bu konuda Sancar şöyle der: “Devletin zora ve siyasal egemenliğe, yani *diktatörlüğe* dayalı iktidar alanına karşılık sivil toplum onaya dayalı *hegemonya* alanıdır” (Sancar, 2008:32). Gramsci sivil toplumu üst yapının içine yerleştirmekte. Ekonomik ilişkilerin ve ticaret hayatının sivil kurumlarıyla, kendi düzenleri olması gereken, sivil mahkemeler, polis, vs. gibi kamu hizmetlerini de genellikle ekonomik yapının içinde saymaktadır (Ransome, 2011:185). “Gramsci'de hegemonya sivil toplum alanı ile ilişkilidir; baskı ise devlet ile ilişkilendirilir. Ancak kapitalist toplumda hegemonyanın örgütlenmesinde yönetici blok, sivil toplumun olduğu kadar devletin organlarını da seferber edebilmektedir” (Dursun, 2014:37). Burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir ki, Althusser'in özgün DİA'nın temeli Gramsci'nin hegemonya kavramından ve baskı/rıza çözümlerinden doğar. Ayrıca ideoloji,

Gramsci'de sivil toplum içinde yer almakta ve bu durum Althusser'in düşüncelerinin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Zora dayalı denetimin tekeli devletin elinde değildir, tıpkı ideolojik denetimin tekelinin sivil toplum kurumlarının elinde bulunmaması gibi. Nihayet egemen grup diğer grupların rızasını güç tehdidiyle sağlasa bile ve bu güç sivil toplumdan çok devlet vasıtasıyla uygulansa bile, bunun meşruiyeti yine de geniş halk kesiminin asgari derecedeki bilinçli ve gönüllü rızasına dayanmaktadır (Ransome, 2011:191). Gramsci de yer alan zora dayalı ve gönüllü rıza sağlanması şeklinde ayrılan ilişkilerde zora dayalı olarak devlet karşımıza çıkarken gönüllü de sivil toplum kendini göstermektedir. Althusser Gramsci'nin bu görüşlerinden ziyadesiyle etkilenmiştir.

Gramsci, bir sınıfın kendi dünya görüşünü (ideolojisini) diğer sınıflara kabul ettirebilmesi durumunu "hegemonya" kavramı ile açıklamıştır. Böylece ideolojinin alanı genişletilmiş olmaktadır. "hegemonya, ideolojiden daha geniş bir kategoridir: ideolojiyi kapsar, ama ona indirgenemez" (Eagleton, 1996:165). Hegemonya kavramı ideolojiye göre daha geniş bir alana sahiptir ve Eagleton; "soyut kaçan bu terime (ideoloji) maddi bir yapı ve siyasi keskinlik" kazandırır (Eagleton, 1996:166). Böylece, artık burjuva iktidarının sağlanmasında tek belirleyen olarak baskının değil, bunun yanında rızanın da gündeme geldiği görülmektedir. Burjuva devlet, egemenlik altında tuttuğu kitlelerin rahatsızlıklarının arttığı ve onları kontrol altına alamadığı dönemlerde açık şiddete başvurabilir. Ancak bu şekilde, hegemonya altında tuttuğu kitlelerin gözünde ideolojik güvenilirliğini yitirmeye başlar. Bu durum da uzun vadede rızanın sağlanmasının ve korunmasının burjuva devlet için daha önemli bir hegemonya aracı olduğunu göstermektedir.

"İdeoloji, Gramsci'ye göre, ayrılmaz bir parçası olduğu toplumsal bir formasyon gibi karmaşık ve çelişkili bir kimliğe sahiptir. Örneğin Gramsci, Althusser'den farklı olarak, ideolojinin maddesel toplumsal rolünün açıklanmasına ek olarak epistemolojik bir tanım sunmaz. Gramsci için ideoloji niteliğindeki ideolojiler, kuşkusuz daha yüksek ya da daha düşük bir derecede tutarlı olabilmekle birlikte ne doğru ne de yanlıştır. İdeoloji çoklukla (içerisinde ekonomik sınıf mücadelesinin yer aldığı) yapıyı ve karmaşık üst yapılar alemini bir arada tutan bir 'sıva-harç' olarak nitelenmektedir" (Hall, Lumley ve McLennan, 1985:24-25).

İdeoloji Gramsci’de o kadar önemli bir olgudur ki, Marx’ın altyapı-üstyapı ilişkisini bile tersine çevirmektedir. Üretim biçiminin belirlediği alt yapı, üstyapıyı belirlediği anda, Gramsci’ye göre “tarihsel blok” oluşmaktadır. “Yapı ile üstyapılar, bir ‘tarihsel blok’ oluştururlar; yani karmaşık, çelişik ve uyumsuz üstyapılar bütünlüğü, toplumsal üretim ilişkileri bütünlüğünün bir yansımasıdır. Bundan da, yapının çelişmesini ancak bütüncül bir ideoloji dizgesinin ussal olarak yansıttığı ve praksisin altüst olması için bir araya gelmiş nesnel koşulların varoluşunu ancak bütüncül ideoloji dizgesinin simgelediği sonucu çıkarılır. Eğer ideolojiden yana %100 türdeş bir toplumsal grup oluşmuşsa, bu altüst oluş öncüllerinin %200 var oldukları, yani ‘ussal’ın olgular içinde güncel olarak gerçek olduğu anlamına gelir bu. Usavurma yapıyla üstyapılar arasındaki zorunlu karşılıklılığa (gerçek diyalektik sürecin ta kendisi olan karışıklılığa) dayanır” (Gramsci, 1986:248).

İlk aşamada alt yapı üst yapıyı belirlemektedir. Ancak tarihsel blok meydana geldikten sonra üstyapı o kadar etkili olmaktadır ki, ilişki tersine dönmekte, üstyapı altyapıyı etkilemeye, hatta gelişimini engellemeye başlamaktadır. Bir başka deyişle, üstyapıda yer alan ideoloji, tüm altyapıyı kontrolü altına almaktadır. Bu sistemde, altyapı birtakım zorunluluklar alanı olarak, üstyapı da daha çok özgürlükler alanı olarak kendini gösterir. Bundan ötürü, Gramsci, proleter devrimin gerçekleşmesi için, proletaryanın kendi organik aydınları vasıtasıyla kendi ideolojik hegemonyasını kurmasını zorunlu görmektedir (Örs, 2008:23). Egemen sınıflar, diğer sınıfları kendine ekonomik ve kültürel düzeyde bağlar. Hegemonya içerisinde bulunan diğer sınıflar egemen sınıfın dünya görüşünü ortak duyu olarak kabul ederler. Bu tür bir kabul egemen sınıfın çıkarlarının diğer sınıflar için olağanlaştığı anlamına gelir (Öztürk, 2010:279). Ezilen sınıf egemen sınıfın çıkarlarını kendi çıkarlarıymış gibi gördüğü sürece hep ezilen olarak kalacaktır. Bu durumdan sıyrılarak kendi varlıklarının ne olduğunun bilincine varmalı ve haklarının çiğnetmemeliler.

Ransome’a göre Gramsci genel olarak hegemonya kavramını üç biçimde ele almıştır. Tarihsel blok kavramıyla ilişkili olan birinci biçimiyle, Gramsci bir toplumsal grubun veya sınıfın bir diğeri tarafından yani burjuvanın proletarya tarafından, başarılı bir şekilde iktidardan düşürülmesinin, hem bu toplumsal grubun kendi içindeki hem de kendisiyle diğeri duygudaş gruplar *arasındaki* dayanışmanın

önceden oluşmasına bağlı olduğunu dile getirir. Ona göre, hegemonyada ne kadar başarılı olmuşsan devrimin başarısı, daha da önemlisi ömrü o kadar uzun olacaktır.

İkinci olarak ise, Gramsci hegemonya kavramını, egemen toplumsal grubun elindeki çeşitli toplumsal denetim tarzlarını anlatmak için kullanır. Direkt güç veya güç tehdidi aracılığıyla ortaya konan *zora dayalı denetim* ile *rızaya dayalı denetimi* birbirinden ayırır. Rızaya dayalı denetim insanların isteyerek, gönüllü olarak oluşturdukları yapı olduğu için egemen grubun hegemonyasını veya dünya görüşünü özümlediğinde, bu grubun hegemonik olmasına izin veren bir özümsemeyle ortaya çıkar. Daha sonra bu iki temel denetim biçiminin işlediği kurumları ve pratikleri irdelemeyi sürdürür. En sade biçimleriyle zor; fiziksel olarak devletin baskı kurumları, en başta ordu, polis ve ceza sistemi aracılığıyla yerine getirilirken, rıza ise; kilise, eğitim sistemi ve aile gibi sivil toplum kurumları aracılığıyla düşünsel olarak yerine getirilir. Ancak en önemlisi, Gramsci bütün kurumların bireyler üzerinde hem maddi hem düşünsel etkisi olduğunu, dolayısıyla gerçeklikte zor ve rızanın birleşmeye eğimli olduğunu kabul eder. Diğer bir deyişle, zorun devletle, rızanın da sivil kurumlarla ilişkilendirilmesi mutlak değildir, idealdir.

Son olarak ise, modern demokratik Batı toplumlarının iktidarı esas olarak rıza veya hegemonik denetim aracılığıyla sağladığını vurgulamakla birlikte Gramsci, bu iktidarla hesaplaşmanın, en azından ilk kerte, hem yapının hem üstyapının siyasal düşünsel alanında oluşturulması gerektiğini savunur (Ransome, 2011:200-202). Görüldüğü üzere Gramsci hegemonya kavramını üç noktada ele almaktadır. Bunlardan ikincisi bu çalışmanın oluşumunda daha ön plana çıkmaktadır. Çünkü Althusser'in DİA kavramının oluşmasının temelinde yatan etkenlerden biridir.

Gramsci'nin şemasında hegemonya iki, hatta üç kez yer almaktadır. "ilk hegemonya, devlet iktidarını, onun ardında da egemen sınıf iktidarını şiddete başvurmadan kabul ettiren özel hegemonya aygıtlarının (Okul, Kilise, sendikalar vb.) hegemonyasıdır. Unutmayalım ki, bu ilk hegemonya (1 numaralı hegemonya) devletin iki uğrağından biridir, Kuvvetle bir arada var olan uğrağıdır. İkinci hegemonya (2 numaralı hegemonya) bir bütün olarak ele alınan devletin kendisindeki hegemonya etkisidir, yani iyi bir devlette, Kuvvet ile hegemonyanın (1 numaralının) iyi dengelenmiş birliğinden kaynaklanan etkidir: bu hegemonya kavramında, Kuvvet ortadan kalkmamış, hegemonya tarafından öyle güzel sarıp

sarmalamıştır, Hegemonyayla (2 numaralıyla) o kadar bütünleşmiştir ki en uç durumda ne kendini göstermesi ne de uygulanması gerekir. Güzel devlet, bu devletin organik aydınlarının sivil toplumun hegemonya aygıtlarını çalıştırdığı, güzel bir organizma gibi işleyen etik devlet budur işte. Ama üçüncü bir hegemonya daha var: işçi sınıfı partisinin hegemonyası bu, partinin şiddete başvurmadan hem kendi üyelerini hem de müttefiklerini yönetmesine ve de etkisini, hiçbir şiddete başvurmadan, kendi dışına doğru yaymasına, hatta uç durumda... tüm sivil topluma hatta siyasal topluma varıncaya dek yaymasına olanak veren hegemonya. Bu uslamlamayı kaçınılmaz vargılarına götürürsek, *her şeyin Hegemonya düzeyinde* olup bittiği sonucuna ulaşırız” (Althusser, 2009:199-200).

Gramsci'nin önemli bir açılımı, ideolojik gereçler olarak isimlendirdiği yapıdır. Bu yapı, burjuvazinin kendi ideolojisini organize etme aygıtlarıdır. Bu aygıtların en önemlisi “basın”dır. Aynı zamanda kütüphanelerden okullara, şehir mimarisinden müzelere kadar birçok alan bu yapının içinde yer alır. Gramsci, burjuvazinin bu ideolojik gücüne karşı proletaryanın ayrılığın tını dediği bir bilince sahip çıkması gerektiğini belirtir. “Gramsci egemen sınıfa karşı yapılacak tek şeyi ‘ayrılığın tını’ kavramıyla açıklar. Bu tını, proletaryanın kendi tarihsel kişiliğinin bilincine sahip çıkmasıdır. Aynı zamanda ‘ayrılığın tını’, öncü sınıftan potansiyel müttefik sınıflara doğru yayılmayı hedeflemek zorundadır. Bu söylenenlerin gerçekleşmesi de çok yönlü bir ideolojik çalışmayı gerektirir” (Özbek, 2011:133). Gramsci'nin halk okulu ilkeleri içinde yetişen yetişkinlerin fabrika konseylerine daha sonra da siyasal partiye katılmalarının, insanlara sadece eleştirel bilinç geliştirme fırsatı değil, aynı zamanda devrim sonrası toplum modelini de sunacağını öne sürmüştür (Ransome, 2011:283).

Gramsci ideoloji konusundaki görüşlerini şu şekilde özetler: “İdeolojilerin değeri konusundaki bir yanılgı ögesi de, hem belirli bir yapının zorunlu üstyapısına, hem de belirli bireylerin keyfe bağlı zırvalarına ideoloji adı verilmesi olgusuymuş (ayrıca bir rastlantı da olmayan olgu) gibi geliyor bana. Sözcüğün elverişsiz anlamı yaygınlaşmış ve bu da ideoloji kavramının teorik çözümlemesini değişikliğe uğratarak bozmuş bulunuyor. Kolayca yeniden kurulabilir bu yanılgı süreci: 1. İdeoloji yapıdan ayrılmış gibi alınır ve yapıları değiştirenlerin ideolojiler değil, ama ideolojileri değiştirenlerin yapılar oldukları olumlanır; 2. Belli bir siyasal çözümün ‘ideolojik’

olduğu, yani yapıyı değiştirebileceğini sanmasına karşın onu değiştirmekte yetersiz olduğu olumlanır; bu çözümlün yararsız, saçma vb., olduğu olumlanır; 3. Her ideolojinin ‘salt’ görünüş, yararsız, saçma, vb., olduğu olumlamasına geçilir” (Gramsci, 1986:253).

Althusser’in DİA kavramsallaştırılması Gramsci’nin hegemonik aygıtlar nitelemesiyle bağlantılıdır. Gramsci’ye göre bu aygıtlar, ideolojinin topluma yayılmasına aracılık eden maddi ve kurumsal yapılarıdır. Okullar, kiliseler, medya ve sokak adları ve mimarisi bile bu aygıtlar içerisinde sayılabilir (Türk, 2003:113). Althusser’e göre toplumda var olan birçok kurum DİA’dır.

Gramsci ve Althusser arasındaki belki de tek ve en önemli ayrılık noktası, “ideoloji kavramının üst yapıların pratikleri ve yapıları içine sıkıca oturtulmasıdır. Gramsci, ideoloji sorununu her zaman bu tarzda düşünür gözükmektedir. Althusser’e ilişkin olarak bu, daha önceki konumlarına kıyasla vurgulamadaki –övgüye değer- bir değişimi ifade eder. Buradaki sav, dolaysız bir kuramsal soy çizgisini kanıtlamak veya çürütmek ya da açık etkileri belirtmek amacıyla ele alınmamaktadır. Sorun, bu iki sorunsalın nasıl yakınlaştıklarını göstermektir. Bu noktayı mecazi olarak ortaya koyarsak, Althusser’in yapıtında ideolojiye ilişkin olarak vurgulamadaki değişim gündeme geldiğinde Gramsci açıkça, kuramsal açıdan el altındadır” (Hall, Lumley ve McLennan, 1985:54).

Görüldüğü üzere, Marx’ta toplumsal gerçekliğin sınıflar tarafından çarpıtılması olarak tanımlanan ideoloji olgusu, Gramsci’de egemen sınıfların elindeki siyasal alanın görünmez baskı ve meşruiyet aracı haline gelmiştir. Burada Marx’ın düşüncesinden çok da uzaklaşmayan Gramsci, ideolojiye farklı bir anlam yüklemiştir. İdeolojiye olumlu veya olumsuz anlam yüklemek yerine, onu tarihsel bir gerçeklik olarak görüyor ve proletaryanın siyasal iktidarı ele geçirebilmesi için önce kültürel iktidarı sağlaması, başka bir deyişle tüm sınıflara kendi ideolojisini kabul ettirmesi gerektiğini düşünüyor. Gramsci’de ideoloji, bir araç haline geliyor (Örs, 2008:23).

2.4. ALTHUSSER’İN İDEOLOJİ ANLAYIŞI

Althusser ideoloji kavramına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Marx, Lenin ve Gramsci’nin ideolojiye olan bakış açılarından yola çıkarak kendi bu konuda özgün düşüncelerini ortaya koymuştur. Althusser, Marksizm’in tarihsel dönemeçlerinde

yaşanan bunalımların aşılabilmesi için yeniliklere ihtiyaç duyulduğu bir anda teorik çıkışlar yaparak ideoloji sorununu çalışmalarının merkezine koyar. İdeoloji konusunda derinleşen çalışmalarında dönemin ileri kapitalist ülkelerindeki öğrenci başkaldırısından da esinlenir (Anderson, 1988: 62). Gramsci'den önemli ölçüde etkilenen Althusser, bir adım daha ileri giderek, ideolojiyi “sivil toplumun devletleştirilmesinin” bir aracı olarak yorumlamıştır (Örs, 2008:24). Althusser'e göre; “İdeoloji insanlar ile onların dünyası arasında yaşayan ilişkidir, ya da, bu bilinçsiz ilişkinin yansıtılmış bir biçimidir, sözgelimi bir felsefedir, vb. kaynaşmış ve mantıksal olabileceği için, yanlışlığıyla değil; kendi içerisinde, kuramsal üzerinde, bilgi üzerinde kılıksal-toplumsalın baskın olmasıyla, bir bilimden ayrılır” (Althusser, 1995:280). Althusser'in özgün düşüncelerinin görüldüğü *Devletin İdeolojik Aygıtları* eserindeki düşüncelerine yer vermezden önce onun toplumsal formasyon hakkındaki görüşlerine değinmek faydalı olacaktır.

2.4.1. Toplumsal Formasyon

Althusser, Marx'ın tarih kıtasını bilimsel bilgiye açmasıyla birlikte artık eski tarih felsefelerinin yerini bilimsel tarih kuramının aldığını belirtir. Bu konuda Althusser'e göre Marx'ın, Hegelci idealist toplum nosyonunu bir kenara bırakarak, toplumsal formasyon kavramını öne sürmesi dikkat çekicidir. “Toplumsal formasyon kavramı, idealist ‘toplum’ nosyonunun gönderme yaptığı ideolojik nosyonlar sistemine tamamen yabancı, kuramsal bir kavramlar sisteminin parçası olduğundan, bilimsel bir kavramdır” (Althusser, 2006b:44). Althusser'e göre; “Bir toplumsal formasyon, tarihsel olarak mevcut ve bireyselleşmiş, yani egemen üretim tarzıyla çağdaşlarından ve kendi geçmişinden ayrılan her ‘somut toplum’u belirtir” (Althusser, 2006b:44).

Althusser, toplumsal oluşumu üç ayrı yapı ile açıklamaktadır. Her yapının ayrı bir işlevi ve ayrı bir amacı vardır. Birbirleriyle olan bağıntıları, özellikle ideolojiyle olan bağıntıları önemlidir. İdeolojinin üstbelirleme gücü ve misyonu mevcuttur, toplumsal formasyonda alt yapı önemli bir belirleyicidir. Ancak daha sonraki aşamalarda ideoloji, kendi gücüne dayanarak tüm formasyonu etkiler, hatta onların oluşumunu belirlemeye başlar. Althusser'de ideolojinin üçlü ayrımı şunlardır:

- a) **Ekonomik yapı:** Bu yapı ekonomik faaliyetleri kapsar. Bir maddeyi başka bir madde haline dönüştürmek, madde üzerinde çalışmak ekonomik bir çabadır.

Ekonomik yapı içinde üretim meydana gelmektedir. Sözgelimi, buğday ekip biçmek, buğdayı un haline getirip ekmek yapmak, onu satmak bir ekonomik işlemdir. Üretim olayı diğer bir deyişle ekonomik çaba belirli maddeleri toplumun gereksinmesini karşılayacak başka bir madde haline dönüştürmek ve bunu toplumun kullanımına sunma çabasıdır. Bu durum maddi bir olayın adıdır. Bu temel çaba tüm toplumsal sistemlere özgüdür. Varlığın vazgeçilmez koşuludur. “Ekonomi tarihin akışını belirler, ama *son kertede*, uzun vadede der Engels bilinçli olarak. Ama tarih, üstyapının, yerel geleneklerin ve uluslararası koşulların çeşitli biçimlerinin dünyası arasında kendi yolunu açar. Engels’in, *son kertede* belirleme, ekonomik olan ile üstyapıların, ulusal geleneklerin ve uluslararası olayların dayattığı kendine özgü belirlemeler arasında ilişki sorununa getirdiği *teorik çözüm*’ün incelenmesini bir yana bırakıyorum. Burada, *ekonominin son kertede belirleyiciliği üzerinde* (ulusal ve uluslararası özel koşullardan ve üstyapılardan kaynaklanan) *etkin olan belirlenimlerin birikimi* diye adlandırılması gereken şeyi unutmamak yeterlidir” (Althusser, 2002:138).

b) Siyasal pratik: Üretim sonucu ortaya çıkan ürünün nasıl paylaşılacağına ilkelerini belirleyen yapıdır. Paylaşımın ve ilkelerinin açıklanıp bunlara uyumun sağlanması kısmıdır. Bu uygulamayı siyasal sistem gözetir. Koyduğu hukuki kurallarla bölüşüm sonucu kime ne kadar pay düşeceğini belirler. Örneğin, işçi ücretinin ne olacağını, hukuk kurallarına uymamanın cezasını bu çalışma belirler ve koyduğu ilkelere uyulmasını, bu kurumlar gözetir. Düzenin devamı için denetimi sağlamak amacıyla elinde hukuk sistemi, kolluk güçleri, mahkemeler vardır. Bu işlevler kimin adına yapılırsa yapılsın, özde anlamı, paylaşım ile ilgili kurallara, sistemin kalıplarına uyumu sağlamanın asıl olduğudur. Ülkenin siyasal sistemi, parlamentosu, hukuk sistemi, sendikacılığı, siyasi partileri, kolluk gücü siyasal pratikle yükümlü kurumlarıdır (Kazancı, 2003:41).

c) İdeolojik yapı: Toplumsal formasyonun üçüncü katmanıdır. Ekonomik yapılaşma ve ona bağlı pratikle, sistemin fiziki ve anlık gereksinmesi karşılanır. Siyasal pratik de bu durumu ve statükoyu gözetir. Oysa sistemin devamlı olması için ek bir yapılanmaya, oluşuma ihtiyaç vardır. Bu oluşum,

ideolojik yapı ve çabadır. Sistemin bütün özellikleriyle sürekliliğini devam ettirmesi ideolojik sistem sağlar. Dönemler arasında bağlantı oluşturur. İdeoloji, sistemi zaman ve mekan bakımından birbirine bağlayan adeta bir harç görevini yapmaktadır. Bu harç aynı zamanda çeşitli düzeyleri de birbirine bağlar. Hatta bu harç, bir süre sonra sıva rolünü de üstlenerek tüm düzeyleri birbirine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda onları örter (Gramsci, 1986:14).

Althusser'e göre, "her toplumsal formasyonun ayırıcı niteliği ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerin ya da kertelerin bir araya gelmelerinde temellenir. Bu düzeyler farklı pratikler olması nedeniyle birbirlerinden ayrıldığı gibi, aynı zamanda diğerlerini belirleme ve etkileme güçleri bakımından da farklılaşmışlardır. Siyasal ve ideolojik sistemin konuşlandığı üstyapının görece özerkliği vardır. Çok daha önemlisi o, toplumsal formasyon varlığının vazgeçilmez, gerekli koşul ve pratiklerini içerir. Ayrıca toplumsal formasyonun kendini yeniden üretmesi için mutlaka ideolojik çabaya ihtiyaç vardır. Bu çaba olmaksızın ekonomik sistem içinde görev almış kişilerin kendilerine düşen görev ve yükümlülükleri yerine getirmeleri ya da tekrarlamaları ve bu rolleri kendilerinden sonra gelecek kuşaklara aktarmaları mümkün değildir. İdeolojik yapılaşma, düzenin sürekliliğini sağlayan, sistemi yeniden üreten, vazgeçilmez, olmazsa olmaz toplumsal pratikleri içerir" (Kazancı, 2003:44). Toplumsal formasyonun bir araya gelmesinde ve farklılıklar oluşturmasında ekonomik, siyasal ve ideolojik etkenler önem arz etmektedir. Bunlar toplumun gelişmesi ve ilerlemesi açısından oldukça önemlidirler. Bunların arasında ideolojik etkenin önemi diğerlerine oranla daha fazladır.

Althusser ideolojiyi, toplumda nereye konumlandırıyor? diye soracak olursak şöyle kısa ve öz bir cevap verilebilir. "Toplumsal formasyonu ekonomik, politik ve ideolojik düzeylere ayıran Althusser, ekonomik düzeyde doğayla ilişkiyi, politik düzeyde toplumsal ilişkileri, ideolojik düzeyde ise insanın kendi hayatıyla kurduğu ilişkisini yansıtan tasarımların dönüştürüldüğünü ifade eder" (Güngör, 2001:221). "Althusser'in ideoloji hakkındaki görüşleri günümüzde karşılıklarını bulmaktadır. İdeoloji, bireylerin yaşam biçimlerinin, davranışlarının ve faaliyetlerinin belirlenmesinde çok önemli olmaya devam etmektedir. Devletin ideolojik aygıtları ideolojinin sürdürülmesi ve yeni gerçekliklerin görülmesinin ve fark edilmesinin

imkansız hale gelebilmesi için tüm güçlerini sonuna kadar kullanmaktadırlar. Bu durum yaşanan evreni ideoloji duvarlarıyla kaplı bir fanus haline getirmektedir. Bu fanus içerisinde bireyler varolan düzenin gönüllü birer kölesi olmaya mahkumdur” (Sucu, 2012:35). Birey dünyaya geldiğinde varolan ideoloji içerisinde yaşamaya başlamaktadır. Bu ideolojiden ister istemez etkilenmektedir. Hangi ideoloji olursa olsun bu durum onun yaşamını yönlendirmektedir, ona göre giyinmekte ve hareket etmektedir.

İdeolojinin toplumsal işleviyle ilgili olarak Althusser’de ideolojik oluşum, sistemi çok önemli sonuçlara götürmektedir. Özgün tarihi yoktur ama yaşanan ortam ve dönemin haritasını oluşturmaktadır. Gramsci’de ideoloji hegemonyanın bir aracı iken, Althusser’de maddi pratiğin ayrılmaz parçasıdır. Dolayısıyla Althusser’de ideoloji her yeri ve her şeyi sarmıştır. Balığın içinde yaşadığı su gibidir. O düşünce sistemini değil ortamı ifade eder ve ideoloji her yerdedir. Bu yüzden Althusser toplumun alt kesimlerinin kurtuluşları konusunda oldukça karamsardır. Bu saptamayı ülkemizin siyasal gerçeği ile ilişkilendirdiğimizde bu durumla örtüşmektedir. Nitekim ulusal seçimlerde, böylesine fakirlik ve perişanlık içinde olan formasyondan tepkici, sisteme karşı olan oy oranı yok denecek kadar az çıkmaktadır. Kuşkusuz burada sayısız denecek kadar çok faktörün etkisi olabilir. Ancak “Althusserci görüş için özünü yakalamamızı, seçmen davranışını ve bu siyasal davranışın sonuçlarını net biçimde anlamamızı sağlamaktadır. Çünkü Althusser yaptığı ideoloji kavramlaştırması ile radikal nitelikli siyasal mücadeleye, karşı tepkilere yer bırakmamaktadır. Bu tepkilerin ideolojik kaynakları olsa bile başarıya ulaşmaları çok zordur. İdeolojik ağırlık her öge ve ilişkinin üzerine çökmüş gibidir. Çizdiği harita çok yerde, çok ülkede aslına uygun çıkmaktadır” (Kazancı, 2003:43). İdeolojinin varlığını yaşamın her anında hissedebiliyoruz.

Althusser, toplumsal formasyon ve üretim tarzı çerçevesinde dört klasik Marksist tezi şu şekilde belirlemektedir: “1) Bütün somut toplumsal formasyonlar egemen bir üretim tarzından kaynaklanır. Bu da, aynı zamanda, her toplumsal formasyonda birden fazla üretim tarzının varlığını içerir. En azından iki, kimi zaman daha fazla. Bu üretim tarzlarının bütünü arasında içlerinden birine *egemen* denir ve diğerleri ona tabidir. Tabii üretim tarzları ya eski toplumsal formasyonun geçmişinden kaynaklanan ve varlığını sürdüren ya da toplumsal formasyonun

bugününde doğmakta olmaktadır... 2) Her üretim tarzı, ister egemen olsun ister tali... Üretici güçlerini ve üretim ilişkilerini içerir... 3) Eğer bir üretim tarzı, onu oluşturan Üretici Güçler/Üretim İlişkileri birliği içinde ele alınır, bu birliğin maddi bir temeli vardır: Üretici Güçler. Fakat bu üretici güçler, işleyecek durumda değilse hiç iş yapamazlar. Oysa ancak kendi Üretim İlişkileri içinde ve koşullarında işleyebilirler... 4) Üretici Güçler/üretim ilişkileri birliği içinde, yani ekonomik 'altyapı' ya da 'temel'de belirleyici ögeyle ilgili bu sonuncu Tezi, çok karmaşık başka bir birlikte, Üstyapıyı (Hukuk, Devlet, İdeolojiler) Altyapıya bağlayan birlikte 'son çözümlemede belirleyici' olanın ekonomik Altyapı olduğu..." (Althusser, 2006b:45-47) Althusser için aşikardır.

Althusser, Marx'ın tanımladığı üretim tarzının emek süreçlerinin toplamı olduğunu ve üretim sürecinin zihinsel bir olgu, bir davranış biçimi ya da bir ruh hali olmadığını ifade eder. Üretim araçlarıyla ilgili Marx tavrını şu sözlerle vurgular: "... Bir emek süreci eyleyicilerin teknik düzeyi, her zaman çalışma araçlarının ve daha genel olarak da mevcut *üretim araçlarının* doğasıyla belirlenir... İnsanların üretim sürecinin eyleyicileri olarak görüldükleri Üretici Güçlerin *belirleyici ögesi* insanlar değil, *üretim araçlarıdır*" (Althusser, 2006b:49). Üretici güçler, üretim araçları ve emek-gücünün birleşmesinden doğar. Althusser üretici güçlerin bileşenlerinin birbirinden ayrı kavramsallaştırılmasını gerektiğini söyler. Bu ayrım, "*Üretim Araçları* bütününe açıklaması, bunları *Emek-Gücü* bütününden ayırmasıdır; her 'sınıflı toplum'da, örneğin *Üretim Araçları*'nın *Emek-Gücü* sahiplerinin değil, emek sürecinin dışındaki kişilerin –kapitalist sömürücülerin- elinde olduğu kapitalist bir toplumsal formasyonda olup bitenin kavranması için bu temel önemlidir" (Althusser, 2006b:52). Ancak, üretici güçlerin uygulanma şeklinin kavranması, üretim ilişkilerinin oluşturduğu koşulların göz önünde bulundurulması ile mümkün olabilir. Üretim ilişkilerini Althusser bu çerçevede dâhilinde şöyle açıklar: "...bir toplumsal formasyonun tüm üyeleri üretim eyleyicileri olduğunda (sınıfsız toplumlar) üretim eyleyicileri arasında ya da (sınıflı toplumlar) bir yandan üretim eyleyicileri ile diğer yandan *üretim eyleyicisi olmayan* ama yine de üretime müdahale eden başka kişiler arasında var olan çok özel türde ilişkilerdir" (Althusser, 2006b:55). Varolan toplumun devam edebilmesi için üretimin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bunun için üretimi sağlayan kesimin isteklerine kulak verirler. Aksi

takdirde kapitalist de artı değere sahip olamayacağı gibi kendi ihtiyaçlarını da karşılamada sıkıntı yaşar.

Toplumsal formasyon biçimlerinden olan kapitalist toplumlarda mevcut olan üretim tarzında, üretim araçlarına sahip olanlar, üretimi meydana getiren kişilerin tüm ürettiklerinin de sahibidirler. Üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar yani ezen sınıflar üretim sürecinin sonucunda ortaya çıkan artı-değeri alırlar. Bu durum, kapitalist üretim tarzı içindeki sömürünün temelini oluşturmaktadır. Bu noktada Althusser, çoğu ekonomistin kapitalist sömürüyü ört bas edercesine üretim güçlerini öne çıkarmasını ve üretim ilişkilerinin niteliğini görmezden gelip durumu sadece teknokratik bir mesele olarak ele almasını eleştirir. Sömürülen işçiler oluşturulan toplumsal kapitalist ideoloji içerisinde, olan bitenin ücret karşılığı çözüme kavuşturulduğunu ve üretim sürecinin sonucunda ortaya çıkan ürünün eşit bir şekilde paylaşıldığı gibi bir düşünceye kapılır: “Hem yeni-kapitalizmin ideologlarının hem de yeni anarşistlerin sömürüyü göz ardı ettikleri, birincilerin artık kapitalist ekonominin değil ‘hizmet ekonomisi’nin olduğunu savundukları, ikincilerin ise, sömürünün özünün baskı olduğunu ilan ettikleri bir dönemde, Marx’ın gün ışığına çıkardığı bu hakikatı hatırlamak gerekir. Kapitalist bir toplumsal formasyonda olup biten her şey, buna eşlik eden devletin baskı biçimleri de dahil *kapitalist sömürü ilişkileri olan kapitalist üretim ilişkilerinin maddi temelinde ve üretimin kendisinin sömürüye tabi olduğu, dolayısıyla sermayenin genişletilmiş üretimine tabi olduğu bir sömürü sistemi içinde kök salmışlardır*” (Althusser, 2006b:63). Bu noktada sınıf mücadelesinin yayıldığı gerçeklik kendini gösterir.

Althusser, üretim ilişkilerini tamamen teknik ya da hukuki ilişkiler olarak görmemek gerektiğini belirtir. Üretim ilişkilerinin özünde özellikle sınıf ilişkilerini barındırdığını göz ardı etmemek gerekir. Sonuçta, sınıflı toplumlardaki üretim ilişkileri sömürü ilişkilerini meydana getirir. Üretim, sadece ürünün değil sömürünün de doğduğu yerdir. Bu da üretimin, aynı zamanda sınıf mücadelesinin yeri de olduğunu gösterir. “Sınıf ilişkileri ve sömürüye bağlı sınıf mücadelesi, üretim tarzının üretim sürecinde kurulur. Bu sınıf mücadelesi proletaryanın sınıf mücadelesini kapitalist sınıf mücadelesinin karşısına çıkarır: Bu *ekonomik* bir sınıf mücadelesidir, ama dolayısıyla ve aynı zamanda *ideolojik* bir sınıf mücadelesidir, bu nedenle, bilinçli ya da bilinçsiz, *siyasal kapsamda* bir sınıf mücadelesidir. Tüm sınıf

mücadelesi biçimlerinin belirleyici bir düğüm attığı tamamen siyasal sınıf mücadelesi de dahil, tüm diğer sınıf mücadelesi biçimleri, bu temeldeki sınıf mücadelesi içinde kök salmıştır” (Althusser, 2006b:78-79). Dolayısıyla proletaryanın sınıf mücadelesi ile burjuvazinin sınıf mücadelesi bu ekonomik temele dayanır. Bütün toplumsal sınıf mücadelelerinin görünümünün ardında tüm diğer sınıf mücadelesi biçimleri, bu temeldeki sınıf mücadelesi içinde yer edinmiştir. Althusser, toplumsal formasyon içinde, egemen üretim tarzının bileşeni olan üretim ilişkilerinin sosyalizme giden yolda da en önemli müdahale alanı olduğunu belirtir.

Althusser üretim ilişkileri ve üretim tarzının oluşum şekliyle yola çıkarak ideoloji kavramını farklı biçimde ele alır. Eagleton, Althusser’in ideolojiye olan bakışını şöyle belirtir. Althusser’e göre, “ideoloji, bir araya bir toplumsal formasyonu oluşturan –ve diğer ikisi ekonomik ve siyasal olan- üç ‘alan’ ve ‘kerte’den birisidir. Bu alanların her biri diğerine oranla görece özerktir. Bu durum ideoloji bağlamında, Althusser’e ideolojiyi maddi üretimin bir yansımasına indirgeyen bir ideoloji ekonomizmi ile onu toplumsal yaşamla hiçbir bağlantısı olmayan bir şey olarak gören bir ideoloji idealizmi arasında yol alma olanağı sunar” (Eagleton, 1996:216).

Althusser toplumsal formasyonun oluşumunu üç yapı şeklinde ele alır. Ekonomik, siyasal ve ideolojik olan bu yapılar birbirlerini etkilerler aynı zamanda birbirlerinden etkilenirler. Ancak bu üç yapı içerisinde en çok ideoloji diğer yapıları etkilemektedir. Toplumsal formasyonun meydana gelişinde ekonomik etkenin de de önemi yadsınamaz. Bu ekonomik etken dolayısıyla toplumlar ilkel, sosyalist, kapitalist biçiminde ele alınır. Bu bağlamda öne çıkan toplumların üretim ilişkileri ve sahip oldukları üretim araçlarıdır. Üretim araçlarına sahip olanlar artı değeri alır ve ürünü meydana getiren işçi ise emeğinin karşılığında çok az bir ücret alır. İşçiler, ürünü meydana getirenler kapitalist güç tarafından sömürülür. Ancak proletarya bunun farkında değildir.

2.4.2. Üretim Koşullarının Yeniden-Üretimi

Althusser, Marx’ın üretimin devamı için üretim koşullarının yeniden üretiminin zorunluluğu yönündeki düşüncesi üzerinde durmaktadır. Buradan yola çıkarak her toplumsal formasyonun varolmak için bir yandan üretirken ve üretebilmek için, aynı anda üretim koşullarını da yeniden üretmesi gerekliliği ortaya çıkar. Bu durumda üretimin iki unsurunun, yani üretici güçlerin ve var olan üretim

ilişkilerinin yeniden-üretilmesi gerekmektedir. Althusser'e göre, üretici güçlerin iki ögesinden biri olan üretim araçlarının yeniden-üretiminin gerekliliği bir tartışmaya sebebiyet vermeyecek şekilde genel bir kabul görmektedir. Üretim araçları ile ilgili bu gerçeği sadece Marx ve Marksistler değil, burjuva ekonomistler de dahil olmak üzere herkes kabul etmektedir. Bu noktada Althusser şöyle der: "Herhangi bir iktisatçı (ki bu konuda herhangi bir kapitalistten farkı yoktur) her yıl, üretimde kullanılan ya da tükenenin yerine konulacak olan hammaddeyi, sabit kuruluşları (yapılar), üretim aletlerini (makineler) vb. göz önüne almak gerektiğini bilir" (Althusser, 2003:155). Üretimin devamı için biten hammaddenin yerine yenisini koymak gerektiği gibi bu hammaddeyi işleyen yapının ve üretim araçlarının da yenilenmesi gerekmektedir. Toplumun sürekliliği için bu unsurlar göz önünde bulundurulmalı ve devamlı yenilenmelidir.

Althusser için "yeniden üretim" önemli bir kavramdır. Her toplumda egemen sınıfın temel amacı, yeniden üretimi sağlayabilmektir. Üretimin devamı için üretim araçlarının (makinalar, teknoloji, hammadde vb.) yeniden üretilmesi zorunludur. Bunun yanı sıra, üretimin önemli bir parçası olarak emek gücünün, yani insanın da yeniden üretilmesi gerekmektedir. DİA'ların asıl işlevi bu noktada ortaya çıkıyor. Bu da insanın yeniden üretimini sağlamaktır. Mesleki becerilerin, değişen teknolojinin yeni kuşaklara aktarılması, egemen ideolojinin benimsetilmesi eğitim kurumları, basın, radyo, televizyon, dinsel kurumlar gibi ideolojik aygıtlar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla, yeniden üretim sadece üretim güçlerinin değil, aynı zamanda üretim ilişkilerinin de yeniden üretilmesi demektir. Kapitalizmden önce, yeniden üretim işlevini yerine getiren en önemli ideolojik aygıt, dinsel kurumlar idi. Günümüzde ise, dinsel kurumların yerini özellikle milli eğitim kurumları ile basın-yayın organları almıştır. Bu araçlar, çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara sistemin değerlerini aşılıyarak içselleştirilmiştir. Böylece sisteme başkaldırma olasılıkları azaltılmıştır. Bu nedenle, egemen sınıfları zayıflatmanın yolu, ideolojik aygıtları ele geçirmektir (Örs, 2008:25).

Althusser, daha sonra "üretim ilişkilerinin yeniden üretimi nasıl sağlanır?" sorusunu cevaplamaya yönelir. Bu soruya cevabı ise şöyledir: "Yerlemin (alt-yapı, üst-yapı) diliyle söylersek: çok büyük ölçüde, hukuki-siyasal ve ideolojik üst yapı yoluyla sağlanır. ...Üretim ilişkilerinin yeniden-üretimi büyük ölçüde, devlet

iktidarının devlet aygıtında uygulanmasıyla, yani bir yandan DİA'larda, öbür yandan Devletin (Baskı) Aygıtlarında uygulanmasıyla sağlanıyor... üretim ilişkilerinin yeniden üretimi, bir tür 'iş bölümü'ne uygun olarak tasarlanabilir" (Althusser, 2003:173-174). "...Söz konusu yeniden üretim yalnız toplumsal ilişkilerin ve de sonuçta üretim ilişkisinin değil, üretim ve sömürü ilişkisinin de *maddi koşullarının* yeniden üretimini de kapsar" (Althusser, 2009:171).

Bu noktada, üretim koşullarının bir ayağını oluşturan maddi üretim araçları yanında emek-gücünün de yeniden-üretimini gerekliliğinden de bahsedilmelidir. Emek-gücünün yeniden-üretimini vazgeçilmez maddi aracı ücret ile emek gücü yeniden üretilir. Bu, emek-gücünün varlığının devamı (proleterin kendisinin ve eğittiği çocuklarının emek-gücü olarak üretime katılmaları) için bir vazgeçilmezlik arz eder. Ancak bunun yanında emek-gücünün yeniden-üretimi için bir başka gereksinim olan eğitim gözden kaçırılmamalıdır. Emek-gücünün, emek-gücü olarak yeniden-üretilmesi için maddi koşulları sağlamak yeterli değildir. Toplumsal işbölümünün gerektirdiği bir teknik-becerinin sağlanması da emek-gücünün yeniden-üretimi için gerekli olan bir aşamadır. Althusser, bu noktada "emek-gücünün yeniden- üretimini asıl bölümü işletmenin dışında gerçekleşir" (Althusser, 2003:156) diyerek bunun üzerinde yoğunlaşır

Kapitalist düzende emek gücünün zengin bir çeşitlilik gösteren niteliklerinin yeniden üretimini sağlaması köleci ve feodal toplumsal formasyonlardan farklıdır. Kapitalist üretim tarzında emek gücünün niteliklerinin, kapitalist eğitim sistemi içinde başka kurum ve kurtelerde sağlanmaya çalışılır. Althusser, bu okul ve diğer eğitim kurumlarında ne öğretiliyor, diye soruyor ve üretimin ilerlemesi için çeşitli mevkilerde kullanabilecek edebi ya da bilimsel kültür öğelerinin yanı sıra pek çok teknik öğretiliyor diye yanıtlıyor. Althusser daha sonra bu konudaki düşüncelerine şöyle devam eder: "Ancak, bu bilgilerin ve tekniklerin yanında ve bu vesile ile de, işbölümünün her görevlisinin 'tayin edildiği' yere göre uyması gereken terbiye kuralları, görgü 'kuralları' öğreniliyor okulda: yurttaş olma bilinci, mesleki vicdan, ahlak kuralları, açıkçası toplumsal-teknik işbölümüne saygılı davranma kuralları ile son olarak da, sınıf egemenliğinin yerleştirdiği düzenin kurallarına saygılı davranma kuralları. Okulda aynı zamanda, 'Fransızca'yı düzgün konuşma', düzgün 'yazma' da öğreniliyor, yani (gelecekteki kapitalistlere ve uşaklarına) gerçekte 'düzgün biçimde

emretme', yani işçilerle 'düzgün konuşma' (ideal çözüm) vb. öğretiliyor" (Althusser, 2003:158). Kapitalist sistemde eğitim işçiler için kapitaliste, kapitalist için de işçilere, uşaklarına nasıl davranacağını nasıl hitap edeceğini öğretir. Bu eğitim ile kapitalist sistemin yeniden üretimi amaçlanmaktadır.

Okulda öğretilen bu bilgiler daha bilimsel bir ifadeyle, emek-gücünün yeniden-üretimini yalnızca nitelikliliğinin yeniden-üretimini değil, kurulu düzenin kurallarına boyun eğmesinin de yeniden-üretimini yani egemen ideolojinin işçiler için yeniden-üretimini de sağlamak gerektiği ortaya çıkar. Sömürü ve baskı sağlayıcılarının yönetici sınıfın egemenliğini 'söz' ile sağlasınlar diye egemen ideolojiyi düzgün kullanma yeteneğinin yeniden üretimi de söz konusu oluyor. "Başka deyişle, Okul (ancak, Kilise gibi başka devlet kurumları ya da Ordu gibi başka devlet aygıtları da) bir sürü beceri öğretiyor, ama bunu *egemen ideolojiye tabi olmayı* ya da bu ideolojinin 'pratiğinin' egemenliğini sağlayan biçimlerde yapıyor" (Althusser, 2003:159). Althusser, üretim-ilişkilerinin yeniden-üretimini tam olarak anlayabilmek için gündelik bilincin getirdiği ideolojiden kurtulmak ve yeniden üretimin görüş açısına yükselmek gerektiğini vurgular. Bunu da özellikle Marksizm'in şimdiye kadar sadece betimleyici kıldığı "altyapı-üstyapı ilişkisi" ve "devlet kuramı" gibi alanlarda gerçekleştirileceğini söyler.

Emek-gücünün yeniden-üretimi, kendisinin olmazsa olmaz koşulu olarak sadece niteliklerinin değil, aynı zamanda egemen ideolojiye boyun eğmesinin ya da bu ideolojinin pratiğinin yeniden üretimini meydana çıkarıyor. Bu noktada kesin bir ayırım yapmak için yalnızca bu değil aynı zamanda şu demek yetmez, "çünkü *emek-gücünün niteliklerinin yeniden-üretimi, ideolojik tabi olma biçimlerinin egemenliği ve çerçevesinde sağlanır*" (Althusser, 2003:159) bu noktada, yeni bir gerçekliğin yani ideolojinin varlığını da kabul etmiş oluyoruz. Daha önce yeniden üretim analizini tamamlamak için üretici güçlerin, yani üretim araçlarının ve emek gücünün yeniden üretimini gözden geçirmeye □ çalıştığını söyler. Henüz üretim ilişkilerinin yeniden üretime değinilmemiştir. Althusser, bundan söz etmek için önemli bir yön değiştirmenin gereğinden söz ederek öncelikle toplum nedir, sorusunun yanıtlanması gerektiğini vurgular.

Toplum nedir, sorusunu yanıtlarken Marx'ın tanımlamasından yola çıkan Althusser, onun her toplumun yapısını özgül bir belirlemeyle eklemlemiş düzey ve

kertelerden oluşmuş bir şekilde tasarladığından söz eder. Bir yanda alt yapı ya da ekonomik temel (üretici güçler ile üretim ilişkilerinin birliği) öte yandaysa, hukuki-siyasal (hukuk ve devlet) ve ideoloji (çeşitli ideolojiler; ahlaki, dinsel, hukuki, siyasal vb.) olmak üzere iki düzey ve kertelerden oluşan üst yapı tarihsel materyalizmin temel önermelerini oluşturur (Althusser, 2003:160). Bu noktada Althusser, tüm toplumların yapısının, üst yapının iki katının dayandığı bir temele (alt-yapı) sahip bir bina olarak tasarlanmaktadır. Böylece bize göstermek istediği, üst yapı bir temele dayanmasaydı tek başlarına ayakta kalamazlardı. Altyapının son kerte de belirleyici olması net olarak karşımıza çıkar.

2.4.3.Devletin İdeolojik Aygıtları

Althusser'e göre, kuramın betimleyici olmaktan çıkarılması ve yeniden-üretim bakış açısına yerleştirilmesi ile altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkinin gerçek doğası da anlaşılmaya başlayacaktır. Klasik Marksistler devlet iktidarı ile devlet aygıtını birbirinden ayırmışlardır. Devlet baskı aygıtı olarak görülmüştür. Yıllardır görülen ve bu sistem devam ettiği sürece de görülecek olan sınıf mücadelelerinin amacı devlet iktidarını ele geçirmektir. Bu iktidarı ele geçirmek için de devletin aygıtına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aygıtları elinde bulunduran burjuva, iktidarı elde etmek için kullanacaktır.

Baskıyı yalnızca devlet aygıtı kavramı altında tanımlamak ve sınıflandırmak için değil, devlet mekanizmalarını işleyişi içinde anlamak için bu klasik tanıma bir şeylerin eklenmesi gerektiğini belirtir. Devlet aygıtı ile devlet iktidarı ayrımını başarıyla yapan Marksist devlet kuramına eklenecek olan şey aslında kuramın kendisinde bulunmasına rağmen, betimleyici doğasından dolayı tam olarak anlayamamaktadır. Devlet kuramını geliştirmek için, yalnızca *devlet aygıtı* ile *devlet iktidarı* ayrımını değil, açıkça devletin baskı aygıtının yanında bulunan, ancak onunla karıştırılmaması gereken bir gerçek de mevcuttur. Bu gerçeğe kendi kavramının adını vereceğiz: *Devletin İdeolojik Aygıtları* (Althusser, 2003:168). Althusser Marksistlerin belirtmiş olduğu devlet kuramını kabul etmekte lakin eksik noktalarını belirtmektedir. İşte bu boşluğu giderecek eksikliği tamamlayacak olan kavramı DİA'yı ortaya koymuştur.

DİA'lar devletin baskı aygıtı ile aynı şey değildirler. Marksist kuramda, devlet aygıtı şunları kapsamaktadır: "Hükümet, İdare, Ordu, Polis, Mahkemeleri

Hapishaneler vb., ki bunlar bundan böyle bizim *Devletin Baskı Aygıtı* adını vereceğimiz şeyi oluştururlar. Baskı sözcüğü, söz konusu devlet aygıtının hiç olamazsa en uç noktada (çünkü, örneğin, idari baskı fiziksel olmayan biçimlere de bürünebilir) ‘zor kullandığını’ belirtir” (Althusser, 2003:168). Birbirinden ayrı ve özelleşmiş kurumlar şeklinde bulunan DİA’lar, devletin (baskı) aygıtıyla aynı şey değildir. Althusser tarafından DİA’lar kabaca şu şekilde sıralanabilirler: “Dinsel DİA (farklı kiliselerin oluşturduğu sistem), Öğrenimsel DİA (farklı, gerek özel gerekse devlet okullarının oluşturduğu sistem), Aile DİA’sı, Hukuki DİA, Siyasal DİA (değişik partileri de içeren sistem), Sendikal DİA, Haberleşme DİA’sı (basın, radyo-televizyon vb.), Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.)” (Althusser, 2003:169). Althusser’in oluşturmuş olduğu bu DİA’lar kendi alanlarında önem arz etmektedir. Çoğu birbirini etkilemekte ya da birbirinden etkilenmektedir. Bu DİA’lar arasında daha çok haberleşme DİA’sı üzerinde durulacaktır.

Görüldüğü üzere DİA’lar ile devletin baskı aygıtları aynı şey değildirler. Birbirlerinden belli noktalarda ayrılırlar. İlk olarak, devletin bir tek (baskı) aygıtı olmasına karşın birden çok sayıda DİA’sı mevcuttur. Aralarında niceliksel bir farklılık görülmektedir. İkinci olarak ise, devletin baskı aygıtı kendini tümüyle kamu alanında gösterirken DİA’lar ise dağınık olarak özel alanda karşımıza çıkmaktadır (Althusser, 2003:169). Bu noktada şöyle bir sorunla karşı karşıya kalmaktayız. Devletin ideolojik alanları madem özel alanda kendilerini gösteriyor, niçin devletin olduğu söyleniyor?

Bilinçli bir Marksist olarak Gramsci bu sorunu öngörmüştü. Kamu ve özel ayırımı burjuva hukukunda yer alan ve burjuva hukukunun iktidarını uyguladığı alanlarda geçerli olan bir ayırmadır. Devletin alanı ise bu ayırımın dışında kalır, çünkü devlet alanı hukuk ötesidir. Egemen sınıfın devleti ne kamusaldir ne de özeldir, tam tersine her türlü kamusal ve özel ayırımın önkoşuludur. Bu durumda DİA’ları meydana getiren kurumların özel ya da kamusal olmasının bir önemi yoktur. Önemli olan işleyişleridir. Özel kurumlar aynı DİA’lar gibi işleyebilirler (Althusser, 2003:170).

DİA’lar için önemli olan işleyişleri ise, o halde DİA’ları Devletin Baskı Aygıtından ayrı kılan nedir? DİA’lar ile Devletin Baskı Aygıtı arasındaki temel fark, Devletin Baskı Aygıtının zor kullanarak işlemesi, DİA’ların ise ideoloji kullanarak

işlemesidir. Althusser bu ayrımı yaptıktan sonra aslında devletin her iki aygıtının da hem ideolojiyi hem de baskıyı kullandığını söylemiştir. Ancak yine de bu iki aygıt birbirine karıştırılmamalıdır. İkisini birbirinden ayıran önemli bir ayrım vardır. Bu bağlamda Althusser şöyle der: “Bu ayrım, Devletin (Baskı) Aygıtının, öncelikle *baskıya* (fizik baskı dahil) ağırlık vererek işlemesi, ancak ikincil olarak da ideoloji kullanarak işlemesidir. Bütünüyle baskıya dayanan aygıt yoktur. (örnekler: Ordu ve polis hem kendi içlerindeki dayanışıklığı hem de yeniden üretimlerini sağlamak için, dışarıya sundukları ‘değerler’ ile birlikte ideolojiyi kullanarak işlerler). Aynı biçimde ancak tam tersine, Devletin İdeolojik Aygıtlarının da, öncelikle *ideolojiye* ağırlık vererek işlediği, ikincil anlamda da (uç durumda, ancak bir tek uç durumda, çok hafifletilmiş, gizlenmiş, hatta simgeselleşmiş bile olsa, baskı kullanarak işlediğini söylemek gerekir. Salt ideolojik aygıt yoktur. Dolayısıyla, Kiliseler ve Okul, ceza, ihraç, seçme vb. uygun yöntemlerle yalnız kendi çobanlarını değil, sürülerini de ‘yola getiriler’. Aile de böyledir... Kültürel DİA da...” (Althusser, 2003:170-171).

DİA’lar ideolojiye öncelik vererek ‘işliyorsal’, onların çeşitliliğini biraraya getiren şey de bu işleyiş olmalıdır. Çünkü işleyişlerini meydana getiren ideoloji, bütün çeşitliliği ve çelişkilerine karşın, ‘egemen sınıfın’ ideolojisi olan *egemen ideolojinin* şemsiyesinde, aslında bir birliğe sahiptir. Egemen sınıf devlet iktidarını elinde tutarak Devletin (Baskı) Aygıtlarını da yönlendirir ve egemen sınıf DİA’lar üzerinde etkin bir rol oynar. Çünkü DİA’nda gerçekleşse de her ne kadar bünyesinde çelişkileri de barındırsa da egemen sınıfın ideolojisinin ta kendisidir. Elbette ki, Devletin (Baskı) Aygıtında yasalar ve kararnameler ile eylemek ve de DİA’ında egemen ideoloji ile eylemek birbirinden oldukça farklı şeylerdir. Althusser, bu ayrılığın ayrıntılarına girmekte ve derin bir özdeşliğin var olduğunu da belirtmektedir. Bu çerçevede Althusser: *hiçbir sınıf Devletin İdeolojik Aygıtları içinde ve üstünde kendi hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını kalıcı olarak elinde tutamaz*, diyerek düşüncesini ortaya koymuştur. Görüldüğü üzere DİA’lar yalnızca sınıf mücadelelerinin kazancı olmakla kalmayıp, çoklukla amansız sınıf mücadelelerinin alanı olarak da karşımıza çıkmaktadır. DİA’lar Devletin (Baskı) Aygıtları gibi her istediklerini yaptırılmazlar. Proletarya sınıfı gerek sınıf mücadelelerinde gerekse DİA’larda görülen çelişkilerden faydalanarak kendi sesini duyurmak için fırsat bulur. Bu durumda devletin iki bedeni de bünyesinde taşıdığı

söyleyebiliriz. Bir tarafta Devletin (Baskı) Aygıtlarının taşındığı kurumlar olan bedeni, diğer tarafta ise, DİA'ları oluşturan kurumların yer aldığı bedenidir.

“Devlet Aygıtları Bütünü Sistemi'nin genel birliği, Devlet iktidarını ve iktidardaki sınıfın (ya da sınıfların) temel çıkarlarına denk düşen Devlet İdeolojisinin iktidarını elinde tutan sınıfın sınıf siyasetinin birliğince sağlanır. İktidardaki sınıfın siyasetinin ve Devlet İdeolojisinin (egemen ideoloji=egemen sınıfın ideolojisi) hedefi, egemen sınıfların sömürdüğü sınıfların sömürü koşullarını, öncelikle de bu sömürünün cereyan ettiği üretim ilişkilerinin yeniden-üretimini sağlamaktır, çünkü bu üretim ilişkileri ele alınan sınıfın toplumsal formasyonunun sömürü koşullarıdır” (Althusser, 2006b:149). Bu durumda devrimci sınıf mücadelesinin iki nesnesi olarak, Devletin (Baskı) Aygıtı ve DİA karşımıza çıkmaktadır. Devletin sert çekirdeğini oluşturan baskı aygıtıdır. Buna karşılık DİA'lar çok daha dayanıksızdır. Bu nedenden ötürü DİA içinde görülen sınıf mücadelesi, baskı aygıtındaki oranla çok daha olasıdır ve daha ileriye götürülebilir.

Althusser'e göre, Marx'ın “insanlar kendi çıkarlarının bilincine ideolojinin içinde varırlar” sözü tesadüf değildir. Althusser buradan yola çıkarak, sınıf mücadelesinin DİA içinde cereyan ettiğini savunur. Siyaset, sınıf mücadelesinin, siyasal DİA olarak adlandırılan siyasal sistemde edindiği biçimdir. Aynı şekilde ekonomik mücadele, sendikal DİA içerisinde devam eden sınıf mücadelesidir. Dolayısıyla ekonomik sömürünün kaynağının üretim ilişkileri içerisinde bulunmasına rağmen, sınıf mücadelesi ideolojik mücadele biçimi şeklinde öne çıkar (Althusser, 2006b:149). Burada Althusser'in üstbelirlenim olarak adlandırdığı kavramsallaştırmanın uzantısı görülür. Ekonomik çelişki, toplumsal yapının bir üstbelirlenimi ile karşımıza çıkar. Dolayısıyla ideolojik biçim öne çıkarak özel bir vurgu kazanır.

Althusser, sınıf mücadelesinin öncelikle egemen DİA'ya günümüzde okul olan bu DİA'ya yönelmesi gerektiğini, tüm DİA'lardaki sınıf mücadelelerinin birleştirilmesini ve ardından da Devletin (Baskı) Aygıtına yönelmek gerektiğini belirtir. Althusser, altyapı ve üstyapı arasında Marx'ın iddia ettiği gibi birebir ve katı bir ilişki olmadığını, üst yapının görece özerk olduğunu düşünüyor. Devleti ve kurumlarını bir yerde toplanmış olan bir güç odağı olarak değil, toplumdaki birçok yapı vasıtasıyla iyice yaygınlaşmış olan bir örgütlenme olarak görüyor.

Yapısalcılıktan etkilenmiş olan Althusser, bir siyasal veya sosyal yapıyı anlamak için, onun derininde yatan yapısal ögelere bakmakta. Bu nedenle, devlet sadece görünen baskı araçlarından meydana gelmemekte, aynı zamanda şiddet içermeyen, topluma farklı yollardan nüfuz eden ideolojik aygıtları da içermektedir. Ancak, hiçbir devlet, sadece baskıcı araçlarla uzun süre ayakta kalmaz. Ayakta kalabilmesi için varlığını haklı, yerinde ve vazgeçilmez kılacak meşruiyet araçlarına ihtiyaç duyar. Bu araçlara, Althusser, DİA adını vermektedir. Bu araçların bir kısmı sivil topluma aittir. Ancak, devlet kendi değerlerini topluma öylesine empoze etmiş ve öylesine bir karşılıklı bağımlılık yaratmıştır ki, sivil toplum da devletin ideolojik aracı haline gelmiştir. “Sivil toplumun devletleştirilmesi” ifadesi ile Althusser, bu durumu kastetmektedir (Örs, 2008:24). Sivil toplum artık sözlükteki anlamıyla örtüşmemektedir. Devletin her alana girmesi ve bunları kendi bünyesine çekmesi sonucu sivil toplum işlevlerini yerine getirememektedir.

DİA’lar ile Devletin (Baskı) Aygıtı arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurursak, üretim ilişkilerinin yeniden üretimi, bir tür iş bölümüne uygun olarak tasarlanabilir: “Devlet (Baskı) Aygıtının rolü, son kertede *sömürü ilişkileri* olan üretim ilişkilerinin yeniden-üretimini siyasal koşullarını, baskı aygıtı olarak, özünde zor kullanarak sağlamaktan ibarettir. Devlet aygıtı büyük ölçüde kendi yeniden-üretimine katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda ve de özellikle, baskı yoluyla Devletin İdeolojik Aygıtlarının işleyişinin siyasal koşullarını sağlar” (Althusser, 2003:174). Devletin (Baskı) Aygıtının güçlü yapısının arkasında yeniden-üretim, yine çoğunlukla DİA’ları ile sağlanır. Egemen ideolojinin rolü de büyük ölçüde burada ortaya çıkar. Devletin (Baskı) Aygıtı ile DİA’lar arasında aynı zamanda da DİA’ları meydana getiren kurumlar arasındaki uyumu, her ne kadar bazen gıcırdamalar olsa bile, egemen ideolojiler dengeyi sağlar. “Devlet ideolojisi, ideolojinin farklı ‘bölgelerinden’ (dinsel, hukuki, ahlaki, siyasal, vb.) alınma belirli sayıdaki ana izleği, devlet iktidarını elinde bulunduran sınıf egemenliğinin, sömürülenleri de baskı ve sömürü etmenlerini de, ideolojikleştirme etmenlerini de ‘işletmek’ için, yani üretim ilişkilerinin yeniden-üretimini sağlamak için gerek duyduğu özsel ‘değerleri’ özetleyen bir sistem içinde toplar” (Althusser, 2006b:212). İdeoloji ile genelde bireylerin düşünceleri, davranışları kontrol altına alınmaya çalışılırken, baskı ile daha çok zor kullanılır.

Althusser, “yapıyı oluşturan yapılardan birinin egemen olması” düşüncesinin devamı olarak, DİA’lardan bir ya da birkaçının belli toplumsal formasyonlarda egemenlik gösterdiğini belirtir. Ortaçağ’da kilise–aile DİA çiftinin egemenliği mevcut iken, bugün öğrenimsel–aile DİA çifti egemen duruma geçmiştir. Bu DİA çifti “ bunu neden yapıyorlardı? Küçük bir çocuğun kafasına, içinde yaşadığı toplumda geçer akçe olan bütün yüksek değerleri, mutlak yetkeye ve her şeyden önce Devlet’e gösterilmesi gereken mutlak saygıyı kazımak için elbette” eşgüdümlü olarak birlikte çalışır (Althusser, 1998:115). Althusser, görüldüğü üzere aile DİA’sını diğer DİA’lar arasında önem düzeyi değişmez şekilde ayrıcalıklı bir yere yerleştirir. Ona göre aile DİA’sı birey üzerinde en belirleyici olması nedeniyle her zaman diğer DİA’ların arasında en korkuncu olmuştur. Althusser, aile DİA’sından ve onun boyunduruğundan “devletin en korkunç, en dehşetli ve en ezici ideolojik aygıtı” olarak bahseder (Althusser, 1998:115). Toplumun temel taşlarından biri olan aile bir bireyin yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Birey ilk olarak burada hayata dair birşeyler öğreniyor. Burada bilinçaltına işleyen olaylar, davranışlar onun sonraki yaşamını etkilemektedir. Bu nedendir ki Althusser aile DİA’sını diğer DİA’lardan daha fazla önemser.

Althusser, tüm DİA’ların ne kadar farklılık gösterirlerse gösterebilirler aynı hedefe doğru yani üretim ilişkilerinin yeniden-üretimine yöneldiklerini belirtir. Her biri bu hedefe kendi yöntemiyle ulaşır. Siyasal DİA, bireyleri devletin siyasal ideolojisine bağlarken, sendikal DİA bireyleri devletin ekonomik yapısına göre dönüştürür. Ancak bunlar arasındaki uyumu sağlayan en önemli etken olarak devlet aygıtına egemen olan sınıfın ideolojisi yani egemen ideoloji olduğu yine unutulmamalıdır (Althusser, 2003:179). Devletin çeşitli ideolojik aygıtları bulunmaktadır. Bu aygıtların her biri ayrı ayrı kendi ideolojilerini ortaya koysalar da sonuç olarak hepsi tek bir hedefe yönelik çalışmaktadır. Yani egemen ideoloji için çalışmaktadır.

Althusser, üretim ilişkilerinin yeniden üretimini konser metaforuyla açıklamaya çalışır. Her biri aynı ezgiyi alan ama ayrı sesler alan aygıtlar, DİA’lardır. Kimi zaman çelişkileri barındıran koşullar (eski egemen Sınıf kalıntıları ya da proletarya ile örgütlerinin yarattığı çelişkiler) içinde tek bir partiyon çalışır. Bu konsere, ezgisine neredeyse hiç mi hiç kulak kabartmasak

bile, Devletin İdeolojik Aygıtlarından biri açıkça egemendir; öylesine gürültüsüz patırtısızdır ki: OKUL! (Althusser, 2003:179). Okulda istenilen ideoloji bilgiye aç, öğrenme isteği yüksek çocuklara kolayca aşılabilir. Bu öğretimsel DİA toplumda oldukça egemendir. Sessiz sedasız işlevini yerine getirmektedir.

Endüstrileşme sürecinde dev bir çocuk kitlesi üretime dahil olur. Bunlar işçiler ve küçük köylülerdir. Öğrenim görebilecek gençliğin bir başka bölümü yoluna devam eder. Ve zar zor kısa bir yol daha aldıktan sonra bir kıyıya yıkılır kalır ve küçük ve orta teknisyenler, beyaz yakalı işçiler, küçük ve orta devlet memurları, her türlü küçük burjuva tabakaları oluşur. Son bir kısmı zirveye ulaşır. Ya aydınlara özgü yarı işsizliğe düşmek ya da kolektif emekçilerin aydınları dışında, sömürü görevlileri (Kapitalistler, işletmeciler), baskı görevlileri (askerler, polisler- siyaset adamları, yöneticiler) ve profesyonel ideologlar. Althusser'e göre başka hiçbir DİA, bu kadar yıl boyunca haftanın 5-6 günü, 8'er saatten kapitalist toplumsal formasyon □ çocuklarının tümünün zorunlu (ve üstelik bedava) dinleyiciliğine sahip değildir (Althusser, 2003:180-181). DİA'lardan biri olan Öğrenimsel DİA içerisindeki okul toplumun ne şekil ne yönde gelişeceğini gizliden belirlemektedir. Tüm sınıflara ait çocuklar daha küçük yaşlarından itibaren okula gitmektedir. Okul hayatları boyunca sürekli eski veya yeni görüşlerle karşı karşıya kalırlar. Okul kimi için daha iyi bir yaşamın belirleyicisi olurken kimi için de engelli yola dönüşür.

Böylece, kapitalist toplumsal formasyonun *üretim ilişkilerinin*, yani sömürülenlerin sömürenlerle, sömürenlerin de sömürülenlerle olan ilişkilerinin büyük bir bölümünün yeniden-üretimi, egemen sınıfın ideolojisinin kitlesel biçimde kafalara yerleştirilmesi ile oluşmuş birkaç becerinin öğrenilmesi ile sağlanır. Kapitalist sistem içinde bu düzeni sağlayacak olan kurumlar açıktır ki, okuldur. Okula ilişkin şeyler evrensel çapta egemen bir burjuva ideolojisi ile örtülmüş ve gizlenmiştir. Çünkü bu egemen burjuva ideolojisinin temel biçimlerinden birisidir. Okulu velilerinin kendilerine güvenle emanet ettikleri çocukların özgürlük ve vicdanına saygılı öğretmenlerin, kendileri örnek olarak, bilgiler, edebiyat ve özgürleştirici erdemleriyle, onları yetişkinlerin özgürlük, ahlaklılık ve sorumluluğuna ilk adımlarını attırdıkları ideolojiden arınmış tarafsız bir mekân olarak gösteren ideoloji okullarda yer almaktadır (Althusser, 2003:181).

Diğer yandan, Althusser'in saptamaları ekseninde düşünüldüğünde, egemen ideolojinin işlediği DİA'lar içerisinde nasıl oluyor da proletaryanın ideolojisi kendisine yer bulabiliyor? Bu noktada DİA'lar nasıl sınıf mücadelesi alanı olabiliyor sorusu belirlemektedir. Eğer DİA'lar devlet iktidarına sahip sınıfın ideolojisi ile işlemekteyse, bu yapı içerisinde proletarya ideolojisi kendisine nasıl yaşam alanı bulabilecektir? Althusser bu soruya cevap olarak, proletarya örgütlerini DİA'ların meydana getirmediklerini ve bu örgütlerin sadece DİA sistemine bağlı olmadığını aynı zamanda sınıf mücadelesinden beslendiklerini söyleyerek cevap verir. Proletarya örgütleri uzun bir sınıf mücadelesi içerisinde bulunarak kendilerini DİA'lara dayatabilmişler ve DİA'lar içerisinde yine sınıf mücadelesinin sayesinde proletaryanın sınıf ideolojisini koruyabilmişlerdir. Burjuvaziye bunu yaptırtan sınıf mücadelesinin gelişiminin etkisidir. Bu durum proletaryanın, burjuva DİA'ları içerisinde bir zafer kazandığı anlamına gelmemektedir. Burada güçlü olan her zaman devlet ideolojisidir. Bu DİA'lar içerisinde proletarya örgütleri kendi sınıf mücadelelerini sürdürürler. Ancak proleter örgütleri için asla amaç DİA içerisinde sınıf işbirliğine gitmek değildir. Aynı zamanda DİA içerisinde bulunmak DİA'nın devlet ideolojisini kabul etmek değildir. Proletarya için amaç proletarya ideolojisinin egemen olduğu DİA'lar yaratmaktır (Althusser, 2006b:166). Althusser'e göre DİA'larda sınıf mücadelesinin olduğunu ancak sınıf mücadelesinin kökeninin DİA'lara dayanmadığını bilmek önemlidir. DİA'larda “sınıf mücadelesinin kök saldığı toprak bile söz konusu değildir” (Althusser, 2006b:165). Sonuçta bütün kapitalist toplumsal formasyonların varoluşunun nedeni maddi ekonomik sömürüdür. Proletarya örgütleri bu ekonomik sömürü temeli üzerinde, DİA'lar içerisindeki sınıf mücadelesine katılırlar. Ancak Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* metnine daha sonra yazdığı *Ek*'te görüşlerini bir taraftan savunmaya devam ederken diğer taraftan da “...DİA'lar bu yeniden-üretim *katkıda bulunurlar*. Ne var ki, sadece katkılarını ele alan bir görüş gene de soyut kalır. Söz konusu yeniden-üretim ancak üretim ve dolaşım sürecinin kendi bağrında *gerçekleşmiştir*” (Althusser, 2003:209) diyerek, DİA'lardaki sınıf mücadelesinin DİA'ları aşan sınıf mücadelesine nasıl katıldığına kuramsal bir çözümlenmeye ihtiyacı olduğunu kabul eder.

Althusser, *Devletin İdeolojik Aygıtları Üstüne Not* isimli çalışmasında kendisine yöneltilen işlevselcilik ve sınıf mücadelesinin ideolojik kurumlar içerisinde

dondurulduğu yönündeki eleştirilerin yersiz olduğunu söyler. Bunun üzerine, "...giriştiğim analizin 'soyut kimliğini' vurgulamakta ve sınıf mücadelesini açıkça tüm anlayışımın tam göbeğine yerleştirmekteydim" diyerek kendini savunur (Althusser, 2003:129). DİA'lar kuramını üzerine oturttuğu yeniden-üretim bakış açısı tarihsel süreç olarak görülen sınıf kavgasının bakış açısıdır diye ekleyerek kendisine yöneltilen eleştirileri kabul etmediğini belirtir. Althusser'e göre, DİA'lardan özgürleşme ancak ve ancak süregelmekte olan sınıf mücadelesi içinde bir yer ve rol edinmekle mümkündür. Öte yandan, en başta *devrimci siyasi parti* olmak üzere, siyasi partilerin doğası konusunda da çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Althusser, her siyasi partinin birer DİA olduğu görüşünü ileri sürmediğini, sadece DİA sisteminin parçalarından birini oluşturduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla işçi sınıfı partileri kendi ideolojileri ile bu DİA sistemi içerisinde olmalarına rağmen buna karşı bir konumda yer alabilir ve burjuva sistemiyle bir araya gelmeden kendi sınıf mücadelelerini sürdürebilirler. Sonuçta devrimci bir parti, burjuva devletin işlerini düzenlemek için değil, bu sistemi yıkmak için vardır ve burjuva partilerinden tamamen farklı bir siyasi pratiğe sahiptir (Althusser, 2003:133).

DİA kuramında Althusser'in kendi kavramsal çerçevesi açısından belli bir zorluk kendisini göstermektedir. Althusser'in düşünsel zemini incelenirken, özellikle ideolojinin birçok yerde bilimselliğin karşısına konduğu görülmüştü. Althusser, felsefe ve bilim ilişkisini incelediği çalışmalarında ideolojik bir önermeyi asıl olarak yanlış bir önerme olarak belirler. Hatta kendisini bütün ideolojik bilgi aldatmacalarına karşı ve bilimsel bilginin yanında olduğunu tanımlar. Burada ideoloji kavramının nesnel olmayan, doğru olmayan anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu anlayış, Marx'ın bilimsel bilgiyi ideolojik bilgiden ayrışımı ve ideolojiyi yanlış bilinç olarak görüşünü kendisine referans alır. Ancak DİA'lardaki sınıf kavgasından bahsederken karşımıza proletarya ideolojisi kavramı çıkar. Bu tutum, ideoloji konusunda önemli bir dönüşümü ifade eder. Proletarya ideolojisinden anlaşılan artık ideolojinin zorunlu olarak bir yanlış bilinç olmadığıdır. Burjuva ideolojisinin toplumsal yapı içerisinde taşıdığı işlev zorunlu olarak bir yanlışmayı ifade eder. Ancak proletarya sınıfının toplumsal konumu bunun tersidir. Bu konu ile ilgili olarak, ideolojiyi olumsuz anlamıyla kullanan Marx, burjuva ideolojisine karşı başka bir ideolojiyi çıkarmaz. Bunun tersini Lenin ve Gramsci yapar. Her ikisi de

ideolojiyi direk olumsuz anlamıyla kullanmaz. Olumsuz olan burjuva ideolojisidir. Bunun karşısına yine bir ideoloji olan proletarya ideolojisi ile çıkarılır. İdeolojinin işlevi konusundaki bu değişimin tarihsel arka plan ile önemli bir bağı vardır. Lenin ve Gramsci, ideoloji kavramına Marx'tan farklı olarak olumlu bir anlam vererek kendi önlerinde duran pratik ve teorik sorunları aşmaya çalışırlar ve kendi içlerinde tutarlı bir şekilde kullanmaya devam ederler. Marx, ideolojiyi, belirli tarihsel dönemlerde egemen olan maddi toplumsal pratiklerin bir yansıması olarak görür. Gramsci ve özellikle Althusser'de ideoloji, gerçek ilişkilerin öznel bilincinde yaşanan biçimi ve temsili ifade etmektedir. Ancak zamanla, gerek Marx'ta gerek Althusser'de sınıfsal özneler ile siyasal/ideolojik öznelerin özdeşliği önemli bir problem olarak görülmüş ve eleştirilmiştir (Örs, 2008:34). Althusser bilim karşısında olumsuz anlamıyla kullandığı ideolojiyi, proletaryanın sınıf mücadelesi için pozitif anlamıyla kullanmaktadır.

2.4.4. Althusser'de İdeoloji

Althusser'in ideoloji anlayışı ortaya çıkarken Marx, Lenin ve Gramsci'den etkilenir. Onun bu kavram hakkındaki düşüncelerinin temelinde aynı zamanda yeniden üretim olgusu yatar. Althusser'e göre ideoloji, toplumsal yaşantıyı farklı biçimde fakat her zaman ve her aşamada kendiliğinden etkileyen bir oluşumdur. Daha doğrusu toplumsal pratik ile ideoloji iç içedir. Tüm sisteme yayılmış, toplumsal varoluşun tüm şekillerinde kendini göstermiştir. Althusser sadece siyasal bilim değil iletişim bilimleri açısından da çok önemli sonuçlar doğuracak, ideoloji ile ilgili üç ana tez ileri sürmekte ve bunları şöyle sıralamaktadır: a. İdeolojinin tarihi yoktur. b. İdeoloji bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerini temsil eder, bu ilişkilerin bir tasarımıdır. c. İdeoloji bireyleri özne olarak çağırır. Althusser bu ana tezlerden neden-sonuç ilişkisi içinde ara tezler üretmiştir. Bunlardan "İdeolojinin varoluşu maddidir" biçiminde formüle ettiği ara tez, insanı farklı düşünmek kadar farklı çözümlere ve özgün saptamalara da yöneltebilecek nitelikte bir tezdur (Althusser, 2003:183-185). İdeoloji maddi bir varlığa sahiptir tezi toplumsal bilimler tarafından adeta bir deprem etkisi yapmıştır. Bu tezlerle Althusser'in ideolojiye hem çok büyük bir önem verdiği hem de onun oluşum ve işlevin öncülü olan bütün düşünürlerden tümüyle farklı yorumladığı görülmektedir. Althusser'in ideoloji ile ilgili olarak yapmış olduğu kavramsallaştırma biraz şematik

olarak gözüke de, bu kavramsallaştırma anlık değil uzunca bir süredir yaptığı çalışmaların ürünüdür. Althusser hem bu durumu açıklamış hem de bu tezlerin düzeltilebilir olduğunu özellikle belirtmiştir. Yapısalcı düşünür Althusser'e göre ideoloji, toplumsal formasyonla birlikte varolan, her şeyi etkileyen önemli bir yapı ve güçtür.

İdeoloji, Althusser'e göre bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği, empoze ettiği bir düşünceler dizgesi değil tüm sınıfların katıldığı, geçmişten gelen fakat geleceğe de uzanan, her yana yayılmış pratikler toplamıdır. Ondan kaçmak imkansızdır. İdeoloji bireylere, egemen değer ve nosyonları benimseterek onların yaşadıkları sistemle uyumlu hale gelmelerini ya da kendilerine uyumlu yeni yaşam sistemleri kurmalarını sağlar. Althusser'e göre "bu işleyiş adeta otomatiktir ve ideoloji; kavrayışla ilgili değil deneyimle, pratikle ilgili bir gerçektir. Onu insanların beynini sarmış, somutlaşması olmayan manevi bir varoluş biçimi olarak tanımlamak yanlıştır. Oluşumu maddidir ve maddi yapılar tarafından belirlenir. Ona göre bu misyonun özel olarak belirlenmesine gerek de yoktur. Ne var ki bu özellikler, sürekli olarak görmezlikten gelinmiş, ideolojinin gücü, oynadığı önemli rol Marksist öğretiyeye ters düşebilir korkusuyla, endişesiyle uzun yıllar akademik tartışma dışında tutulmuştur. Althusser işte bu örtülü gerçeği gün ışığına çıkarmak için büyük bir çaba harcamıştır. Yapıtları iyi incelenirse görülür ki Althusser, Marksizm'i çağdaş veriler ışığında, eleştirel aklın yardımıyla yeniden yorumlayan, belirli segmentleri örneğin ideoloji segmentini materyalizmin ışığında yeniden kuran bir düşünürdür" (Kazancı, 2006:73).

Spinoza'ya göre ideoloji "mukaddemi olmayan muhassaladır" yani başlangıcı olmayan bir sonuçtur. Spinoza'nın bu tanımı, ideolojinin tarihi yoktur, o bir ortamı ifade eder diyen Althusser'in ideoloji tanım ve anlayışı ile büyük bir yakınlık, benzerlik göstermektedir. İdeolojinin oluşumu maddidir. Yani onu oluşturan yapı ve işleyişlerin maddi bir oluşumu vardır (Althusser, 2003: 93). Bir ara tez olmasına karşın etkisi ve söylem olarak yeri çok önemli olan bu tez Althusser'i hem ilginç kılmakta hem de kurgudaki gücünü göstermektedir. Althusser'e göre nesnenin bilgisi nesnenin yerine geçmez, geçemez. Onun varlığını yok edemez. Bilgiyi üreten bilimden, ideolojik kip tümüyle farklıdır. İdeoloji maddi oluşumdan hem etkilenir

hem de onu etkiler. Maddi pratikler ya da ritüeller (ayinler, törenler vb.) tarafından yönetilmesi ona maddi bir özellik kazandırır. Bu etkileşim kimi kez eş yönlü kimi kez ters yönlüdür. Örneğe ve olaya göre bu kip değişkenlik gösterir. O, bir üstyapı kurumunun oluşumunun maddi olduğunu ve maddi yapıya etkisini vurgulamaktadır. İdeoloji hem aygıtın pratiğinde vardır hem de aygıtta (Althusser, 2003:93). Althusser ideoloji ile ilgili öne sürdüğü ideolojinin tarihi yoktur, tezi ile ideolojinin başlangıcı ve sonu olmadığını belirtir. Ayrıca ona göre ideoloji bir maddi oluşumdur. Bundan ötürü sonuçları da maddi değerler olarak karşımıza çıkar.

Althusser ideoloji ile ilgili üç önemli kurucu tez ortaya atmakta ve bu tezler üzerinde kavramlaştırma yapmaktadır. Bunlar birbiriyle ilintilidir ama birbirlerinin sonucu değildir:

a. ideoloji, bireylerin gerçek var oluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişkinin imgesel ‘tasarımlanmasıdır’. Bu hem gerçek bir ilişkiyi hem de imgesel bir ilişkiyi varsayar. Marksist bir ifade de bulunacak olursak eğer, üretim, sömürü, baskı ve ideolojikleştirme ve bilimsel pratik etmeni konumunda bulunan kişilerin gerçek var oluş koşullarının tasarımı, son kertede üretim ilişkilerinden meydana gelen oluşumdan kaynaklanıyorsa şöyle denilebilir: her ideoloji, yarattığı ve imgesel olması zorunlu çarpıtmasında, var olan üretim ilişkilerini (ve bu ilişkilerden türeyen ilişkileri) değil, ama herşeyden önce, bireylerin üretim ilişkileri ve bu ilişkilerden türeyen ilişkilerle kurdukları (imgesel) ilişkiyi tasarılar. Demek oluyor ki, ideolojide tasarımı, bireylerin varoluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi değil, bu bireylerin boyun eğerek yaşadıkları gerçek ilişkilerle kurdukları hayali ilişkidir. Dolayısıyla ideoloji, birey ile bireyin dünyası arasındaki ilişkinin ifadesinden başka bir şey değildir (Althusser, 2003:92). Althusser bu ifadeyle Marksist “ideoloji kuramı” içerisinde oldukça özgün bir konuma yerleşir: “ideoloji insanların kendi dünyalarıyla yaşanan ilişkilerini içerir. Ancak *bilinçsiz/bilinçdışı* olma koşuluyla ‘bilinçli’ gözükken bu ilişki, aynı şekilde, karmaşık olma koşuluyla da basit olabilir; basit bir ilişki değil, ilişkilerin ilişkisi, ikinci dereceden bir ilişki olma koşuluyla basit olabilir. İdeolojide, insanlar, gerçekten de, kendi varlık koşullarıyla ilişkilerini değil, kendi varlık koşullarını yaşama tarzlarını ifade ederler: Bu hem gerçek ilişkiyi, hem de yaşanan, hayali ilişkiyi içerir. İdeoloji, bu durumda, insanların kendi dünyalarıyla ilişkilerinin ifadesidir, yani gerçek varlık koşullarıyla gerçek ilişkilerinin ve hayali

ilişkilerinin (üstbelirlenmiş) birliğidir. İdeolojide, gerçek ilişki kaçınılmaz olarak hayali ilişkinin içine dahildir: Bir gerçekliği tarif etmekten çok, bir istenci (tutucu, konformist, reformist ya da devrimci), hatta bir umudu ya da nostaljiyi ifade eden ilişki” (Althusser, 2002:284). İdeoloji ile hayali ilişki çoğu zaman iç içe geçmiş durumdadır.

Bu tez Althusser’in ideoloji anlayışını da ortaya koymaktadır. “Althusser’e göre, ideoloji gerçekliğin değil, insanların yaşam koşullarıyla olan ilişkilerinin temsil edilmesidir. Daha doğrusu, Althusser’in deyimiyle ideoloji ‘yaşanan ilişkileri’ temsil eder. Gerçeklik veya yaşantı ile düşünce arasında denklik olanak dışı olduğu için doğru veya yanlış bilinçten söz etmek de olanaksızdır. Yaşanan ilişkiler gerçek değildir, imgeseldir” (Sunar, 1979:244).

b. İdeolojinin tarihi yoktur. Her şeyden önce, ister bölgesel içerikleriyle (dinsel ideoloji, ahlaki ideoloji, hukuki, siyasal ideolojiler, vb.) ister sınıfsal anlamlarıyla ele alınmış olsun, tikel *ideolojilere* ilişkin bir kuram değil de, *genelde* ideolojinin kuramını oluşturma tasarısını temellendirmese bile, ilkesel bir nedeni ortaya koyar. İdeolojiler kuramının, toplumsal formasyonların, sınıf mücadelesinin tarihine dayalı olduğu görülür. Bu açıdan ele alındığında, ideolojilerin tarihi olduğuna, bu tarih de son kertede, bir yandan ideolojileri ilgilendirir elbette ki ideolojilerin dışında belirlediğine göre *genelde ideolojilere* ilişkin bir kuramın sözü konusu olamayacağı aşıkardır. Böylece kuram ve tarih, kendi kendine sivrilemeyen, belirmeyen fakat sınıf mücadelelerinin bir değişkeni olarak ortaya çıkan kavramlar, gerçekliklerdir. İdeoloji, var oluşlarını maddi olarak üreten, somut maddi bireylerin somut tarihinin gerçekliğinin, içi boş ve beyhude, imgesel bir kuruluştur. Bu nedenle *Alman İdeolojisi*’nde ideolojinin tarihi yoktur denilmektedir. Çünkü ideolojinin tarihi *ideolojinin dışındadır*, somut, vb. bireylerin tarihinin, yani var olan biricik tarihin bulunduğu yerdir.

Althusser’e göre ideoloji ile ideolojiler arasında ayırım yapmak gerekir. Genel nitelikli olanlar belirli bir dönemde belirli yapıyla eşleşip, ona denk düşerken (Bazı şamanist Türk topluluklarında kadınların klan yönetiminden sorumlu olmaları nedeniyle çok kocalı olmaları), tekil nitelikli olanlar (örneğin ayin gibi ya da düğün gibi) tarihsel olarak belirlenmiştir. İdeolojinin tarihi kendi dışındadır (Althusser, 2003:70-82).

c. İdeoloji bireylere özne diye seslenir. Her ideoloji ancak bir özne aracılığıyla ve özneler için var olabilir. Her ideoloji bir özneler kategorisi üzerine oturtulmuştur. Özne ideolojinin kurucu kategorisidir. Çünkü bir ideoloji özne aracılığıyla belirir ve ancak özneler için vardır. Pratikte de bir ideoloji aracılığıyla ideolojinin içinde vardır. Althusser'in yaklaşımında bu nokta çok önemlidir, ana tez belirli ölçüde bu önerme üzerine oturmuştur. İdeoloji bireyleri adlandırma yoluyla onları bir özne haline dönüştürmektedir. Bu saptamanın anlamı şudur: Ailede dünyaya gelecek çocuğun yeni bir kimliği olacağı, onun yerini kimsenin alamayacağı önceden belirlenmiştir. Bir başka tanımla çocuk doğmadan önce içinde bulunacağı ailede, aile üyelerinin beklediği bir nesnedir. Aile ideolojisinin biçimi ile ve o biçim içinde özne olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Ayrıca her zaman öznedir ve özne olarak da kalacaktır (Althusser, 2003:99-106). İdeoloji özne sayesinde var olmaktadır. Özneler ideolojinin kurucu yapı taşlarıdır. Özne yani birey daha dünyaya gelmeden onun hangi ideoloji içerisinde yer alacağı bellidir. Aile üyeleri tarafından özne olarak kabul edilen bu çocuğun kimliği ortadadır ve yerini bir başkası dolduramaz.

Althusser'de ideoloji hayat pratiğidir. Hayatla birlikte ideolojide başlar. İdeolojiyi bireye yüklemenin yolu ve yöntemi sistemin içinde mevcuttur. İnsana ideoloji yükleme işlemi adeta otomatik bir makine gibi çalışır yani kendiliğinden oluşur. Marks'ın *Kapital*'de (1971) ideolojiyi tanımlamak için söylediği "bilmiyorlar ama yapıyorlar" cümlesi, aynı geçerliği Althusser'de de bulmaktadır. Marks, işçilerin kendilerini, kendilerine ait olmayan düşünceler aracılığıyla anlamaya zorlandıklarını söyler. Althusser'de bu durum bir sonuç olarak doğrudur. Ancak O'na göre süreç farklı işlemektedir. Çünkü ideolojinin oluşumuna tüm sınıflar katılır. Örneğin çağırma her sınıfa özgüdür. Böylece yeniden tanımlanan ideoloji toplumsal sistem içinde dışarıdan değil içeriden işlemekte ve sistemi temelinden ele almaktadır (Fiske, 2003:223). İdeolojinin oluşumu kendiliğinden meydana gelmektedir. Sistemin temelinde, ham maddesine işlemiş bulunmaktadır. Bu nedendir ki işçi sınıfı kendilerine ait olmayan düşünce ile hareket etmekte. Sistemin en derinine işlediği için değişimi de kolay olmamaktadır. Böylece toplumsal sistem içerisinde ideoloji içten fethedilmiş ve içten işlemektedir.

Egemen ideoloji varlığını ve devamlı olmasını otomatik bilinç yüklemeye borçludur. Yükleme alanı tümüyle egemen ideolojiye aittir. Karşıt ideolojiler kendiliğinden işleyen yükleme alanlarının dışında kalırlar ve kendilerine ancak dış alanda yer tutmaya çalışırlar. Çünkü başka seçenekleri bulunmamaktadır. Egemen ideoloji her şeyi kaplar ve kapsar. Örnek verecek olursak, egemen ideolojinin önemli bir oluşum ayağı olan; isim koyma, çağırma böyledir. Bu sürece kuşkusuz gelenek ve görenekleri, dinsel kuralları da ekleyebiliriz. Althusser'e göre her pratik ancak bir ideoloji aracılığıyla ama özneler yoluyla var olabilir. Bu varoluş yine bir ideoloji çerçevesi içindedir. Ayrıca her ideoloji ancak bir özne aracılığıyla ve özneler için vardır. Yolda rastlayıp tokalaştığımız bir dostumuzla karşılıklı bu hareketimiz hem bizim onu tanıdığımızı ve kabul ettiğimizi hem de onun bizi tanıyıp kabul ettiği anlamına gelmektedir. İnsanlar böylece birbirlerini bir özne olarak görür ve ideolojik kabul etme kurallarını sürekli olarak tekrar ederler. Bu, birlikte yaşayabilmenin ön koşuludur. Söz konusu pratik tekrar edilerek yaşam içine girer, vazgeçilmez kural haline gelir. Yine bu durum Althusser'e göre başkalarıyla karıştırılmamanın teminatıdır. Ayrıca belirli bir isimle çağırılışımızla yeri doldurulamaz, taklit edilemez özneler oluşumuz hem teyit edilir hem güvenceye alınır. Bu noktada ideoloji bireyleri, onlara isim vererek ve bu isimle onlara seslenmeyi, onları çağırma sağlayarak sistemi geleceğe yöneltir ve kendiliğinden kural koyar. Böylece insanlar artık sıfatları ve sistemden beklentileri olan, aynı zamanda sistemin de kendisinden belirli beklentileri bulunan özneler durumuna gelmiş olurlar. Bu ideolojik oluşum sürekli tekrarlar. İdeolojinin var oluşuyla insanlara özne olarak seslenilmesi bir ve aynı şeydir. Althusser'in çağırma ve isim koymadan kastı budur. Çağırma sürecinin yanına, aynı amaca dönük olan geleneklerin, göreneklerin, insanlar arasındaki çeşitli ilişkilerin etkisini de eklemek gerekmektedir. Doğacak çocuğa kendisini bekleyen özgül aile ideolojisinin etkisi ve baskısıyla, aile bir isim koyacaktır. Özgül aile ideolojisi böyle bir olayı beklemektedir. Çocuğun bu olayla evcilleşmesi yani ideolojik sarmalın içine girmesi için ilk adım atılmış olmaktadır. Daha sonra eğitim, din, medya gibi kurum ve pratikler bu süreci tamamlayacaktır (Althusser, 2003:102-106). Çocuk daha anne karnındayken bile onun hangi ideoloji ile donatılacağı önceden belirlenmiş oluyor. Aile kendi ideolojisini yayacak bir sonraki döneme aktaracak yeni bir bireyin geldiğinin bilincindedir.

Birer ideoloji taşıyıcısı olan bu araçların sistemi yeniden üretme görevleri vardır. Ancak bu görevin üstlenilmesi ve ortaya çıkış nedeni, madde ile bilincin iç içe girmesinde gizlidir. İdeoloji tıpkı bir yansıtıcı ya da ayna gibi ya da kopyalama makinesi gibi çalışır ve toplumsal formasyon içerisinde bireyin özne olarak adlandırılıp çağırılmasını sağlar. Çağırılma ile adlandırılmış yani bir isim konmuş ve dolayısıyla belirlenmiş toplumsal görevi üstlenmiş olan özneler, başka egemen öznelerin egemenliği altına girerler. Nesnelerin özne haline getirilmesi bir pratik olarak gerçek yaşamla birlikte sürüp gitmektedir. Böylece özneler baskıcı devlet işlevine gerek kalmaksızın, egemen öznenin istediği yani ideolojinin buyurduğu biçimde, Althusser'in terimleriyle "kendiliklerinden yürürler". Ancak çok önemli olan nokta ideolojik oluşum sürecinin belirli bir aşamada bitmemesi, sürekli olmasıdır. Çünkü bu süreç pratikle bağıntılıdır. Onun belirttiği gibi bir pratik, bir ideolojinin aracılığıyla ve ideolojinin içinde meydana gelir (Althusser, 2003:112).

Althusser'in ideoloji kuramı hakkında Fiske şöyle demektedir; "ideolojiyi, toplumun ekonomik temeliyle çok yakın bir neden-etki ilişkisinden özgürleştirdi ve onu, bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği bir fikirler dizgesinden çok, tüm sınıfların katıldığı süregiden ve her yana yayılmış pratikler dizgesi olarak yeniden tanımladı. Tüm sınıfların bu pratiklere katılması, bu pratiklerin artık başat sınıfın çıkarlarına hizmet etmediği anlamına gelmemektedir, aksine bu hizmeti kesinlikle yerine getirirler; yeniden tanımlanan ideoloji Marx'ın inandığından çok daha etkilidir, çünkü dışarıdan değil içeriden işlemektedir. Tüm sınıfların düşünce ve yaşam biçimlerine derinden işlemiştir" (Fiske, 2003:223). Althusser'e göre ideolojiden kaçmak mümkün değildir. Toplumsal değişimi, Gramsci'nin kuramı olası, Marks'ın kuramı kaçınılmaz ve Althusser'in kuramı da olanaksız görür (Fiske, 2003:227). Althusser'in ideoloji anlayışı her yeri sarmıştır. İdeolojisiz bir ortam düşünülemez.

İdeoloji her alanda kendini göstermekte idi. "İdeolojik olan kendini olduğu gibi Hakikat'in içinde ve onun vasıtasıyla ilan eder. Yelkeni dolduran rüzgâr, ideolojik olanın rüzgarıdır. Rüzgâr, yalnızca rüzgârdan yana eser: örtüye ve Hakikat'in yelkenine doğru. İdeolojik olan, kelimenin tam anlamıyla, rüzgârdır. Tıpkı ideolojik olan gibi rüzgâr da mevcuttur: ideolojik olanın açık denizlerinde yalnızca rüzgârla yüzülebilir. Ama bütün denizciler size diyecektir ki, hakiki denizciyi diğerlerinden ayıran şey, onların gerektiğinde rüzgâra karşı ilerlemek için

rüzgârdan yararlanmayı bilmesidir. Hakiki bir denizci öncelikle, ne zaman *denizde* olduğunu bilir, burada daima rüzgârla yüzer ama ona karşı yüzmeyi bilmesi gerektiğini de bilir” (Althusser, 2012:36). Althusser rüzgâr ve denizci örneğini vererek bize ideolojinin kimi zaman nasıl kullanılması gerektiğini anlatmıştır. Nasıl ki gerçek bir denizci var olan rüzgârı kendi çıkarı için kullanabiliyorsa, gerçek bir ideolojiye sahip bir birey de bunu kendi için kullanabilmelidir.

Althusser’e göre ideoloji gerçekliğin bir temsili değil gerçeklikle ilişkinin temsildir. İdeolojik etkiye kapılmış, ideolojik olarak biçimlendirilmiş birey ki tüm insanlar aynı durumdadır, gerçekte kendileri ve varoluş koşulları arasındaki bağıntıyı değil kendi varoluşlarıyla kendileri arasındaki ilişkiyi ön planda tutarlar. Bu noktada bireyin özneliği ön plandadır. İdeolojide temsil edilen şey, içerik; ikinci derecede bir ilişki, hayali bir ilişkidir. Bu durumda insan, gerçekliği ideolojik kopyalamasının dışında algılayamaz. İnsanlar kendi ideolojilerini kendi dünyaları olarak yaşarlar. Demek ki ideoloji kendi dünyalarıyla kurdukları hayatta ki ilişkilerini içerir. Diğer bir deyişle ideolojide insanlar kendi varlık koşullarını değil, kendi varlık koşullarını yaşama tarzlarını ifade ederler. Bu hem gerçek ilişkiyi hem de yaşanan imgesel ilişkiyi kapsar. İdeoloji böylece insanların kendi dünyalarıyla ilişkilerinin ifadesidir (Althusser, 2003:91-92). Birey kendinden önce varolan ideolojinin etkisi altına mutlaka girmek zorundadır. İdeoloji bireyden önce vardır ve hükmedeceği özneliği beklemektedir. İdeoloji hiç bir zaman ben bir ideolojyim demez ama egemen ideoloji isimlendirme, çağırma gibi yöntemleri kullanarak; okul, kilise, yığın iletişim araçları gibi araçların gücünden yararlanarak bireyin üzerine çökmektedir. Bu durumdan birey rahatsız değildir, hatta memnundur. Çünkü bireyin kendini çevreleyen, içinde yaşadığı ve varlığını sürdürdüğü ideolojik ortamı, başka ideolojik ortamlarla karşılaştırma olanağı yoktur. Zaten toplumun önemli bir çoğunluğuna göre de başka ideolojik ortam bulunmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. İLETİŞİM OLGUSU ve SÜRECİ

İnsanlar eski zamanlardan günümüze gelene kadar çeşitli şekillerde, farklı araçlar aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurmuşlardır. İletişim bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada temel toplumsal gereksinimdir. “Tarihin başlangıcından bu yana kendilerini daha iyi koruyabilmek ve çeşitli gereksinimlerini giderebilmek için bir araya gelen insanların birbirleriyle olan toplumsal etkileşimleri iletişim zemininde de gerçekleşmektedir. Bu nedenle toplumsal ilişkilerin başlatılması, sürdürülmesi sonlandırılmasında iletişim belirleyici olmaktadır. İletişim tarihi insanlık tarihi kadar eskidir... iletişim eylemi, gerçekleştiren toplumsal aktörler tarafından sürekli değiştirilmektedir” (Önür, 2011:257). Her ne kadar toplumlar değişse de iletişim hep var olmuştur. “Başlangıçta dar bir mekan içinde kurulan yüz yüze iletişim örüntüleri, bireylerle topluluğun birleşme ve bütünleşmeleri açısından işlevsel iken, gelişen dönemler içinde kullanılan iletişim teknolojileriyle daha geniş coğrafyalardan insanlar birbirleriyle iletişim kurabilmişlerdir. İnsanlar daha hızlı ve daha karmaşık iletişim kurma becerisine sahip olmuşlardır” (Önür, 2011:264). Hayatta kalmanın zorunlu şartlarından biri olan iletişim insanların bir arada yaşamasına ve ihtiyaçlardan ötürü yeni ürünlerin ortaya çıkmasını sağlar.

İletişim, canlıların hayatı boyunca önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihine baktığımızda iletişim olgusu ve süreci konusunda oldukça fazla tanım yapılmıştır. Çünkü iletişim olgusunun birçok disiplinle ilişkisi bulunmaktadır. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir. İletişim sözcüğü, Latince kökenli communication⁴ sözcüğünün karşılığıdır. Birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini bir diğerine aktaran, aynı olgular, nesnelere, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirine iade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı –içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimlerine iletişim denilmektedir (Oskay, 2011:8). İletişim kavramı üzerine oldukça farklı tanımlar yapılmıştır ve yapılmaya da devam edecektir. İletişim olgusu değişik ortamlarda, değişik amaçlarla meydana gelen bir

⁴ Bu sözcük Latince kökenli “toplum”, “toplumsal yaşam” anlamına gelen “commun”, “communis”, “community”, “communicare” sözcüklerinden türetilmiştir.

mesaj aktarımı olarak da ele alınır. İletişim çok yönlüdür ve sınırlandırılmayacak kadar birçok alanı bünyesinde taşımaktadır. İletişim denince sadece konuşma ile oluşan süreç akla gelmez. Beden ile iletişim de söz konusudur. Ayrıca sadece insanlar arasında değil tüm canlılar arasında gerçekleşen iletişimden de bahsedilebilir. İletişim aracılığıyla insanlar arasındaki ilişki, sürü mantığından bilinçli bir birlikteliğe yol açmıştır. Bu noktada iletişim hem insanlık tarihi açısından hem de bugünü anlamak ve geleceği değerlendirmek açısından büyük bir öneme sahiptir.

İdeoloji kavramına farklı bakış açıları olduğu gibi iletişimin ideolojikliği üzerine de farklı görüşler mevcuttur. Eğer Althusser'in iddia ettiği gibi ideoloji her yerdeyse, insanın her pratiğinin, her ilişkisinin içerisindeyse o halde iletişimle de çok yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Yapıp ettiğimiz her şeyin, gerçekleştirdiğimiz her eylemin, katıldığımız her pratiğin içerisinde bizler aynı zamanda da ideolojik üretim, yeniden üretim ve aktarım yapıyoruz anlamına gelmektedir. Aralarında iletişimsel ilişki kuran insanlar aynı zamanda ideolojik bir ilişki de kuruyorlar demektir (Güngör, 2011:62). İnsanlar yaşamlarının her anlarında iletişim halindedirler. Söyledikleri sözler, giydikleri kıyafetler, jest ve mimikler insanların iletişiminde etkili olmaktadır. Söylediğimiz sözlerle, mimiklerle karşı tarafa ideoloji aktarımında da bulunuyoruz.

Öte yandan eğer ideoloji Marx'ın öne sürdüğü gibi sınıf çıkarlarına dayalı yanlış bilinç oluşturma edimiye, kitle iletişim araçları yoluyla topluma sürekli yanlış bilinç aktarımı yapıldığının göstergesi olacaktır. Kitle iletişim kurumlarının arkasında büyük sermaye sahiplerinin ve onların içerisinde yer aldıkları iktidar ilişkilerinin bulunduğu inkar edilemez bir gerçek olduğuna göre bu araçlar yoluyla kitlelere ideoloji aktarımı yapılmaması zaten beklenemez. Aktarılanın kimin çıkarlarına hizmet edeceği aşikârdır. Marx'ın düşüncesinden yola çıkarak söyleyebiliriz ki para kimdeyse güç ondadır, güç kimin elindeyse bilinç oluşturma mekanizması da onun egemenliğindedir. O halde kitle iletişim araçlarının birer ideolojik üretim, yeniden üretim ve sunum aracı, dolayısıyla da ideolojik anlam üretim alanı olduklarını söylemek abartı olmayacaktır. Günümüze baktığımızda ülkemizde de kitle iletişim araçları ideolojik üretimin, yeniden üretimin ve sunumun örtük yapıldığı araçlar olmaktan da çıkarak bunu oldukça da açık biçimde

yapmaktadırlar. Bu yönüyle kitle iletişim araçlarını yalnızca ideolojik araçlar olarak değil, doğrudan doğruya politik araçlar olarak değerlendirmek de yanlış olmaz (Güngör, 2011:63). Marx'ın da belirtmiş olduğu geçmişte ve günümüzde de güçlü olan topluma istediğini empoze ettirmektedir. Gücü elinde bulunduran sınıf kitle iletişim araçlarının da sahibidir. Böylece güçlü olan istediği ideolojiyi topluma aktarabilecektir.

Medya kuruluşları yayın yaparken çoğu zaman kendi ideolojilerini bireylere aşılacak şekilde yapmaktadır. “Çok çeşitli medya çıktısının ulaşmak istediği başka amaçlar ne olursa olsun, medyanın taşıdığı bu mesajlar, ayrıca işçi sınıfı arasında bir sınıf bilincinin gelişmesini engellemeyi amaçlar... ‘maddi üretim araçlarını kontrol eden sınıf aynı zamanda düşünce üretim araçlarını da kontrol eder’; ve onları kurulu düzene muhalefet edecek düşünceleri zayıflatmak için kullanır” (Miliband’dan Akt:Golding ve Murdock, 2008:26). Yapılan yayınlar, verilen mesajlar oldukça dikkatli ve özenli bir şekilde seçilmektedir. İşçi sınıfının bilinçlenmesi yöneten sınıfın zararına olacaktır.

İletişim toplumsal bir olaydır. İletişim kontrol altına alınarak toplumun nabızı tutulmaktadır. Toplumun yönetilmesi yönlendirilmesi daha kolay olmaktadır. Devlet kendi aleyhine olan durumlarda iletişimi engelleme çabasına gitmektedir. Bunu da kendi huzuru ve güvenliği için yaptığını söyleyerek insanların düşüncelerinin önüne geçilmektedir. “Tarih boyunca süregelen iletişimi ve ulaşımı denetleme çabasını Lasswell’in iletişim sürecini betimlemek için kullandığı kim/kime/neyi söylüyor formülünden yararlanarak kim/kimin/neyi nasıl ve ne kadar bilmesini istiyor biçiminde dile getirebiliriz. Çünkü insanların doğa üzerinde etkin olabilecekleri bilgiler çoğaldıkça ve toplumsal/kültürel örgütlenme biçimi karmaşıklaştıkça, bireyin doğrudan gözlemleyemediği ilişkiler, olaylar artmakta, bunların bilgisi yaşamı yönlendirmede gerekli olmakta ya da gerekli kılınmaktadır” (Zıllıoğlu, 2003:71). Bireyler kendi düşünce ve amaçları doğrultusunda çevresini, çevresindekilerin davranışlarını etkilemeye çalışacak ve kendi davranışlarını da gerekirse değiştirecektir. Çünkü insan toplumsal bir varlık olarak iletişimde bulunduğundan insanları etkilemeyi isterken kendisi de onlardan etkilenmektedir.

Günümüzde iletişim ve teknoloji birbirlerinden ayrılmaz kavramlardır. Teknolojinin varlığı ve gelişmişliği toplumların ilerlemesi için oldukça önemlidir.

“İnsanlığın ilerlemesini sağlayan en büyük güç, hızla gelişen ve yayılan teknoloji olmuştur. İletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişmeler zaman ve mekan tasarrufu sağlayarak insan hayatına heyecan verici, şaşırtıcı değişiklikler ve kolaylıklar sunmaktadır. Bunun yanı sıra teknoloji, insanların denetlenmesini mümkün kılarak bireysel özgürlükleri kısıtlamakta hatta özel yaşamları ihlal etmektedir” (Güzalcik Ural, 2011:50). Gelişen teknoloji toplumların, bireylerin gelişmişliği ile oldukça yakından ilgilidir. Ancak teknolojinin ilerlemesi kimi zaman da bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bireylerin özel hayatı gibi bir kavram yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır.

İletişim üzerine yapılan onca tanımdan sonra; “Demek ki iletişim *kendiliğinden bir olgu* olarak insanla aynı yaşa sahip. Ancak iletişimin bugünkü haliyle incelenmeye değer görülebilmesi için iki olgunun doğup gelişmesini beklemek gerekti. Bunlar *kitle iletişim araçlarının* ortaya çıkması ve *günlük yaşamın* keşfedilmesidir” (Özkök, 1982:13).

3.1.1.Kitle İletişimi

İletişim günümüzde geldiği noktada her anlamda toplumu yönlendiren ve şekillendiren bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araç üretim ilişkileri açısından ele alındığında iktidara sahip olanların kendi hegemonyalarını sağlamak, ideolojilerini kabul ettirmek ve onları sürekli olarak yeniden üretmek için kullandığı bir alan ve araç olarak önemli bir konuma sahiptir. İletişimin denetimi ve toplumların yönlendirilmesi hususundaki işlevi kitle iletişim düzleminde daha da öne çıkmaktadır. “*Kitle iletişimi* İletişim (haberleşme) olgusunda çeşitli ve karmaşık olarak kullanılan teknikler yelpazesinde yer alan küçük, ancak önemli bir kesimi olup, bilgi, düşünce ve tutumların büyük ve dağınık bir kitleye, bu amaç için geliştirilmiş araçlarla iletilmesidir. Kitle iletişimi, gerek kullanılan teknik araçlar, gerek ilettiği haber içeriği ve gerekse seslendiği kişiler yönünden iletişim teriminden ayrılık gösterir” (Aziz, 1981:3). Yaşadığımız dönemde kısaltılarak ‘medya’ olarak ele alınan kitle iletişimde kaynağın alıcıyla yüz yüze iletişim kurması söz konusu değildir.

Kitle iletişim araçlarının toplum yaşamında yerini alması ile bu araçların işlevleri ve bu araçları kimin nasıl kontrol edeceği gibi sorunlarda ortaya çıkmıştır. “Kitle iletişim araçlarından yayılan mesajlar, kamuoyu önderleri yardımıyla tüm

topluma dağılmakta ve kitleleri etkilemekteydi. Böylece pek çok ilgisiz katılımdan uzak kitleler, bu gelişmelerle harekete geçirilebilmekteydi” (Önür, 2011:275). Kitle iletişim araçlarının denetimi üzerine ortaya konan bu yaklaşımlar günümüz toplumunu da etkilemektedir. Yönetimin elinde olan bu araçlar halkın düşüncelerini özgürce ifade etmelerinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Tam bu noktada Althusser’in belirtmiş olduğu DİA içerisinde medyanın rolünün yadsınamayacak derecede olduğunu görmekteyiz.

DİA maddi bir yapı olarak kendi içindeki ideolojik oluşumları topluma çıktı olarak sunar, sözcelimi haber olarak verirler. Buradaki maddi sözcüğünü Althusser değişik anlamları karşılamak üzere kullanır. Bunlar, pratikler, maddi ritüeller, maddi ideolojik aygıtlardır. Düşünsel olan maddi olanın içinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Althusser, çoğumuzun yaşamımızda başvurduğumuz ya da yorum olarak uyguladığımız hayali manevi olan-maddi olan ayrımından uzaklaşmakta, bu ayrımı reddetmemekle birlikte, önerisini yeni bir saptama ve anlayış üzerine oturtmaktadır. Maddi olanla düşünsel olanı kesin çizgilerle birbirinden ayırma ve onları kompartımanlara kilitleme Althusser’in sistematığına uymaz. İdeoloji, ekonomik pratiğin bağımlı bir sonucu ya da uzantısı değil, kendi özerk belirleyici gücü ve etkisi olan maddi bir pratiktir. Bu saptama kitle iletişimiyle çok yakından ilgilidir. Gerçekten günümüzde kitle iletişimi böyle bir önermenin en belirgin örneklerini vermekte, pratiğini yansıtmaktadır. İdeolojinin önemi anlaşıldıkça ve gücü arttıkça, kitle iletişiminin yoğunluğu da artacak, dolayısıyla topluma aşılacak ideolojik doz da çoğalacaktır (Kazancı, 2002:66). Kitle iletişim araçları ile haberler çeşitli ideolojilerle sunulmakta ve bireylere aktarılmaktadır. Günümüze baktığımızda birçok kitle iletişim aracı bu işlevin aracıdır. TV kanallarından gazetelere kadar birçok iletişim aracı kendi ideolojisini yansıtmaktadır. Ayrıca son yıllarda popüler olan ve her geçen gün kullanımı artan sosyal medya da bu amaçla kullanılmaktadır.

Kitle iletişim araçları veya günümüzde yaygın kullanılış adı ile ‘Medya’, kitlesel iletişimin yapıldığı araçlar topluluğunu kapsamaktadır. Bu kapsam içerisinde geçmişten günümüze doğru bakıldığında tiyatro, gazete, kitap, dergi, broşür gibi yazılı basın ile sinema, film, radyo, televizyon, plak, kaset, video-kaset, kompakt-disk ve internet gibi iletişim teknolojisindeki gelişmelerin ürünü olan araçlar yer

almaktadır (Aziz, 2013:118). Kitle iletişim araçları kullanılarak mesajlar/iletiler daha geniş kitlelere aktarılmaktadır.

İletişim araçları sayesinde birlikte birbirinden bağımsız ve habersiz yaşayan insanlar birbirlerinden haberdar olmuşlardır. Bu noktada Dollo şöyle der: “İnsanlık serüveni uzun zaman bazen birbirinden neredeyse tümüyle habersiz olan ayrı dünyalarda devam etti. Bu durum, görel olarak yakın bir tarihte, insanlar kendilerini, iletişim, iletim, yayım ve yeniden yayımlama araçlarındaki muhteşem gelişme sayesinde sıkı sıkıya yaklaşmış bulana dek sürdü” (Dollo, 1991:20). Artık herkes dünyanın hemen hemen her yerine iletişim araçları sayesinde ulaşabilme imkânına sahiptir. Kitle iletişim araçları ile bireyler artık her yerde bulunabilmektedir. Bu sayede istedikleri bilgiye de ulaşabilmektedirler. Kitle iletişim araçları, günümüzde herkese ve her bireye ulaşmayı mümkün kılmaktadır (Dollo, 1991:99). Kitle iletişim araçları, tarihsel süreçte oldukça farklılık göstermiştir. Tiyatro, gazete, kitap, dergi vb. birçok araç günümüze gelinceye kadar hızlı bir değişme göstermiştir. Günümüzde özellikle cep telefonu, faks gibi haberleşme araçları, televizyon gibi kitle iletişim araçları çağımızın ayrılmaz iletişim araçları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Medya/Kitle iletişim araçları egemen ideolojinin sürdürülmesi ve yeniden üretilmesi için kullanılmaktadır. Sosyal yaşam, çatışmalar ve olaylar istenilen yöne çevrilmektedir. Toplumda, en önemli sorunlar böylece gizlenmektedir. “Kitle iletişim araçları günümüzde toplumsal denetimin sağlanmasında olduğu gibi toplumsal değişimin de başlıca araçlarından olan bir güç-iktidar kaynağı olarak görülmektedirler” (Kaya, 1999:23). Kitle iletişim araçları ile gerekli mesajlar bireylere, toplumlara aktarılmaktadır. Bu sayede toplumların kontrolü de sağlanmış olmaktadır. Aynı zamanda kitle iletişim araçları güç-iktidar kaynağı olarak da görülmektedir.

“Gramsci'nin hegemonya kavramı (ve kuramı) medyaya uygulandığında görülür ki medya, okuyucularına/izleyici-lere/dinleyicilere egemen sınıfın değerlerini aktaran bir araçtır. Medya genel olarak egemen yapıya ve egemen değerlere karşı olan ve bunları tehlikeye atan her türlü olaya karşıdır. Bunların içerisinde işçi sınıfına ve onun ideolojisine yakın olma ihtimali bulunan sendikalar ve bunların egemen düzen için bir tehdit oluşturan eylemlerine (yani grevler), toplumsal düzeni tehdit

eden protestoculara ve gösteri yürüyüşleri yapanlara, Marksizm'e, solculara, çevrecilere ve farklı cinsel kimliklere karşıdır. Bunun yanında, kapitalist üretim ilişkileri doğal düzen kabul edilir. Kapitalist girişim, kâr ve yöneticilerin her türlü girişimi ve uygulamaları sağduyu ve toplumun çıkarı olarak sunulur. Bireycilik yüceltilir. Yoksullukta ve başarısızlıkta kişiler suçlanır. Kusur bireylerde aranır. Kitle İletişim Araçları egemen temel değerleri kabul eder ve sağduyuya uygun olarak yani herkesin bildiği bir dünya tasarımı sunar. Sonuç olarak medya egemen değerleri aktararak hegemonyayı yeniden üretir” (Yaylagül, 2013:113-114).

Medyanın söylemsel ve bilişsel güzergahın değişmesi işlevi, “devlet aygıtını ellerinde bulunduran siyasal aktörler tarafından baskıcı siyasal pratikleri haklılaştırmaya dönüştürür. Toplumsal olumsuzlukların saptanıp çözümlenmeyeceğine inanmak ve bunun araçlarını saptayarak yöntemler önermek, evrensel standartlardan bahsetmek basın işidir. Basın planlanmış bu süreçte, seçkinlere ait ortak bir yüksek kültürü yerel halk kültürüne empoze etmek dolayısıyla emredici rodedir. Gazeteci de öncül kimlik olarak misyonunu yerine getirir. ‘toplum mühendisliği olarak’ ifade edilen geleneksel toplumu dönüştürme misyonu, zihniyet kodlarının da belli bir yöne kanalize edilmek istenmesiyle aynı zamanda söylemsel ve bilişsel bir dönüştürmedir, yeni kültürel kimliğin topluma empoze edilmesidir. Yalnız gelişmenin motoru olan büyük kentlerde değil, taşrada da modernleşme yönündeki gelişmeler öncü kesimler tarafından gerçekleştirilir” (Gürkan Pazarcı, 2004:26). Toplumda var olan eski düzen kuralları yavaşça medya tarafından değiştirilmekte ve dönüştürülmektedir. Bu dönüşümü sağlayanların başında öncü kesimler yer almaktadır. Onlardan sonra halkta da bu dönüşüm gerçekleşmektedir.

Kitle iletişim araçları, bireylerin duygu, düşünce ve inançları üzerinde oldukça etkili bir konuma sahiptir. Böylece bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirebilecek bir güce hâkimdir. Bu anlamda gücü elinde bulunduranlar kendi ideolojik hegemonyalarını sürdürmek ve insanları değişen koşullarda yeniden yönlendirmek için kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Bundan ötürü kitle iletişim araçları halkın bilinçlenmesini sağlayacak olabildiğince tarafsız kurumların elinde olmalıdır.

3.1.2. İnternet ve Yeni Medya

21. Yüzyıldan baktığımızda gazete, dergi, sinema, televizyon gibi iletişim araçları geleneksel medya ya da klasik medya olarak nitelendirilebilir. Günümüzde ise, yeni iletişim ortamlarının tamamına Yeni Medya denilmektedir. Yeni medya ya da daha açıklayıcı adıyla Yeni Ortamlar, açıklanması pek de kolay olmayan bir kavramdır. Bu kavram 1970'lerde, bilgi ve iletişim tabanlı araştırmalarda, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. 70'lerde yeniden ele alınan anlam, 90'larda müthiş bir ivme kazanarak bilgisayar ve internet teknolojisi ile birlikte genişlemiş ve farklı boyutlara ulaşmıştır (Dilmen, 2007:114).

20. yüzyıla damgasını vuran en önemli olay ya da buluş, internetin bulunarak toplum hizmetine sunulmasıdır. Bilgisayar teknolojisinin bulunmasından sonra iletişim uyduları ile gelişen teknolojinin birleşmesinden doğan bu yeni iletişim olgu ve süreci, yaşadığımız döneme iletişim çağı adının verilmesine neden olmuştur. Bu yeni iletişim teknolojisi kendinden önceki iletişim araçlarından farklı olarak kendine has özellikleri ile toplumda önemli bir konuma yerleşmiştir. Bir yönü ile kitlesel iletişim aracı özellikleri gösteren bu teknoloji, diğer özellikleri ile de bireysel iletişim aracı olma özelliği göstermiştir. E-posta (e-mail), yazarak konuşma/sohbet gibi teknikler bu araçların bireysel boyutunu; kişilerarası ya da grup iletişimini ortaya koyarken, milyonlarca mesajın internet üzerinden dolaşımı da kitlesel boyutunu sergilemektedir. İnternet ile dünya adeta bir bilgi ağı ile örülmüştür (Aziz, 2013:141). Bu yeni iletişim ağı kendinden uzunca söz ettirmiş ve hâlâ da söz ettirmektedir. "Bilginin hem hızlı bir şekilde yayılmasını sağlaması, hem de bilgiye müdahale etmeye olanak tanıyan bir mecra olması bakımından internet, önemi yanında kullanımı her geçen gün artmaya devam eden bir mecra özelliği taşımaktadır. Ayrıca teknolojik devrimin başlangıcında internet, interaktif etkileşimde evrensel bir araç haline gelmektedir. Bilginin üretimi kapasitesi ve ekonomik rekabeti belirlemesi, yenedünyanın küresel olması ve bu küresel ortamın temelde bağlantılı olması bu gücü doğrulamaktadır" (Vural ve Bat, 2010:3372). İnternet sayesinde bu kocaman dünya küçük bir mekan haline gelmektedir. Anında iletişim kurulabilmektedir. İnternette görülen gelişmeler onun kullanım alanlarının artmasına olanak sağlamıştır. Böyle olunca da interneti iletişim araçları içerisinde

belli bir kalıba koymak zorlaşır. Son zamanlarda görülen bu yeni medyanın tanımı Balle ve Eymery tarafından şöyle yapılmaktadır: “Yeni medyalar tanımlaması, yapıtların ve düşüncenin iletişim ve yayım aracı olarak, belirlenmesi, bunların ulaştıkları noktadır, yoksa hareket noktası değil” (Balle ve Eymery, 1991:14).

Bireylerin anında birbirlerinden haberdar olması gibi devletler de internet sayesinde birbirlerinden haberdar olmaktadır. “Elektrik ve elektronik medyalar devletler arasındaki sınırları ortadan kaldırmış, heyecanlı ve coşkulu bir kitle yaratmış ama özellikle insanların içinde boğuldukları coşkun bir sele benzetilebilecek olan bir enformasyon yağmuru oluşturmuştur” (Baldini, 2000:104). Bilgi yoğunluğu içinde bilgisiz kalınmıştır.

“İnternet, kimlik ayırımı yapmadan ya da kimliği belli olmadan anonim bir ortamda fikirlerin yayılmasına ve karşılıklı alışverişine imkan sağlamakta, tüm kullanıcılar eşit statülere sahip olmakta ve katılımı herkesi eşit hale getirmektedir. Bu yapısıyla kitle iletişim araçlarının kültür taşıyıcısı konumunu dönüştürmektedir. Geleneksel iletişim araçlarından farklı olarak sahip olduğu karşılıklı etkileşim olanağı, herkesin iletişim sürecinde hem alıcı hem de yayıcı olabilmesi, gazeteden televizyona, radyodan mektup ve telefon haberleşmesine kadar nerdeyse var olan tüm iletişim araçları yerine ikame edilebilir olma özelliği, öte yandan görünür bir sansür ve kontrol mekanizmasının olmayışı, internete kültürel alanda devrimci bir araç olma dinamiği sunmaktadır” (Kır, 2008:66). İnternet yeni eşitsizlikleri de yaratmıştır. İnternet aracılığıyla bireyler daha kolay örgütlenmekte ve düşüncelerini kendi aralarında yaygınlaştırabilmektedir. “Herkesin her konuda kendini dile getirme olanağı, interneti farklılıkların çarpıştığı, kesiştiği, buluştuğu, tartışıldığı karmaşık, kaotik bir ortam haline getirmektedir. Pek çok yaklaşıma göre bu interneti diğer kitlesel araçlardan farklı ve özel kılan, karmaşanın ve denetimsizliğin özgürlük getiren yanısıdır” (Kır, 2008:103). İnternetin oldukça geniş bir alanı olması denetiminin zor olmasını da beraberinde getirmiştir. Her ne kadar son zamanlarda çeşitli yasalarla internet kullanımına sınırlamalar getirilmiş olsa da özgürlükçü bir yanı bulunmaktadır. Günümüzde genellikle yeni medya kullanıldığından ötürü geleneksel medyayı takip edenlerin bazı mesajlardan ya hiç haberi olmamakta ya da daha geç haber almaktadır. İnternetin hızı günden güne ivme kazanmaktadır. Yaşanılanlar anında internet ortamında milyonlarca kişiye duyurulmaktadır.

Günümüze baktığımızda gelişen teknoloji nedeniyle yöntemler farklı olsa da insanlar yine bir ideoloji sarmalının içine doğru çekilmektedir. “Yeni medya sunduğu haberlerle bireylere seslenmektedir. Özellikle Youtube, Facebook ve Twitter sosyal medya ağları ile bireyler habere karşı bir söylem içerisinde bulunarak kendilerini özne konumuna getirirler. Sosyal medyada haber söylemlerinde karşılıklı iletişimin kurulması bir yönde ideolojilerin de karşılıklı olarak devri daimini sağlamaktadır. İdeolojinin önemli taşıyıcılarından biri olan yeni medya, iletişimde sınır tanımazlığı ile ideolojinin sürekliliğinin devam etmesinde önemli bir araçtır. İdeolojinin bu derece medyaya hakim olması hem haberin oluşumunda hem de habere tarafsız bakmayı önemli ölçüde kısıtlamaktadır” (Sucu, 2012:39). Yeni medyanın ortaya çıkmasıyla beraber bireyler bu ideoloji mıknaısına doğru çekilmektedir. Bu yeni medya da artık sınırlar ortadan kalkmıştır. Yeni medyanın çeşitliliğine rağmen ideoloji sürekli kendini yenilemektedir. Bu yeni medya da egemen ideolojiye hizmet etmektedir.

3.2. Devlet ve Medya

Althusser, kapitalist toplumlarda yeniden üretimin, üretimin dışında gerçekleştiğine ilişkin güçlü bir vurguda bulunur. Bu çerçevede, toplumsal yapıyı, devletten itibaren yeniden tanımlar. Althusser, devlet yaklaşımını oluştururken Klasik Marksist devlet yaklaşımından yola çıkar. Ona göre devlet, açıkça bir baskı aracıdır. Devlet, yönetici sınıfların artık değerini zorla elde edilmesi sürecine (yani kapitalist sömürüye) boyun eğmesi için işçi sınıfı üzerindeki egemenliklerini güvence altına almayı sağlayan bir baskı makinesidir. Devlet, her şeyden önce Marksist klasiklerin devlet aygıtı adını verdikleri şeydir. Yani hukuki pratiğin gereklerine ilişkin olarak zorunluluğunu ve varlığını tanıdığımız (dar anlamıyla) özelleşmiş aygıt, yani yalnızca polis, mahkemeler, hapishaneler değil fakat aynı zamanda polis ve uzmanlaşmış yardımcı birlikleri olaylarla baş edemediklerinde son kertede ek bir baskı gücü olarak doğrudan doğruya müdahale eden ordu ve bu bütünün üzerinde devlet başkanı, hükümet ve yönetimdir (Althusser, 2003:163).

Devlet Aygıtını elinde bulunduranlar toplumlarda kendi ideolojilerini rahatlıkla yaymaktadır. “Sınıf mücadelesinin (ekonomik, siyasal ve ideolojik) kazanımı devlettir: egemen sınıflar, devasa bir araç haline almış olan devleti korumak ve güçlendirmek için mücadele ederler; devrimci sınıflar ise, devlet iktidarını

fethetmek için mücadele ederler (neden iktidar? Çünkü makine ile makineyi işletme iktidarını ayırt etmek gerekir: işletemeyecek durumdayken makineyi ele geçirmek neye yarar)... üretim ilişkilerini değiştirmek söz konusu olduğunda her şeyin bağımlı olduğu ‘makine’ ya da ‘aygıt’, araç olduğu içindir ki, işçi sınıfı devlet iktidarını fethetmek zorundadır. Burjuva devlet fethedildiğinde, burjuva devleti ‘yıkma’ ve ‘devlet-olmayan bir devlet’ kurmak gerekecektir” (Althusser, 2009:105). Sınıf mücadelesini kazanmak devlette ve özellikle iktidarda söz sahibi olabilmek açısından önemlidir. İktidarın varlığı çoğu kez devletle bütünleşmektedir.

Genellikle devlet ve iktidar kavramları birbirine karıştırılmaktadır. Birbirlerinin yerine kullanılan bu kavramlar aslında farklı içeriklere sahiptir. Lakin bunlar birbirine sarmal halde de olabiliyorlar. “Devlet, iktidarın; iktidar devletin içindedir. Çünkü iktidar olmadan, meşru bir otoritenin kurulması ve devam ettirilmesi mümkün değildir” (Çetin, 2003:38). İktidar kavramı zamanla daha geniş alanlar içinde kullanılmıştır. “Bugün artık iktidar yalnızca görülebilen: somut biçimde adlandırılabilen; dolayısıyla dolaysız bir biçimde suçlanabilen; toplumsal düzenle dolaysız ilişkileri kurulabilen bir kavram olmaktan çıktı. İktidar yalnızca denetleyici kurumlar (bürokrasi, yargı, cezalandırma gibi) aracılığıyla kullanılan bir olgu değil. Bu kurumlar yanında, çok daha ince, çok daha gizli ve toplumun içine sinmiş; ozmoz yoluyla geçişme yapmış bir yapıya kavuştu” (Özkök, 1982:14). Devlet ve iktidar kavramları farklı olduğu gibi bunlardan beklentiler de farklıdır. İktidarın özelliklerine bakacak olursak:

- “ İktidar, istediğini yaptırabilme gücüdür.

İktidar kavramının en geniş anlamı, bir kişi veya grubun başka kişi ve gruplar üzerinde kendi istediğini yaptırabilme gücüdür. İktidar kavramının yerine kullanılan, egemen olma, malik olma, etkileme ve yönetme kavramları da yine bu anlamda kullanılmaktadır. Buradan çıkan sonuç, iktidarın eşitsiz bir ilişkiye dayandığı ve bu eşitsizlikle beraber güç, etki, zorlama, baskı, yaptırım ve müdahalenin birlikte geliştiğidir.

- En üstün iradedir.
- Güç kullanma tekelidir.
- Sürekli olan tek meşru iradedir.
- Çok boyutlu siyasal ilişkiler ağıdır” (Çetin, 2003:36-37).

İktidar kavramının anlamlarına baktıkça devletin tanımından farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Genelde istediğini yaptırabilme özelliği ile karşımıza çıkar. İktidar ilişkileri toplumun ilişkilerini belirler ve hangi çizgide gideceğinin ipuçlarını verir. Çetin, mikro alanlardaki iktidar ilişkilerinin, makro alanlardaki iktidar ilişkilerini belirlediğini ve biçimlendirdiğini, söylemektedir (Çetin, 2003:38). Egemen olan, niceliksel açıdan az olan alanlardaki iktidar ilişkileri toplumların çoğunu kapsamakta, belirlemektedir.

Geçmişten günümüze doğru bakıldığında döneme damgasını vuran ideolojiler, düşünceler genelde egemen sınıfın, iktidarın ideolojileriyle paralellik göstermektedir. Bu konuda Van Dijk şöyle der: “Klasik Marksist analizler daha özgül olarak belli bir dönemdeki başat ideolojinin sıklıkla ideolojik yeniden üretim araçlarını denetleyenlerin, yani yönetici sınıfın ideolojisi olduğunu önerir. Bu öneri tahakküm altındaki belli grupların ya da sınıfların, sonuçta kendi temel çıkarlarının tersi yönünde edimde bulunmalarına yol açabilecek kendi sosyoekonomik konumlarına dair taraflı anlayışlar (yanlış bilinç) geliştirebileceklerini ima eder. Bunun tersine, başat gruplar ya da sınıflar kendi ideolojilerini (ve böylece çıkarlarını) gizleme eğiliminde olup, ideolojilerinin genellikle bir ‘genel’ ya da ‘doğal’ değerler, normlar ve amaçlar sistemi olarak kabul edilmesini sağlamayı amaçlar. Bu durumda ideolojik yeniden üretim, oydaşmanın oluşumunun doğasına bürünür ve bundan türeyen iktidar hegemonik bir biçim alır” (Van Dijk, 1999:339). Her alanda olduğu gibi siyasal alanda da, ekonomik alanda da düşünce alanında da güçlü olanın düşüncesi, ideolojisi ağır basmaktadır. Bireyler egemen sınıfın hegemonyası altında varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Bireylerin devletlere karşı tutumları konusunda Eflatun, Devlet adlı eserinde; “...çocuklarımızı daha küçük yaştan itibaren kesin kurallarla düzenlenmiş bir oyun sanatına tabi kılmalıyız; çünkü oyunlar kuralsız olursa, çocuklar da öyle olur; aksi takdirde bu çocukların devletine sadık, ciddi erkekler olarak yetişmeleri pek mümkün olmaz” demektedir (Platon, 2005:128). Platon bu eserinde devletin varlığı için çocukluktan itibaren iyi yetiştirilmiş, devlet için faydalı olacak bireylerin tercih edilmesi gerektiğini söylemiştir. İktidarın meşruluğu, ikna olmuş bir kitleyi de beraberinde getirmektedir.

İktidar olmadan devletin meşru ilişkileri uzun süre barındırması mümkün değildir. Devlet belli kurallar koyarak toplumun düzenini sağlamaya çalışır. Bunu yaparken de genellikle iktidarın ve güçlü olanların tercihi doğrultusunda yapar. “Devlet toplumsal hayatın en vazgeçilmez ögesi olarak hayatiyet bulmuş ve binlerce yıldır varlığını hemen hemen her toplumda sürdürebilmiştir. Ancak devlet toplumsal organizasyonunu yapabilmek ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için toplumun her kesimince onaylanması mümkün olmayan kurallar da koyma durumundadır” (Cirhinlioğlu, 2010:163). Devlet halkın huzuru, güvenliği için vardır ancak kendi varlığını tehlikede görünce önlemini de alır. “Devlet, güvenliği tehdit edilirse, buhranı gidermek için bütün tedbirleri alabilir ve almalı. Deniliyor ki, devletin harekete geçmesini, onu zayıflatacak mahiyette ilkelerle kösteklemeye kalkarsak, elleri sırtında bağlı savaşa zorlamış oluruz. Bir toplumun ilk amacı teşkilatlı bir güvenlik sistemi kurmaktır; söz özgürlüğü bu amaca erişilmekle başlar! (Laski, 1966:24). Toplumsal yaşamın devamı için, bireylerin daha huzurlu ve daha güvenli bir ortamda yaşamaları için devletin varlığı gereklidir.

Devlet ve iktidarın ideolojisi çoğu zaman paralellik göstermektedir. İktidarla ideoloji arasındaki ilişkiye bakacak olursak, “Her şeyden önce bu iki olgu birlikte varolabilir ancak. *İdeolojik düzen ve iktidar düzeni* bir toplumu birlikte arşınlarlar. Dolayısıyla ideolojik olan şeylerle, iktidar bir toplumda *her yerededir*. Ancak bütün bunlar *her şeyin ideolojik olduğu* anlamına alınmamalıdır. Soruna böyle bakınca, ideoloji yalnızca *içerik*’ten hareketle tanımlanamaz. İdeolojinin gerçek anlamını yakalayabilmek için bu içeriğin üretilme biçimi ve bunun toplumda yayılış ve etki mekaniklerinin de araştırılması gerekir. Çünkü kalıcı ve sürekli bir iktidar, ancak ideolojisini her yerde, her araçla ve her an üretebildiği ölçüde olasıdır. Bunun için bir ideolojiden söz ederken bunun *gerçek* (somut) ve *imgesel* boyutlarını birlikte ele alıp değerlendiren bir yaklaşım geçerli olabilir” (Özkök, 1982:17).

Son yıllarda yaşanan olaylara baktığımızda egemen güçlerin istekleri doğrultusunda bazı olayların meydana geldiği görülmektedir. Medya kanalları yapısı itibariyle doğru ve tarafsız olmalıdır, lakin bu tutum pek de kabul görmemektedir. Kimi zaman gerçekler göz ardı edilip yeni gerçek algısı yaratılmaktadır. Bu durum güçlülerin lehine olacaktır. Medyanın aktardıklarının ne kadar objektif ne kadar yanlı olduğu fazla bilinmemektedir. Bundan ötürü medya kimsenin tekelinde

olmamalıdır. Eğer medya birilerinin tekeline yer alıyorsa olabildiğince objektif davranmaya çalışmalıdır. Son yıllarda iletişim olanaklarının artması her şeyden önce bilginin dolaşım hızını da beraberinde artırmış, bilginin tek elde toplanmasını engellemiş, bilginin bir otorite aracı oluşunu giderek kısıtlamıştır (Kahraman, 2007:132). Önceleri yeni medyada iktidar düzeni yukardan aşağıya doğru işlemekte idi. Ancak günümüzde bu durum değişmiş ve karşılıklı bir etkileşim olmuştur. Bu çift taraflı iktidar yönetimi ile artık bireyler de birbirini gözleyebilmekte ve denetleyebilmektedir.

Devlet hem kendi ideolojisini yaymak hem de kendi ideolojisine alternatif olarak ortaya çıkan fikirleri denetlemek için medyayı da denetlemiştir. Bütün ülkelerde bununla ilgili basın kanunları bulunmaktadır. Türkiye için de 20. yüzyıl boyunca çeşitli sansür tartışmaları olagelmıştır. Nihayetinde devlet ve medya ilişkisinde öyle ya da böyle bir düzen oturtulmuştur. Kuralları bellidir, kanunlar oluşturulmuştur. Devlet, iktidar ve medya ilişkisinde işin içerisine ekonomi girince sorun ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Althusser ekonomiyi tek belirleyici olarak görmese de ana belirleyicilerden biri olarak görmektedir. Medyanın kendi bilgilendirme gücü veya formasyon gücü aynı zamanda devletlerle, iktidarlara bir pazarlık unsuru olarak kullanıldı. Dünyanın en büyük medya kuruluşları bile seçimlerde kimi destekliyorsa onu açıktan destekliyor. Türkiye’de de eskiden beri medyanın iktidarla bir güç ilişkisi var, ya karşısında duruyor ya yanında duruyor ama her seferinde de medya sahipleri özellikle 90 sonrası bu halkı yönlendirme güçlerini iktidarlara, devletle bir pazarlık unsuru olarak kullanıyorlar. Bunun 90’lardan sonra yani özel radyo ve özel televizyonların gelişmesinden sonra giderek etkili bir hale gelmiştir. Ülkemizde ilk özel televizyon kanalı, ilk özel radyo gibi görsel ve işitsel basın alanında ilkleri Türkiye’ye getiren ve sonradan siyasete atılarak parti kuran kişi, dönemin Genç Parti genel başkanı Cem Uzan’dır. Cem Uzan, Aydın Doğan’ın sahibi bulunduğu Doğan Medya Grubu’nun ardından en büyük ikinci medya holdingi haline geldi. Uzan medyadan elde ettiği gücü arkasına alarak siyasete atıldı. Bunun neticesinde de devletle böyle bir güç savaşına girince sadece medyasını kaybetmekle kalmadı aynı zamanda ekonomik gücünü de kaybetti. Yasal yollarla ekonomik gücü elinden alındı. “Siyasi iktidarın kendini güçlü göstermek için kamuoyuna başvurması, kamuoyunu arkasına alması ve medyanın kamuoyunu yönlendirmesinin

kendi lehine sonuçlanması gibi temel faktörler, medyanın yol haritasını belirlemesi için gereklidir. Siyasi düşünce ve kadroların tamamen halkın desteğini arkasına aldıkları sürece medya bu sürece aykırı davranmak istemeyecektir. Çünkü medya sahiplerinin sadece ve sadece medya kanalları yoktur ve genel itibarıyla birçok sektörde bulunan firma veya kuruluşları bulunmaktadır. Siyasi güç aleyhine davrandıkları ve söylemlerini geliştirdikleri sürece siyasi birçok karardan etkilenebilecekleri gibi arkalarında destekçi bulunan kamuoyunun güvenini kaybetme durumuyla karşı karşıya kalabileceklerdir” (Akdağ, 2014:11). Cem Uzan’ın yaşadıkları tam olarak burada söylenenleri yansıtmaktadır. Uzan’ın sadece medya alanında değil diğer sektörlerde de mal varlığı bulunmaktaydı. Uzan medya kanalları aracılığıyla kamuoyunu arkasına alarak siyasete atılmaya çalıştı. Lakin varolan siyasi güç karşısında tutunamadı, başarı gösteremedi. Bu hususta Uzan’ın ekonomik faaliyetlerinin bütünüyle yasalar çerçevesinde geliştiğini ve hakkındaki kararlarının tamamının siyasi faaliyetlerden dolayı verildiğini iddia ediyor değiliz. Ancak hem siyaseten hem de ekonomik olarak gücünün zayıflatılması ve yurt dışına kaçmasının bağlantılı süreçler olduğuna dair toplumsal farkındalık bilinen bir durumdur.

Medya ve siyaset ilişkisinde, medya siyasal iktidara haber kaynağı ve maddi açılardan bağlıdır. Siyasal iktidar da faaliyetlerinin duyurulması için medyaya gereksinim duyar. Aralarında oluşan diyalektik ilişki farklı boyutlara taşındığında, her iki kurumun da asıl misyon ve amaçlarının dışına çıkılmakta ve bu durum çıkar ilişkisi olmaktadır (Akdağ, 2014:2). Türkiye özeline bakıldığında, ülkemizde medya gücünün demokratik toplumlarda olması gerekenden çok daha fazla bir gücü elinde bulundurduğu, hem siyaset hem de ekonomi alanlarında çok etkin olduğu aşikardır. Türkiye’de medya sektörü kimi zaman karlı bir sektör olmasa bile, kimi medya sahipleri, kar etmedikleri medya sektörünü terk etmemekte ısrarcı davranmaktadır. Bunun nedenlerinden en önemlisi de, ellerindeki medya gücünü, medya dışı faaliyetleri için siyasi erkin üzerinde adeta bir “yaptırım aracı” olarak kullanmak istemeleridir (Abdullah Özkan, 18.04.2016). Medya ve iktidar arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Çok sayıda medya aracının bulunması demokratikleşmeye katkıda bulunmuştur. Althusser egemen sınıfın sesini medya aracılığıyla duyurduğunu söylemişti. Ancak sosyal medya aracılığıyla sadece egemen sınıf değil

aynı zamanda muhalefet, sivil toplum örgütleri, insanlar vs. kendi sesini duyurabilmekte ve ideolojisini yayabilmektedir. Bu durum da gösteriyor ki sosyal medya, internet sınırları kontrol edilemeyen bir alandır.

3.3. Sosyal Medya ve Düşünce Özgürlüğü

21. yüzyıl da 1990'ların sonlarından itibaren yeni bir medya şekillenmesi ortaya çıkar. Bu medya şekillenmesi iki türdür. İlki klasik medya; gazeteler, dergiler, televizyonlar. İkincisi ise internetin gelişmesiyle beraber ortaya çıkan yeni medyadır. İnternetin gelişmesiyle beraber gazeteler, dergiler internet ortamında faaliyet gösterdiler. Böylece bu yeni medya fikirlerin yayılmasında maddi güce olan gereksinimi azalttı.

İnternet teknolojisindeki hızlı gelişim, var olan teknolojileri ve bunların sunduğu hizmetleri kısa zamanda eskitmekte, yeni gelen teknolojiler ise hızla kabul edilerek yaygınlaşmaktadır. Bugün moda olarak kabul edilen yarın moda dışı görülebilmektedir. 2005 yılından itibaren Youtube ve Facebook gibi teknolojilerin kullanımı yaygınken, günümüzde Twitter, Blog gibi teknolojiler kişilere, kendini daha özgürce ifade eden sosyal ağlar olarak kabul görmektedir (Aziz, 2013:146). Önceleri bireyler, gruplar bir mekanda bir araya gelerek kendilerinden, faaliyetlerinden, özelliklerinden bahsederlerdi. Ancak gelişen teknoloji nedeniyle mekan sınırlaması kalkmıştır. Artık sohbet, alışveriş gibi faaliyetler çeşitli sosyal ağlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sosyal ağlar, duyurulmak istenen bir şeyin anında iletilmesi kolaylığını sağladığından birçok kesim tarafından tercih edilmektedir. Aynı zamanda örgütlenmenin daha kısa sürede gerçekleşmesi için de sosyal ağlar kullanılmaktadır.

Yeni internet teknolojilerinin topluma sunduğu hizmetler yeni bir kavram ortaya çıkarmıştır: Sosyal Medya. “Sosyal medya kavramının tek ve uzlaşmış bir tanımı yoktur. Böyle bir tanımın bulunmamasının nedeni ise post-modernizmdir” (Bülbül Oğuz, 2012:1158). “Sosyal medyada paylaşılan her türlü bilgi başka kullanıcılar tarafından yorumlanma, değerlendirilme, geliştirilme ve eleştirilmeye açıktır” (Öymen Dikmen, 2011:160).

Aynı zamanda teknolojinin gelişimiyle birlikte bünyesinde yer alan sosyal ağlar, insanların biraraya gelip bilgi alışverişinin yanı sıra kişisel bilgilerin

paylaşıldığı bir ortam olarak da tanımlanabilmektedir (Ozkan, 2013:386). Teknolojinin ve internetin gelişimiyle beraber sosyal medyayı ve interneti kullanan kişi sayısı da artış göstermiştir. Yapılan son araştırma da dünyada internet kullanıcı sayısı Ocak 2015 itibariyle 3.010 milyar kişi olarak saptanmıştır. Bu sayı, 7.210 milyar olan insan nüfusunun tam yüzde 42'sine tekabül etmektedir. İnternet kullanıcıları arasından tam 2.078 milyar kişi sosyal medyada aynı zamanda aktif olmaktadır. Bu da toplam insan nüfusu içerisinde yüzde 29'a denk gelir (Okan Yüksel, 28.01.2016). Teknolojinin gelişmesi ile internet ortamında her geçen gün yeni siteler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en çok kullanılanları ise, Facebook, YouTube, Twitter gibi sosyal iletişim siteleridir. Sosyal medya sayesinde insanlar anında istedikleri bilgiye ulaşabilmektedir.

YouTube ortaya çıktığı zamanlarda kullanıcı sayısı az iken günden güne büyük artış göstererek yayılmıştır. Bu yayılma sonucu insanlar kendi videolarını veya paylaşmak istedikleri videoları da yayınlamaya başlamışlardır. Kullanıcı sayısı bir milyardan fazla olan, “YouTube, giderek ününün artması sonucu, siyasal kampanyalarda da kullanılmaya başlanmıştır. Seçim kampanyalarında kısa video görüntülerinin yer alması ile giderek popüler hale gelmiştir” (Aziz, 2013:147). Siyasi partiler daha fazla seçmene ulaşabilmek için her yolu denerler. Bunlardan biri de video hazırlayarak internet ortamında sunmaktır. Zamanlarının büyük çoğunluğunu bu sitelerde geçiren insanlar bu videoları izlemektedir. Böylece siyasi partiler amaçlarına ulaşmış olmaktadır. Bu noktada, yeni medyanın ve internetin Althusser'in kavramsallaştırmasıyla DİA'ların üstlendiği role benzer bir şekilde toplumun yeniden üretilmesinde etkin oldukları görülmektedir.

Facebook, internetin en çok kullanılan teknolojik gelişimi ya da paylaşım sitesidir. “Eski arkadaşların bir araya geldiği ve arkadaş gruplarının birbirleri ile dostluk kurduğu, benzer ilgi alanlarına sahip olan kişilerle iletişim kurma arayışındakiler, hatta ortak bir ilgi ya da amacın etrafında sanal dünyada örgütlenmek isteyenlerin katıldığı bir ‘sosyal paylaşım’ sitesidir. Sitede fotoğraflar yayınlanmakta, kısa mesajlar, sanal hediyeler gönderilmekte ve davetler yapılmaktadır” (Aziz, 2013:148). Sosyal paylaşım sitesi olan Facebook üzerinde insanlar uzun süredir görüşemedikleri kimselere ulaşmaktadır. Bu sitede fotoğraf, müzik, duygu ve düşünceler paylaşılmaktadır. Ayrıca bu site üzerinden yeni dostluklar kurulmakta

hatta evlilik gibi ciddi kararlar da alınmaktadır. 2015 yılının Mart ayında yapılan Facebook'u en çok kullananların istatistiğine bakıldığında, Türkiye 40 milyon kullanıcıyla ülkeler arasında yedinci sırada yer almaktadır (Wikipedia Facebook, 28.01.2016).

Twitter, bir sosyal ağ ve mikroblog sitesidir. Kullanıcılarına tweet (Türkçe *civildama*) adı verilen en fazla 140 karakterlik metinler yazma imkânı veren Twitter, çeşitli araçlarla daha etkin kullanılabilen bir yeni nesil iletişim aracıdır. Tüm kullanıcılar Twitter'ın websitesi aracılığıyla tweetlerini gönderebilir ve alabilirler. Twitter, sosyal medyanın en popüler araçlarından biri olarak kabul görür (Wikipedia Twitter, 28.01.2016). Twitter üzerinden birçok kullanıcıya ulaşılır. Ayrıca son zamanlar da milletvekilleri ve bakanlar da dahil birçok kişi anketlerini bu sitelerde yapar. Böylece kısa sürede çok sayıda bireye ulaşılır ve düşüncelerinin ne yönde olduğu öğrenilmiş olur.

“Sosyal medya ölçüleme firması Somera, Digital Age için Türkiye'nin Twitter 2014 karnesini çıkardı. İnfografikte öne çıkanlar şöyle: Twitter'ın toplam kullanıcı sayısı 11,5 milyonu bulurken; aktif kullanıcı sayısı 5,6 milyonu gördü. Saniyede atılan tweet sayısı 152 oldu” (Digitalage.com, 28.01.2016). Gelişen teknoloji yapılan araştırmaların süresini de kısaltmıştır. İnsanların ideolojilerinin yayılmasında en önemli organlardan bir de medyadır. Bu nedendir ki kitle iletişim araçları oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Bu araçlar ile insanlar düşüncelerini diğer insanlara aktarmaktadır. Ayrıca bu araçların, diğer insanları yönlendirmek, onları ikna etmek gibi daha birçok işlevi bulunmaktadır.

İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden biri düşünebiliyor olmasıdır. Bireyler düşündüklerini rahatça etrafındaki diğer insanlara aktarma gereksinimi duymaktadır. Bu aktarım sırasında önlerine aşılmaz setler konulması bireylerin düşüncelerini haps etmektedir. “Düşünce, insanın insan olma niteliğinden gelen ve onu geliştiren bir özelliğidir” (Değer, 1995:213). Düşünce bireylerin kendileri olmalarını ve yine kendilerini geliştirmelerini sağlamaktadır.

Düşünce özgürlüğünün önemini vurgulayan birçok kişi bulunmaktadır. Bunlardan biri de Mustafa Kemal Atatürk'tür. “Mustafa Kemal'in ta 1920'lerde söylediği '*Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür*' insanlar yetiştirilecekti. Ve böylece gelişim, değişim ve dönüşümü sağlayacak yeni insan kimliğinin ve yeni bir

toplumsal yapıya geçişin öze ilişkin ön koşulları hazırlanacaktı. Bireyin toplum içindeki önemi öne çıkarılıyordu. Ama bu hüküm önce, düşünce özgürlüğünün tam ve eksiksiz uygulanmasıyla yaşama geçirilebilirdi” (Değer, 1995:58). Düşünce özgürlüğü düşündüklerimizi daha iyi ifade edebilmek için gereklidir. Zira aksi takdirde huzursuzluk, kabalık, kaos baş gösterecektir. Düşünce özgürlüğünün önüne geçilmesi toplumda hoş olmayan olayların gün yüzüne çıkmasına neden olabilmektedir.

İfade özgürlüğü yasalarla güvence altına alınmıştır. Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19'uncu maddesindeki “Herkesin fikir ve anlatım özgürlüğü hakkı vardır, bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber ve fikirleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar” şeklindeki düzenlemesiyle düşünceyi açıklama ve iletişim özgürlüğü birlikte ifade edilmiştir.

Öte yandan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10'uncu maddesinde düşünceyi açıklama ve haberleşme özgürlüğü yer alır. Bu sözleşme de “İfade Özgürlüğü” kenar başlıklı 10'uncu maddede şunlar yer almaktadır: “1. Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir. 2. Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işleminin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.” Bu sözleşmeye göre, düşünceyi ifade etme ve haberleşme özgürlüğü mutlak değildir. Devlet bu özgürlüğe haklı olarak müdahale edebilir. Eğer ikinci paragrafta öngörülen koşullar yerine getirilmemişse, düşünceyi açıklama ve haberleşme özgürlüğünün sınırlandırılması sözleşmenin ihlalinin oluşmasına neden olacaktır. Hukuka uygun sınırlama halleri yasa ile öngörülmeli ve demokratik bir toplumda zorunlu önlemler niteliğinde olmaları halinde kabul edilmelidir.

Toplumlar daha iyi bir gelecek için birçok şeyi güvence altına almaya çalışmaktadır. Ancak toplumların değişip gelişmesi de baskının olmadığı yerlerde mümkündür. Morgenthau'ya göre, “toplumsal değişim, özgür bir toplumda gerçekleşir. Elbet bireyleri özgür irade ve özgür düşünce içinde olan toplumlarda.. Özgür irade ve özgür düşüncenin, toplumsal güç dengesi sağlıklı toplumlarda bulunacağını ve gelişeceğini unutmamalıyız. Bunun için de, *emek ve sermaye arasında, emeğin sömürüsünü en aza indirgeyecek* örgütlenmelere, hak arama girişimlerine engel olunmamalıdır” (Akt: Değer, 1995:214). Eğer bir düşünce kısmen yanlış ise o düşünce daha özgür bir ifade ortamında tartışılır. Böylece doğruluğu ve yahut yanlışlığı netleşir. Tartışma ortamı olmadan bu fikirlerin yürürlükte olması faydası olanların çıkarımadır, ancak bütünüyle de halkın zararınadır (Laski, 1966:11). Bireyler hiçbir baskı altında kalmadan düşüncelerini ifade etmek isterler. İnsanlar klasik medyayla veya sosyal ağlar aracılığıyla düşüncelerini bazı sınırlar dahilinde ifade etmektedirler. Getirilen kurallara uyulmadığı takdirde düşüncesini ifade ettiği için ceza alan, hapishaneye giren gazeteci ve bireyler bulunmaktadır.

Bireyler özellikle egemen kesim kendi düşüncelerini herkes kabul etsin istemektedir. Bunun için de kimi zaman baskı ve zor kullanmaktadır. Bu davranış da demokratik bir topluma yakışan bir tutum değildir. “Artık, demokrasiyi eksiksiz hale getirmek, düşünce özgürlüğünün önündeki engelleri ortadan tamamen kaldırmak gerekiyor. Bunlar yapılmadan, ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişmesi, iç barışa kavuşması ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması mümkün değildir (Karakaş, 2013:68). Her ülke gibi yaşadığımız ülke de gelişmek ilerlemek ister. Ancak bunun için gerekli koşulları sağlamamaktadır. Öncelikle demokratik bir toplumun gerekliliği olan ifade özgürlüğü oluşturulmalıdır.

Basın özgürlüğü düşüncenin açıklanması özgürlüğünün ifadesinden başka bir şey değildir. Nitekim Anayasanın, 28. Maddesinde ‘Basın hürdür, sansür edilemez’ hükmünü koyarak, sadece basın özgürlüğü ilkesine daha sağlam ve somut bir dayanak sağlamakla kalmamakta düşünce özgürlüğü ve haber verme özgürlüğü arasında bir ayırım yapmaksızın, basın özgürlüğünü bir bütün olarak nazara almaktadır (Toroslu, 1999:59). Basın özgürlüğü çeşitli yasalarla ifade edilmiştir.

Özgür basından söz edemediğimiz gibi kimi zamanda haberlere sansür uygulaması yapılmaktadır. “Sansür, toplum düzenini sağlama gibi gerekçelerle,

devleti yönetenlerin kendilerine uygun gelmeyen yayın yapan medyanın özgürce çalışmasını engellemek için getirdiği yasalarla yaptığı uygulamalara verilen isimdir. Sansür içeriğin tümüyle veya kısmen yasaklanmasından yayının durdurulmasına, yayını yapanın hapse atılmasına kadar değişen tedbirler getirir. Sansür yasaları ve yeni engelleyici yasalar 20. yüzyılda artmış ve yaygınlaşmıştır. ‘Devleti yıkmaya çalışan düşünceleri yaymayı’ cezalandıran yasalar getirildi Amerika dahil her ülkede. Böylece, ilk ve en yaygın kontrol devlet gücü tarafından getirildi... Devletlerin bu tür kontrol mekanizması kurması ve uygulamasında, birbiriyle bağıntılı iki konu ön plana çıktı. Birincisi ‘düşüncenin’ cezalandırılması ve ikincisi de ‘düşünceyi ifadenin’ cezalandırılması. Aynı anda hem süregelen düşünce ve ifade özgürlüğü mücadelesi hem de engellemeler arttı. Çeşitli yollarla engellemeler eski imparatorluklardan beri süregelmekte ve mükemmelleştirilmektedir” (Erdoğan, 2013:189).

Anayasanın 28/3. Maddesinde “Devlet basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır” demek suretiyle bireylerin haber alma hakları devlete karşı korunmuştur. Haber alma hakkının varlığı doğal olarak haber verme hakkını da zorunlu kılar. Haber verme hakkı iki yönlü bir haktır; haberlere ulaşma hakkını ve elde edilen haberleri başkalarına duyurma hakkını içerir (Toroslu, 1999:60). Belirtmiş olduğumuz anayasa maddeleri olmasına rağmen bireylerin haber alma ve haber verme imkanları kısıtlanmakta, engeller konulmaktadır. Bu kısıtlamalar anayasanın diğer maddeleri dahilinde oluşturulmaktadır. Her habere ulaşmak yahut her haberi iletmek kimi durumlarda toplumun huzurunu bozmaktadır. Son yıllarda görülen sosyal paylaşım siteleri olan Twitter, YouTube ve Facebook’un kısıtlanması, engel konulması toplumun huzurunu kaçırmıştır. Her ne kadar düşünce özgürlüğü çeşitli yasalarla güvence altına alınmaya çalışılsa da bu uygulamada pek mümkün olmamaktadır. Denetim ve kısıtlama sadece devlet eliyle değil sosyal medya şirketleri tarafından da gerçekleştiriliyor. Günümüzde dijital dev firmalar, ifade özgürlüğünün sınırlarını belirlemede dünyanın tüm Anayasa Mahkemeleri, Kral veya Başkanlarından daha güçlü bir konumdadır. Dijital medya o denli güçlü bir noktaya gelmiştir ki bireylerin bilinçlerinin ne yönde oluşacağına dair tek belirleyen olarak çoğu zaman karşımıza çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki güçlü medya grupları kendi istekleri doğrultusunda davranmakta ve ideolojilerini yaymaktadır.

Topluluklar düşüncelerini ifade etmeye iletişim halinde bulunmaya ihtiyaç duymaktadır. Bireyler istediklerini düşünmede özgürler. Ancak düşüncelerini ifade etmede bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda ülkemizde düşüncenin ifade edilmesinin önüne engeller konulmaktadır. Hatta bu engeller yasalar ile pekiştirilmektedir. Günümüzde insanlar düşüncelerini ideolojilerini sosyal ağlar aracılığıyla diğer insanlara ve gruplara iletmektedir. Sosyal medya bilginin, düşüncenin hızlı yayılması nedeniyle çağımız insanı tarafından kabul görmekte ve çok fazla kullanılmaktadır. Bu aşırı kullanım insanların her şeyden anında haberdar olmalarını sağlamaktadır. Sosyal medya araçlarından olan Facebook, Twitter, YouTube gibi ağlar bireyler tarafından oldukça fazla tercih edilmektedir. Son yıllarda ülkede yaşanan hoş olmayan durumlardan ötürü bu ağların kapatılması ve çeşitli yasalarla sınırının belirlenmesi söz konusu olmuştur. Bu ağlar, ideolojik aygıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde partiler çok fazla kullanılmaktadır.

3.3.1.Dünyada Sosyal Medya Yasakları

Dünyayı değiştiren gelişmelerden biri Wikileaks belgeleridir. Wikileaks sosyal medya ve internetin çok farklı bir etkisini gündeme getirdi. “İnternet ağı, ulaşılması güç odakları tarafından engellenen veya küçük bir kitleye ulaşımı ardından imha edilen bilgiyi herkes için ulaşılabilir hale getirdi. Wikileaks, Julian Assange tarafından yönetilen, İsveç merkezli, devletlerin gizli tuttuğu bilgileri basına sunan bir organizasyon” (gazetebilkent.com/2013/04/16/sosyal-medyanin-gucu-adina/ 30.01.2016). Yayınlanan belgeler var olan düzenin dengelerini alt üst etmekte ve sosyal medya aracılığıyla kısa sürede birçok insana ulaşmaktadır.

2010 yılının Kasım ayı sonuna doğru Wikileaks adlı sitede kamuoyuna açıklanan belgeler büyük yankı uyandırmış, bunun üzerine Assange’a karşı bir karalama kampanyası başlatılmıştır. “İsveç’teki savcılık 18 Kasım 2010’da cinsel taciz suçlaması nedeniyle Assange için uluslararası yakalama kararı çıkardı. 7 Aralık 2010 günü hakkındaki tecavüz iddialarıyla ilgili gönüllü olarak ifade vermeye gittiği Londra’daki polis merkezinde İsveç tarafından hakkında yakalama emri olduğu gerekçesiyle tutuklandı. 14 Aralık 2010 tarihinde çıkarıldığı duruşmada kefaletle şartlı tahliye edildi” (Wikipedia Julian Assange, 15.03.2016). İngiliz mahkemesi 2012 yılında, Assange’nin iki kadına cinsel taciz ve tecavüzle

suçlandığı İsveç'e iadesine karar vermişti. Assange, İsveç'e iade edildiğinde ABD'ye gönderilmekten korktuğu için Ekvador'un Londra Büyükelçiliğine sığınmıştı. Ekvador, Assange'm siyasi iltica talebini kabul etmiştir (Haberler.com, 15.03.2016). Assange Wikileaks Belgelerini yayınlarak birçok güçlü kişinin dikkatini kendi üzerine çekmiştir. Bu belgelerin yayınlanmasından sonra Assange hakkında yapılan karalamalar ortaya çıkmıştır.

Wikileaks belgelerinin etkilerinden birkaçı şöyledir. "El Cezire, Arap dünyasındaki ayaklanmaları 7/24 canlı yayınlarla vererek, ABD Dışişleri Bakanı Hilary Clinton dahil, bütün dünyanın takdirini kazanan bir kanaldı. Ancak Wikileaks belgeleri, ABD'li diplomatların haber ağını her zaman güvenilir bir kaynak olarak görmediğini ortaya çıkardı. Belgelerde, El Cezire'nin sahibi Katar hükümetinin kanalı yabancı ülkelerle olan diplomatik ilişkilerinde bir pazarlık aracı olarak kullandığını" söyledi. Bir başka örnek ise şöyledir, "Wikileaks tarafından sızdırılan ABD Dışişleri Bakanlığı kriptolarına göre, 2009 yılının Kasım ayında, o zamanki ABD'nin Ankara Büyükelçisi James Jeffrey'in, dönemin ABD Savunma Bakanlığı Füze Kalkanı Özel Temsilcisi Ellen Tauscher'e, Patriotların İncirlik'teki Amerikan üssü ve Kürecik'i koruması için Türkiye'yi ikna etmek üzere taktikler yazmış. Jeffrey imzalı kriptoda, Patriot bataryalarının Türkiye'ye konması için söylenmesi gereken argümanlardan biri şu şekilde belirtilmiş: "Patriot bataryalarının Amerikan kuvvetlerini korumak için gerekli olduğu fikri bizim için güçlü bir argüman olarak görülebilir, ama Türkiye için yetmez. Bu nedenle Patriot bataryalarının kritik Türk savunma veya altyapı tesislerini koruyacağını söylemenizi tavsiye ederim. Mersin ve Ceyhan Limanı gibi" Bunlar gibi yüz binlerce belge yayınlandı. Ülkeler kendi çıkarları dışında bir şey düşünmemektedir. Bunu yaparken de sanki karşı tarafı düşünmüş gibi yapmaktadır (Gazetebilkent.com, 30.01.2016). Wikileaks Belgeleri göstermektedir ki dünyada yaşanan olaylar önceden planlanmış ve oluşturulmuştur. Görünen ile gerçekte olanın farklı olması insanların tepkisini çekmiştir. Bu belgelerin internet, sosyal medya aracılığıyla kısa sürede yayılması ve hükümetlerin gerekli önlemleri alamaması bazı insanların sorun yaşamasına neden olmuştur.

Anonim olarak yapılan haber paylaşımı, sosyal medyanın da yardımıyla büyük kitleler tarafından konuşulur hale gelmektedir. "Bahsi geçen gizli belgeler,

devletlerin ve bir takım devlet organlarının kamuoyundan gizli bir şekilde yürüttükleri kamu politikaları niteliğindedir. Geleneksel medyaya göre alışılmışın dışında, özellikle gizli ve ulaşılması güç kabul edilen belgeleri ve dolayısıyla kamu politikalarını yayınlaması ve kamuoyuna sunarak tartışmalar ve olaylar meydana getirmesi nedeniyle Wikileaks'i bir devrim olarak görmek abartı olmayacaktır” (Göçoğlu ve Aydın, 2015:892). Yaşananlarla gizlenenlerin farklı olması hangisinin gerçek olduğu gibi bir problemi ortaya çıkarmaktadır. İnsanların kendilerine sunulan sanal yaşamlar içinde yer almaları, sorgulamaları güçlü kesimlerin gerçek yaşamına katkı sağlamaktadır.

Devletler klasik medyayla karşı karşıya kalmış olsaydı gerekli önlemleri alır, kontrolü ellerinde tutabilirlerdi. Şimdi ise bilgiler internete girdikten sonra yayılması kontrol edilmesi kolay olmamaktadır. Bilgiler dünyanın dört bir yanına gitmektedir. Medyanın kontrol edilemezliğini aynı zamanda halkların işine yarayan demokratikleştirici enformasyonu ve ideolojik perspektifi tabana yayıcı bir özelliği vardır. Dünyada bu bağlamda Arap Baharı'nın sosyal medyanın etkisi olmaksızın ortaya çıkamayacağını görmüş olmaktadır. “Arap ülkelerindeki endişe ve güvensizlik olgusu bu coğrafyanın tabiri caizse kaynayan bir kazan olmasına neden olmuştur. Dış tehditlerin büyük bir çoğunluğunun kökeni ise ekonomik temellidir. Bu duruma bir de yönetsel zaafklar eklendiğinde Arap Baharı'nın başlaması kaçınılmaz olmuştur. Arap Baharı, Arap dünyasında günümüze değin yaşanan en köklü değişiklik olarak nitelendirilmektedir” (Kırık, 2012: 90).

Uzun süre dünyanın gündeminde yer alan Arap Baharı Tekek'e göre; “Ortadoğu ülkelerinin halkları tarafından Aralık 2010'dan günümüze değin, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde rejim, yönetim, yönetici değişimleri başta olmak üzere değişikliklere, revizyonlara ve yenilenmelere yol açan, protesto, ayaklanma, kalkışma, devrim, başkaldırı ve daha birçok adlandırmayla söz edilen” şeklinde değerlendirilebilir (Murat Tekek, 30.01.2016). 2011 yılı başlarında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı saran, bünyesinde birçok ülkeyi barındıran, Arap Baharı'nın böylesine kitlesel ve hatta bölgesel halk hareketine dönüşmesi şüphesiz ki sosyal medyanın büyük katkılarıdır. Bu süreç boyunca yoğunluklu olarak sosyal medyanın örgütlenme ve iletişim aracı olarak kullanılması ve yaşanan halk hareketlerine “sosyal medya devrimi” denmesine neden olmuştur. Bölgede yaşayan

on milyonlarca insan başta Facebook, Twitter ve YouTube olmak üzere çeşitli sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenerak toplantılar ve geniş katılımlı gösteriler organize etmiş. Böylece tepkilerini ortaya koyma imkânı bulabilmişlerdir (Okan Yüksel, 30.01.2016). Sosyal medya aracılığıyla insanlar tepkilerini koyabilmişlerdir.

Wikileaks belgeleri ile özellikle Tunus başta olmak üzere Arap ülkelerinde yöneticilerin hatalarının tüm çıplaklığı ile halkların gözleri önüne serilmesi, dünyaya yayılması toplumların gözünü açmış ve insanların bilinçlenmelerini sağlamıştır. Wikileaks Belgeleri Kasım 2010'da yayımlanmış, Muhammed Buazizi ise kendini Aralık 2010'da ateşe vermiş, hemen ardından Tunus sokaklarında gösteriler başlamıştır (Murat Tekek, 30.01.2016). Wikileaks belgelerinde yer alan yolsuzluk iddialarının ortaya çıkması sonucu Tunus'ta başlayan süreç, Buazizi'nin kendini yakmasıyla yükselişe geçmiştir, uydu kanalları, cep telefonları ve internet kullanımının yaygınlığı neticesinde hızla yayılma göstermiştir. Halk yıllardır yaşamak için çabalarken onları yönetenler rahat içindeydiler. Bu durumdan rahatsız olan halk, Wikileaks belgelerinin yayınlanması ve Buazizi'nin kendini yakması sonucu meydanlara akın etti. "Kuşkusuz, isyan sokakta başladı; nedenleri de gıda fiyatlarındaki hızlı artış, gelir dağılımı adaletsizliğinin giderek derinleşmesi, genç işsizliğin yükselmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün şiddetle bastırılması, polis devleti, ayyuka çıkan yolsuzluklar gibi sosyo-ekonomik dinamiklerdir" (Uçkan'dan Akt: Babacan, Haşlak ve Hira, 2011:80). Arap baharı ve sosyal medya ilişkisinde Ortadoğu ve Kuzey Afrika da yaşanan yolsuzluk, işsizlik, açlık gibi nedenlerden ötürü toplumun sıkıntıda olduğu görülmektedir. Halkın yaşadığı bu zorluklar karşısında onları yönetenlerin zevk sefa içinde yaşaması insanların bu durumun farkına varması tepkilerini göstermelerini sağlamıştır. Bu süreç içerisinde halkın daha kısa sürede bilinçlenmesinde sosyal medya bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medya sahip olduğu konum ile devletlerde devrimlerin hız kazanmasına neden olabilmektedir. Sosyal medya her ülkede hemen hemen benzer işlevi görmekte beraber farklı şekillerde değer kazanmıştır. Kimi ülkede daha ön planda olurken kimi ülkede ise geri planda kalmıştır. "Twitter medyadan daha çok çeşitlilik içerir, otorite kavramlarını değiştiren eşit şartlara sahip bir zemin. Fikirler

üne ve takipçilere dayalı olarak değil, söylenen şeyin değerine dayalı olarak yayılmalıdır... Twitter bir değişim aracıdır. Devrimlere neden olmaz, ama onların yayılmasına yardımcı olabilir” (Jarvis, 2012:179). Jarvis’in bu sözleri Arap Baharı’nda sosyal medyanın özellikle Twitter’in etkilerini açıklar niteliktedir.

Arap Baharı süresince sosyal medyanın etkileri hemen hemen her ülkede hissedilir olmuştur. Bu etkinin en çok görüldüğü ülke Mısır’dır. “83.688.164 kişilik nüfusunun %35.6’sı, yani 29.809.724’ü internet kullanıcısı olan Mısır’da bir ‘sosyal medya devrimi’nden söz edilebilir. Mısır’da sosyal medya, ayaklanmalar ve protestoların kitlesel niteliğe dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Milyonlarca kişi Twitter ve Facebook’ta örgütlenerek şiddete başvurmadan, meydanlara inip, yönetimleri protesto etmişlerdir. Özellikle halk, Facebook üzerinden organize olmuştur” (Politikakademi.org, 30.01.2016). Mısır’da görülen hareketlerde sosyal medyanın rolü büyüktür.

Mısır’da 6 Nisan hareketi ve çağrıları sosyal medyanın fazla kullanıldığının göstergesidir. Bu grubun üyelerinden bir blog yazarı; “Çağrılarında sonra olayların büyük neticelere varacağını kendilerinin bile düşünmediğini” ifade etmektedir. 25 Ocak 2011’de Tahrir Meydanı’nda buluşan büyük kalabalığın toplanmasında önemli etkenlerden biri de sosyal medyadır. Halk Mısır’da, Arap Baharı’ndan önce, yöneticilerin yasakladığı uygulamaları sosyal medya araçlarını kullanarak tartışmaya başladıkları görülmektedir. Mısır’da blog yazarları Arap Baharı yaşanmadan önce çoktan düzenin altını oymaya başlamışlardır. Bundan ötürü Mısır’da, Arap Baharı’nın fikri zemininin oluşmasında sosyal medyanın etkisi fazladır. Bu yaşananlardan sonra, Mısır’da Hüsnü Mübarek internet erişimini yasaklamıştır. İnternete erişim yasağı olsa bile insanlar geleneksel medya araçlarını kullanarak iletişim kurmuşlar ve haklarını aramışlardır (Murat Tekek, 30.01.2016). Bu güçlü iletişim ile halkın tepkisi kendini göstermiştir. Otuz yıllık hükümet rejimi sona ermiş ve Hüsnü Mübarek yargılanmıştır. Mısır’da görüldüğü üzere halk yapılan haksızlığı tartışmaya başlamıştır.

Arap Baharı’nın ilk ortaya çıktığı yer olan Tunus bölgede sosyal medyanın en az etkili olduğu ülkelerden birisidir. “10.732.900 kişilik nüfusunun 4.196.564’ünün, yani yaklaşık %40’ının internet kullandığı Tunus’ta devrimle sosyal medya kullanımı

arasında paralellik kurmak zor. En azından Tunus'ta sosyal medya açısından Mısır benzeri bir durumun yaşandığını söylemek mümkün değil. Çünkü Tunus'ta sosyal medya iktidara karşı girişimlerin başında yer almamış, olaylar başladıktan sonra etkinlik kazanabilmiştir” (Politikakademi.org, 30.01.2016). Tunus da okuryazar oranı fazla olmasına karşın sosyal medyanın kullanımı Mısır'daki kadar yoğun değildir. Mısır'daki olaylardan önce sosyal medya aktif olarak kullanılmıştır. Sosyal medya kullanıcıları arasında var olan düzen sorgulanmıştır. Olaylardan sonra Mısırda sosyal ağlara erişim yasağı getirilmiştir. Oysa Tunus da olaylarla beraber sosyal medya kullanılmaya başlanmış ve beraberinde yasak getirilmiştir.

Arap Baharı'ndan etkilenen bir diğer ülke olan Libya'da ise sosyal medyanın varlığından söz etmek biraz güçtür. Libya'da süreç sosyal medyadan önce silahların gölgesi altında ve tamamen askeri yöntemlerle olmuştur. “5.613.380 kişilik nüfusun 954,275'inin, yani sadece %17'sinin internet kullanıcısı olduğu ülkede, sosyal medya en etkili ve çarpıcı görevini devlet başkanı Muammer Kaddafi'nin ölüm anını dünyaya ulaştırmakla gerçekleştirdi” (Politikakademi.org arap-bahari-ve-sosyal-medya, 30.01.2016).

Suriye'de ise zaman zaman cep telefonu ile dünyaya ulaşan görüntüler dışında bir sosyal medyanın varlığından bahsetmek pek mümkün değildi. Bu görüntülerde Suriye ordusu ve güvenlik güçleri ile muhaliflerin çatışmaları, ordu ve güvenlik güçlerince uygulanan kötü muameleler bulunmaktadır. “22.530.746 kişilik nüfusunun 5.069.418'i internet kullanıcısı olan Suriye'de sosyal medya muhalifler tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Özellikle Beşar Esad'ın ve Baas yönetiminin ülkeye yabancı gazetecilerin girişine müsaade etmeyişi, sosyal medyayı muhalifler için önemli bir haber paylaşma mecrası, uluslararası medya kuruluşları içinse haber kaynağı haline getirdi. Facebook, Twitter ve Youtube'ta yoğun haber yayınına başlayan muhalifler böylelikle seslerini tüm dünyaya duyurmayı başardılar. Facebook, Twitter ve Youtube'ta anlık haber paylaşımları yapan Ugarit NEWS gibi muhaliflerin yayın örgütlenmeleri haberlerin tek taraflı da olsa dünyaya duyurulmasına neden oldu” (Politikakademi.org arap-bahari-ve-sosyal-medya 30.01.2016). Sosyal medya özgürlükler yolunda çok kritik bir araç haline gelmiştir. Özellikle Twitter, bu isyanlarda en etkili araç konumundadır. Bireylerin cep

telefonlarıyla hızlı bir şekilde tartışmalara ve organizasyonlara katılıp hemen tepkiler vermelerini kolaylaştırmıştır. Çünkü Twitter kullanım kolaylığı ve etkili yayılımı ile daha pratiktir. Böylece siyasi tartışmalar ve isyanlar sınırlarını çok hızlı bir şekilde aşarak çevre ülkelere yayılmış, birbirini sürekli tetiklemiştir. İnsanların farklı sınırlar içinde aynı duygu ve düşünce etrafında organize olmalarını kolaylaştırmıştır.

Sosyal Medya yaşanan süreci tek başına açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Devrilen liderlerin yasaklama ve sosyal medya ile baş etmeye çalıştıkları, Arap Baharı süresince sosyal medya araçlarının devrimleri kolaylaştıran, ivme kazandıran ve organize eden faktörlerin başında yer aldığı sonucu çıkmaktadır (Murat Tekek, 30.01.2016). Yaşanan bu durum Althusser'in şu görüşünün ispatı niteliğinde olmaktadır. Medyanın DİA gibi çalışması mevcut olan baskının, egemen söylemin yeniden üretilmesinde ve meşrulaştırılmasında önemli derecede bir rol üstlenmiştir. Ayrıca yeni medya sadece egemen kesimin değil muhalefetin de kendini duyurmasında önemli bir araçtır.

Sosyal medyanın etkilerinin görüldüğü bir başka örnek ise Ukrayna'da yaşanan olaylardır. Toplumlar daha rahat bir yaşam sürmek için mücadele etmektedir. Yöneticilerin de bu mücadelede yanlarında olmalarını istemekteler. "Ukrayna hükümetinin Kasım 2013'de Avrupa Birliği ile ticari anlaşmayı imzalamaktan vazgeçmesi ve bunun yerine Rusya ile olan ilişkilerini güçlendirmesi, Ukrayna toplumunda AB yanlısı kişileri harekete geçirdi. Rusya karşıtı ve AB yanlısı gösteriler başkent Kiev'de başladı. Ukrayna'nın tutuklu eski Başbakan'ı Yulia Timoşenko anlaşmayı imzalamasını protesto etmek amacıyla açlık grevine gideceğini açıkladı. Gösterilere sert polis müdahalesinin olması, bunun sonucunda ölenlerin olması, Ukrayna hükümetinin göstericilerin kask ve maske takmasını yasaklayan yasa çıkarması gösterileri şiddetlendirdi" (Korkmaz, 2014:50). Ülkede görülen şiddet olayları devam ederken yapılan ticaret antlaşması halkın ikiye bölünmesine olayların daha da artmasına neden olmuştur. Halkın tamamını memnun etmenin mümkün olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır.

Ukrayna'da 21 Kasım 2013 tarihinde başlayan protestolarda sosyal medya çok önemli bir rol oynamaktadır. Protestoların başladığı günden itibaren sosyal medya üzerinden bilgi paylaşımı yoğun olarak devam etmiştir. Özellikle Facebook

ve Twitter aracılığıyla katılımcılar tarafından aktarılan bilgilerin devamlı güncellenmesi neticesinde genç kuşak sosyal medya paylaşımlarıyla radikal bir kesim olarak ilan edilmiştir (Turksam.org/tr/analiz-detay/ukrayna-daki-ayaklanmalarda-sosyal-medya 03.02.2016). Ukrayna’da yaşanan olaylar ve protestoculara karşı uygulanan sert müdahale çeşitli şekillerde sosyal medya aracılığıyla diğer ülkelere de duyurulmak istenmiştir. Örneğin; Youtube üzerinden dünyanın çeşitli ülkelerine yayılan “I Am a Ukrainian” (Ben Bir Ukraynalıyım) isimli kısa video, Türkiye’de Türkçe altyazı eklenerek yayınlanmıştır. Videoda protestoların genel olarak “özgürlük mücadelesi”ne dayandığı vurgulanmış ve videonun paylaşılmasıyla dünyanın her ülkesine ulaştırılması amaçlanmıştır (Göçoğlu ve Aydın, 2015:894-895). Ukrayna da yaşanan olayları diğer insanlara duyurmak için sosyal medya kullanılmıştır. Böylece diğer ülkeler de yaşayan insanlar Ukrayna’da olan bitenden anında haberdar olmuştur.

Dünya genelinde ağırlıklı olarak kullanılan Facebook, Twitter Ukrayna halkı tarafından da çok fazla kullanılmaktadır. Bunlara ilaveten bir de Ukrayna’da VKontakte en önemli sosyal medya araçları arasında yer almaktadır. Hatta belli yaş grupları arasında sosyal medya’daki paylaşımların içerikleri konusunda ayrışmalar söz konusu olmuştur. “İngiliz bir araştırma şirketi adına protestolara katılan Tamara Martsenyuk ve Olga Onuch isimli iki araştırmacının anket sonuçlarından aldıkları verilere göre, Ukrayna’daki ayaklanmalarda sosyal medya kullanıcılarının çoğunluk 30 yaş ve üstü olduğu fakat 30 yaş ve altı kullanıcıların sosyal medyayı daha bilinçli kullandıkları belirtilmektedir. Araştırmaya göre, öğrenciler ve 30 yaş altındaki genç kuşak, medyaya aşına olan terimleri daha iyi kullanmaktadır. Genç nesil, özgürlüklerinin kısıtlaması konusunda bir üst kuşağı suçlamaktadır. Sosyal medya aracılığı ile paylaştıkları suçlamalar arasında ‘Eşkıyaların yaptıkları yolsuzluklardan sıyrılmaları’ ve ‘Sovyet dönemi olmayan çocukların özgür bir Ukrayna için mücadele vermesi gerek çünkü yaşlı nesil mücadele etmeyecek’ gibi cümleler içermektedir.

Ukrayna’daki ayaklanmaları, Ukrayna’nın Avrupa Birliği ile anlaşmadan çekilmesine karşı bir tepki olmaktan çıkıp daha farklı bir boyut alarak hükümetin halkına uyguladığı baskıcı rejime son vermesi için mücadeleye dönüşmüştür. Bu mücadelede meydanlardaki en tehlikeli silah olarak sosyal medya yer almıştır. Sosyal

medya kullanan farklı kuşakların protestolara değişik yollardan yaklaşımlarına rağmen, her neslin protestolardan elde etmek istediği sonuçlar ortaktır” (Turksam.org/tr/analiz-detay/ukrayna-daki ayaklanmalarda-sosyal-medya 03.02.2016). Ukrayna’da görülen ayaklanmalarda hemen hemen her yaş grubundan tepki gelmiştir. Öğrenciler ve 30 yaş altı bireyler sosyal medyayı daha aktif kullandığından daha bilinçlidir. Gösterilen tepkiler öz de farklı şeyler için olsa da istenen ortak huzur, toplumun rahatı ve güvenliği içindir.

Gelişmemiş yahut gelişmekte olan ülkeler de çeşitli sebeplerden ötürü sosyal medya yasakları getirilerek ifade özgürlüğü önüne engel konulmaktadır. Bu ülkelerin böyle bir davranış sergilemelerinden muzdarip olan gelişmiş ülkelerde de son zamanlarda sosyal medyaya sansür uygulamaktadır. “İngiltere Başbakanı David Cameron, yaptığı açıklamada iki kişinin arasında geçen ve gerektiğinde istihbarat yetkililerinin göremediği mesajların ulusal tehdit unsurları arasında yer aldığını savundu. Cameron, yeniden seçilmesi durumunda aralarında WhatsApp, iMessage ve Snapchat’in olduğu mesajlaşma uygulamalarını yasaklamak istediğini söyledi. ABD ise, IŞİD’in CENTCOM’a ait sosyal medya hesaplarını hacklemesi üzerine bir dizi önlem içeren bir tasarı hazırladı. Bu önlemler kapsamında sitelerin hemen kapatılması da gündeme geldi” (Dunyabulteni.net/haber/319522/batida-sosyal-medya-yasaklari artiyor 30.01.2016). Görüldüğü üzere hemen hemen her ülkede düşünce özgürlüğünün oluşmasında engeller konulmaktadır. İnsanların bilinçlenmesi istenmemekte ve devletler aleyhlerinde herhangi bir yazının, görüntünün olmasını istememektedir. Bunun içinde mümkün olduğunca kontrolü elinde bulundurmaya çalışmaktadır.

Bu gibi meseleler aynı zamanda devletlerin karşı tepki oluşturmalarına da neden oluyor. Devletler bunu sınırlandırmaya, düzenlemeye yeri geldiğinde yasaklamaya çalışıyorlar. Örneğin, Çin internet kullanımını kontrol altına alabilmek için Altın Kalkan Projesini başlattı. Birçok teknoloji ürünü satın aldı ve 30.000-50.000 arası internet polisi görevlendirdi. Bu noktada Çin’in internet kullanımında geldiği durum şöyledir: Birçok büyük siteye üyelikte kimlik numarası ile girilmesi zorunludur. Bütün forumlarda, video ve haber sitelerinde kullanıcı tarafından yapılan yorumlar izleniyor. Sisteme aykırı içeriklerin girilmesi durumunda içerik derhal internet polisi tarafından siliniyor. Yasaklı kelime havuzu denen bir sistem

oluşturuluyor. Bu havuzdaki kelimelerin geçtiği bütün web siteleri anında bloke ediliyor. Mesela bir blog yazınızda hükümetin karşı olduğu karşı partinin bir üyesinin ismini veya sistem, içeriği yazdınız sayfayı anında bloke ediyor, sayfanıza kimse ulaşamıyor. Sayfanız ancak “sakıncalı” içeriği silerseniz tekrar ulaşılabilir duruma dönüyor. Telefonda konuşurken de “protesto” kelimesini söylemeniz halinde görüşmenizin kesildiği söyleniyor. “Polis şiddeti”, ”Özgürlük konuşması” kelimelerine hiçbir sitede rastlayamıyorsunuz. Bu kelimeleri internette aratsanız bile karşınıza hiçbir sonuç çıkmıyor. Aynı yasaklama “BBC Haberleri”, “Amerikanın sesi” kelimeleri için de geçerli. Çin’de şu anda Facebook, Twitter, Youtube gibi internet siteleri yasaklıdır. Bu tür sitelere olan ihtiyacı Çin kendi klonlarını yaratarak çözmüş durumda. Facebook yerine Renren, Twitter yerine Fanfou, Youtube yerine Youku gibi yerli sitelere hükümetin de maddi destek verdiği ve böylece Facebook, Twitter, Youtube gibi sitelere olan ihtiyacın da ortadan kaldırıldığı söyleniyor (Cinmacerasi.com/cinin-dev-internet-sansur-sistemi-nasil-calisiyor 20.04.2016). Devletler halkın kontrolünü hep ellerinde tutmak istemişlerdir. Ancak internetin aşırı hızlı gelişmesi kontrol sağlamada sorun yaşanmasına neden olmuştur. Çin denetimi kaybetmemek için oldukça fazla çalışmıştır. Hemen hemen dünya ülkelerinin çoğunda kabul gören, benimsenen sosyal ağlar Çin’de kullanılmamaktadır. Halkın bu tür uygulamalardan geri kalmaması için kendileri yerli sosyal ağlar oluşturmuşlardır. Böylece sosyal ağların denetimi, halkın kontrolü yönetimin elinde olacaktır. Althusser’in söylediği gibi devletler kendi ideolojilerini yayabilmek için, devletin yeniden üretimi için medyayı kullanmaktadır. Althusser’in bu söylemini günümüzde en yakın Çin uygulamaya çalışmaktadır. Medya aracılığıyla bireylerin yeniden üretimi sağlanmaktadır. İnternette önce devletler her alanda olduğu gibi medya üzerinde de kontrollerini sağlamaktaydılar. Ancak internetin çok hızlı yayılması nedeniyle bu kontrol zorlaşmıştır. Çin çeşitli uygulamalarla kontrolü elinde tutmaya çalışmıştır. Ancak yine de yeterli olamamıştır. Devletler kendi ideolojilerini eskiye oranla daha zor yaymaktadır. Althusser’in bu konuda hataya düştüğü nokta; Devlet sosyal medya ilişkisinde Althusser’in söylediğinden farklı bir durum ortaya çıkmıştır. İnternetin çok hızlı gelişmesi ve yayılmasından ötürü devletler sosyal medyayı istedikleri gibi kontrol edememektedirler. Althusser’in yaşadığı dönem içerisinde sosyal medyanın olmaması hatasının nedeni olarak görülebilmektedir.

Sosyal medya aracılığıyla sadece devletler ideolojilerini yaymıyor. Aynı zamanda toplumda var olan siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, bireyler de ideolojileri bu ağlar aracılığıyla yaymaktadır. Devlet sosyal medya ilişkisinde, Althusser'in kuramsal yetersizliğinden ziyade 21. yüzyıldaki gelişmeleri görememiş olması bu konudaki eksikliğidir.

3.3.2. Türkiye’de Sosyal Medya Yasakları

Dünya da bu olaylar böyleyken Türkiye’de de sosyal medyanın kullanımı bir siyasal haraç olarak gündemdedir. Geçmişten günümüze kadar çeşitli dönemlerde çeşitli olaylarda basına sansür uygulanmıştır. Günümüzde yeni medyaya da sansür uygulanmaktadır. Son 10 yıldır ülkemizde sosyal medya iktidar ilişkisi sorunlu bir alandır. Bu alanla ilgili birçok tartışma olmuştur. Bununla ilgili olarak Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanı Tayfun Acarer’in Vatan gazetesine yapmış olduğu röportaj oldukça açıklayıcıdır. Bu röportajda internete getirilen sansür uygulamasının ayrıntılarını anlatmıştır. Bu noktada kişilik haklarının ihlali ve özel hayatın gizliliği gibi ifadelerde bulunmuştur. Böylece 2 yöntem ortaya çıkıyor 2 farklı olayda. Birincisi, kişilik haklarının ihlalinde, yani hakaret, suçlama gibi durumlarda vatandaş doğrudan kendisi Sulh Ceza Mahkemesi’ne gidecek. İkincisi, ise özel hayatın gizliliğine karşı eylemlerde sürecin tersten çalışıyor olmasıdır (Adaletbiz.com/gundem/internet-yasaklari-neler-iste-yasaklar, 01.11.2015). Acarer internet sansürünün toplumun huzuru için gerekli olduğunu, bireyin özel hayatına, kişilik haklarına müdahalede bulunulduğunda mahkeme kararıyla engellenebileceğini dile getirmiştir.

Sosyal medyanın kullanımının hızlı bir şekilde yayılması ve insanların diğer bireylerin içinde buldukları durumları göz ardı ederek paylaşımında bulunmaları sonucu sosyal medyayı da denetim altına almaya karar verdiler. Bunun içindir ki internet yasaları oluşturulmuştur. Meclis de yapılan görüşmeler sonucunda ilgili maddeler döneminin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün onaylaması sonucu sansürlere dair 12 madde halinde hazırlanan özet aşağıda yer almaktadır.

- 1-“Uygunsuz içerikler anahtar kelimelerle belirlenebilecek ve sayfa kaldırılabilir,
- 2- URL adresi tabanlı olarak sansür uygulanabilecek,

- 3- Yer sağlayıcı için yurtiçi ya da yurtdışı fark etmeyecek. DNS değiştirilerek herhangi bir siteye giriş yapılamayacak,
- 4- Hakimler, 24 saat içinde sansür kararı verebilecek,
- 5- Sitelerin kapatılma kararı verildiğinde, site sahiplerine bilgi verme zorunluluğu olmayacak,
- 6- Hosting firmaları her kullanıcının izini sürebilecek,
- 7- Her kullanıcının internetteki faaliyeti kayda alınarak 1-2 yıl süreyle saklanacak,
- 8- Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı Başkanına internet sitesi erişim engelleme yetkisi verilecek,
- 9- Birliğe gönderilecek olan ‘erişimin engellenmesi kararı’ 4 saat içinde uygulanmak zorunda,
- 10- Erişim sağlayıcı şirketler, kullanıcıların hangi sitelere girdiğini kaydedip 2 yıl süresince saklayacak,
- 11- Bilgisayar, tablet ve akıllı telefonlar üzerinden internete bağlanan herkes kayıt altına alınacak,
- 12- İnternetteki içerikler sayfa sayfa engellenebilecek” (Shiftdelete.net/12-maddelik-internet-sansuru, 30.10.2015). Görüldüğü üzere internette dolaşmak, her türlü paylaşımı yapmak belli kurallar dâhilinde sınırlandırılmıştır. Çeşitli maddelerle internet kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. İnternete getirilen çeşitli sansürler bazı ideolojilerin yayılmasını engellemektedir. Çoğunlukla iktidarın ideolojisi dışında ki ideolojiler kendi kabuğuna çekilmeye zorlanır.

Althusser'deki ideolojik kurguyu ve onun öğelerini iyi kavramak için, Kazancı şu örnekleri vermektedir. TRT belirli amaçlar yanında, ideolojik etki için de kurulmuştur. Diyelim ki ülkenin birlik ve beraberliğini güçlendirmek amaçlarından biri olsun. Bu kurumda amaçlanan, sağlanmak istenen ideolojik ülkü yani “birlik ve beraberlik” TRT'nin tüm yayınlarında, mesajlarında kendini belli ettiği gibi etkisini TRT'nin organlarında, iç işleyişinde, çalışanlarında, kurumlaşmasında da belli eder,

yansıtır. İdeolojik oluşum öğelerin eylem ve işlemlerini biçimlendirir. Sözelimi ülke birliği ülküsüne bağlı olmayan memur TRT’de tutulmaz. Bu personel kendine uygun olarak seçtiği kendini ideolojik olarak karşılayacak başka bir sistemin içine girer. Personel bu ülkeye uygun biçimde hareket etmek mecburiyetindedir. Yani her eyleminde, her pratiğinde özgür öznenin kabul ettiği, empoze ettiği düşünceleri yansıtmak zorundadır. Birlik ve beraberlik konusunda yayın yapacak bir birim kurulur. Program ve yayın daireleri yeniden düzenlenir. Toplantılar yapıp kararlar alınır. Bu toplantılar özel gündemli ve bürokratik kurallara uygun olarak gerçekleştirilir. Althusser’in belirttiği ritüel, burada bürokratik ritüel, bürokratik gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu amaç için yeni araç, gereç alınır. İdeoloji ile bu maddi gelişmeler birlikte yürümektedir. İdeolojik bir söylem maddi oluşumlara yol açmış, yeni oluşumların yaratıcısı olmuştur. Özgür öznenin belirlediği ideolojik dozun, ya da önceli olan ideolojik dozun sisteme enjekte edilmesi, aşılması için bir yapı oluşmuştur. Bu maddi yapının dokusunu, örgüsünü benimsenen ideoloji belirlemektedir. Alt sistemler bu ideolojiye göre düzenlenmekte ve çalışmaktadır. İdeoloji, dokunun ve yönetsel örgünün içindedir. Bir sonraki ideolojik oluşum da burada temellenir ama aynı olmayacaktır. Kurumun düşüncesi, eylem ve maddi yapıyla sarmal halindedir, birlikte var olmaktadır (Kazancı, 2002:65). Althusser’in deyişle ideoloji ile madde iç içedir. İdeoloji maddeyle birlikte var olmuştur ve onunla birlikte var olmaya devam edecektir. Egemen ideoloji sisteme işlemekle kalmayıp aynı zamanda alt sistemi de etkiler. Bazen alt sistemi etkilemek kolay olmamaktadır. İşte bu noktalarda toplumda çeşitli olaylar baş gösterir.

Türkiye’de sosyal medyaya getirilen yasak ilk olarak Atatürk’e hakaret videolarının yayınlanması üzerine YouTube’a oldu. Bu ilk gerçekleştiğinde bir düşünce özgürlüğü meselesi değil de bir hakaretin durdurulması meselesi olarak düşünüldü. Aslında halktan destek görüyordu ama videonun kendisinin yasaklanması değil de tamamen YouTube’un yasaklanmasında sıkıntı ortaya çıktı. Halk bu duruma tepki gösterdi. İlk defa standart internet kullanımını dışında başka yollarla internete girme bu zamanda görüldü. 2007 ve 2008 yıllarında Atatürk’e hakaret içeren görüntü bantlarının (videolarının) yayınlanması üzerine YouTube erişimi mahkeme kararıyla yasaklanmış, bu görüntülerin YouTube’dan kaldırılması üzerine, yasak da kaldırılmıştır. Ocak 2008’deki mahkeme kararı, Türk kamuoyunda ilgili sivil toplum

örgütlerince tepki ile karşılaşılmıştır. *YouTube'umu geri ver!* (Sabah Gazetesi, 24 Ocak 2008). Atatürk'ün ideolojisini beğenmeyenler yıllardır onu karalama çalışmalarına girişmiştir. Son yıllarda internetin yayılması ve sosyal medyanın çok kullanılır olması sebebiyle karalama çalışmaları sosyal ağlar aracılığıyla yapılmıştır.

YouTube'a sadece Türkiye'den erişim, mahkeme kararlarıyla beş defa engellenmiştir. Bu engellemelere bakacak olursak, ilk olarak 6 Mart 2007 Yunan öğrenci Kostas Papafloratos tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e hakaret içeren video yüzünden YouTube kapatıldı. İkinci olarak da 16 Ocak 2008'de ve T.C. Sivas 2.Sulh Ceza Mahkemesi 17 Ocak 2008 Türk Ulusu ve Atatürk'e karşı ağır hakaret ve küfür içeren videolar nedeniyle YouTube'a 3. erişim engelini koymuştur. En son 13 Mart 2008 günü bir kere daha Atatürk'e hakaret eden görüntüler nedeniyle Ankara 1. Sulh Ceza Mahkemesi'nin kararıyla engellendi. Bu engelleme hakkında 23 Ağustos 2008'de kaldırıldığına dair basında haberler çıkmışsa da Telekomünikasyon Kurumu bu haberleri yalanlamıştır. Haziran 2010'da YouTube'a getirilen yasak DNS yasağından, IP yasağına çevrildi. Böylece YouTube'a erişim tamamıyla engellenmiş oldu. Bu yasak 30 Ekim 2010 Cumartesi günü, saat 16.30 itibariyle, aynı mahkeme tarafından kaldırılmıştır (Wikipedia.org/wiki/YouTube).

Bu yasağın sonrasında siyasilerin özel hayatlarıyla ilgili görüntü ve ses kayıtlarının yayılması kişilerin bilgi alma özgürlüğünü, kişilerin özel hayatlarına kadar genişletilip genişletilemeyeceği tartışmalarını doğurdu. Bu anlamda da belirli yasaklar getirildi. Ama yasaklardaki tartışma şu konular dahilinde idi. Spesifik olarak hoşlanılmayan herhangi bir metin ya da görüntü mü yasaklanacak yoksa onun içinde yer aldığı sosyal medya ağı mı tamamen yasaklanacak? Tartışma bu noktada ortaya çıkıyor.

Medya ile iktidar arasındaki müdahalelerden biri de, “hem iktidarı hem partileri dolaylı olarak etkileyen kamuoyu üzerinde müdahale”dir. Bu tutum Deniz Baykal'ın görüntülerinin bulunduğu kasetin ortaya çıkışının yansımasıdır. YouTube'a getirilen bir diğer yasak ise, 2 Kasım 2010 da politikacı Deniz Baykal'ın internete yüklenen videosu nedeniyle oluşturuldu. Bir başka sebepten ötürü 27 Mart 2014'de Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Bakanlık Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu, MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Yaşar Güler'e ait olduğu öne sürülen ses kayıtlarının internette yayınlanmasının

ardından, YouTube idari kararlar erişime kapatıldı (Hurriyet.com.tr/twitter-youtube-ve-facebook-erisim-engeli, 31.10.2015).

İnternet sitelerinde yayımlanan görüntülere erişimin engellenmesine karar verildi. Döneminin CHP genel başkanı Deniz Baykal'ın avukatları, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunarak, sorumluların cezalandırılmasını ve söz konusu görüntülere erişimin engellenmesini talep etti. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, suç duyurusu üzerine soruşturma başlattı. Cumhuriyet savcısı Bülent Yücetürk tarafından yürütülecek soruşturma, TCK'nın 134. Maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliğini ihlal, TCK'nın 135. Maddesinde yer verilen kişisel verilerin kaydedilmesi ve TCK'nın 125/1. ve 2. Maddelerinde düzenlenen hakaret suçları kapsamında gerçekleştirilecek. Görüntülere yasak savcı Yücetürk, soruşturma çerçevesinde ilk olarak CHP genel başkanı Baykal'a ait olduğu iddia edilen görüntülere erişimin engellenmesine karar vererek, bunun uygulanması için Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına talimat verdi (Hurhaber.com/iste-chp-li-deniz-baykal-in-seks-videosu 04.02.2016). 12 Haziran 2011 seçimleri öncesi siyasi gündemi sarsan bir kaset furyasında ise hedef MHP yöneticileri oldu. Farklıkçülük adlı internet sitesinde 26 Nisan 2011'de yayımlanan ilk görüntülerden sonra MHP'nin iki genel başkan yardımcısı istifa etti. 21 Mayıs'a kadar devam eden süreçte yayımlanan görüntüler sonrası aralarında genel başkan yardımcıları ve bazı parti yöneticilerinin de bulunduğu sekiz kişi daha hem partiden hem de milletvekili adaylığından istifa etti. Görüntüleri yayımlayan sitelerin 25 tanesinin yurtdışından, birinin ise Türkiye'den yayın yaptığı tespit edildi (<http://www.ahaber.com.tr/gundem/2016/01/10/deniz-baykala-kaset-tuzaginda-bir-polis-ve-cilingir-gozaltinda> 04.02.2016). Özel hayat gizli kalmalıdır. Bu nedenle özel hayatla ilgili yayın yapanlara erişim yasağı uygulanmalıdır.

Siyasetin sosyal medya aracılığıyla düzenlenmesi konusunda özellikle 17-25 Aralık operasyonları önem kazanıyor. Eyüboğlu'nun belirtmiş olduğu sosyal medyanın iktidara olan müdahalelerinin üç maddesinden biri de 17-25 Aralık Operasyonunu içermektedir. Bu madde, “doğrudan siyasal ve iktidar üzerine müdahale”sidir. Yeni bir yasak da 17 Aralıkla beraber oluşturulmuştur. “17 Aralık operasyonunun ardından Başbakan Tayyip Erdoğan ve AKP hükümetinin hedefinde, yolsuzluk iddialarına ilişkin ses kayıtlarının yayımlandığı sosyal medya siteleri vardı.

Başbakan Erdoğan, Bursa mitinginde ‘Twitter, mwitter hepsinin kökünü kazıyacağız’ dedi, saatler sonra TİB Twitter’ı yasakladı” (t24.com.tr/konular/yeni-internet-yasasi-sosyal-medyaya-yasak-getirdi, 30.10.2015). Medya Derneği Genel Sekreteri Altay: “Kuruluşundan itibaren bir ideolojik aygıt olarak tasarlanan Türk medyası bu dönemde söz konusu işlevini daha derinliksiz bir boyuta taşıdı. Analizin yerini sloganlar aldı. Muhalif medya organları kendi içlerindeki farklı seslere bile tahammül etmeyip birçok ismi bünyelerinden attılar. Kopuş ve çözümler yaşandı. Bu bağlamda 17-25 Aralık darbe girişimleri katalizör rolü oynadı” ifadesini kullandı. Erol Önderoğlu ise ortadaki kutuplaşmada hak ihlallerinin de payı olduğunu söylüyor: 17-25 Aralık sürecinde birçok bilgi ve ses kaydının, internete sızmasının ardından sosyal medyada paylaşıldı. Bu süreçte, hükümet ve devlet içerisindeki gelişmelerle ilgili haber verdiği iddiasındaki Fuat Avni gibi fenomen Twitter hesapları ortaya çıktı. Bunun karşısında 2014 Mart ve Nisan aylarında Twitter ve YouTube’a erişim belli sürelerle kısıtlandı. Yayınlanan ses dosyaları içinde gazetecilere ve medya yöneticilere ait olduğu iddia edilen bazı kayıtlar da Türkiye’deki basın özgürlüğüyle ilgili tartışma yarattı (bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141215_17_25_aralik_medya 04.02.2016).

17 Aralık operasyonu ile beraber sosyal ağların bir kaçına erişim engellenmiştir. Ya da erişilmek istenen veriye ulaşılmamıştır. Onun dışında çeşitli yazılar yazan gazeteciler de çeşitli sebeplerden ötürü gözaltına alınmıştır. 18 Mart 2014’de 17 Aralık sürecindeki tapelerin Twitter’da paylaşılmasından ötürü İstanbul Anadolu 5. Sulh Ceza Mahkemesi Twitter’a Türkiye’den erişimi engelledi (hurriyet.com.tr/twitter-youtube-ve-facebook-erisim-engeli, 31.10.2015).

Dönemin Başbakanı olan Erdoğan yaptığı bir mitingde ‘Twitter’ın mwitterin kökünü kazıyacağız’ sözlerinden saatler sonra Twitter’a erişim yasağı getirildi. Lakin devletin en üst makamı, dönemin Cumhurbaşkanı, yasak olmasına rağmen tweet’ler atmaya başladı. Bu arada dönemin Cumhurbaşkanı Gül’ün Facebook hesabına da Twitter’ın kapatılmasıyla ilgili şikayet yağdı.

İşte Gül’ün Attığı O Tweet’ler: “Sosyal medya platformlarının tamamen kapatılması tasvip edilemez. Ayrıca, daha önce defalarca belirttiğim gibi iletişim teknolojilerinin bugün ulaştığı noktada Twitter gibi bütün dünyada kullanılan

platformlara erişimin topyekün engellenmesi teknik olarak zaten mümkün değil. Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal gibi suç oluşturan hususlar varsa, ancak mahkeme kararıyla sadece ilgili sayfalar kapatılabilir. Umarım bu uygulama uzun sürmez” (hurriyet.com.tr/cumurbaskani-abdullah-gulden-yasaga-ragmen-tweet-26053467, 31.10.2015). Twitter yasağını onaylayan dönemin Cumhurbaşkanı Gül, yasağı ilk çiğneyen kişi oldu.

Twitter kullanıcılarının yanı sıra siyasilerde bu konuyla ilgili görüşlerini bildirmişlerdir. Muhalefet parti lideri Kılıçdaroğlu, Twitter’da “Twitter Yasağına İnat Özgürlüğe Tweet At!” diye yazdı. CHP sözcüsü Haluk Koç yasağı, “diktatörün son çırpınışları” olarak nitelendirdi. Koç, yaptığı yazılı açıklamada, “Alo Twitter hattını çalıştıramadıkları için toptan yasaklama yoluna gittiler” ifadesini kullandı. CHP Grup Başkanvekili Akif Hamzaçebi yaptığı açıklamada, Twitter’ın açılması için tüm yasal girişimleri yapacaklarını bildirdi. CHP Genel Başkan Yardımcısı Umut Oran da Twitter’dan yasağı eleştirdi: Oran, “GÜNAYDIN TÜRKİYEM... ERDOĞAN’IN TWITER YASAKLAMA GİRİŞİMİ BİZE SÖKMEZ” diye yazdı. CHP’li vekil Aylin Nazlıaka, Twitter’da tepkisini şöyle dile getirdi: Sırada ne var? a) İnterneti yasaklamak b) Kadını eve kapamak c) Elektriği kesmek CHP’nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Mustafa Sarıgül de Twitter yasağını şu tweetlerle eleştirdi: Twitter’ı yasaklamak Türkiye’yi demokratik dünyadan koparmaktır. Sn. Başbakan bu karar ile demokrasimize leke sürmüştür. Gençlerimiz bu yasağın üstesinden mutlaka gelecektir. Demokrasiye inanan tüm yurttaşlarımız en güzel cevabı sandıkta vereceklerdir. CHP İstanbul Milletvekili Süleyman Çelebi de Twitter’dan yasağı eleştirerek “Başbakan ‘Twitter, miwitter’ın kökünü kazıyacağım demişti. ‘Twitter’ı kazıdın saysak bile, miwitter patladı” diye yazdı.

BDP (şimdi ki HDP) Grup Başkan vekili Pervin Buldan da Twitter yasağını deldi ve Twitter’ın yasaklanmasını Twitter’dan eleştirdi: Twitter YASAKLANAMAZ. BDP’li Sırrı Sakık da Twitter’da eleştirisini şu sözlerle dile getirdi: Ey iktidarlar, ey egemenler, yasakların felaketlere karşı sigorta oluşturamayacağını daha anlayamadınız mı?

Siyasiler arasında Twitter’ı en aktif kullanan isimler arasında yer alan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, yapacağı Twitter mitingini erişim

Yasağın dolayısıyla iptal ettiğini duyurdu. Yasağa rağmen tweet atan Gökçek, Twitter hesabından şu açıklamayı yaptı: “Bugün Cuma namazından sonra yapacağımız twitter mitingini iptal ettim... twit alemine duyururum...” Yasağa rağmen tweet atanlardan biri de dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç oldu. Arınç, “Bugün Manisa’da olacağız” diye yazdı. Twitter’a erişim yasağını, AK Parti Sivas Milletvekili Nursuna Memecan da deldi. Memecan, yasağa rağmen bugün Twitter’dan attığı mesajda, “Twitter insanları dinlemek için çok yararlandığım bir ortam. Farklı görüşler ve bilhassa esprili yorumlar toplumu daha iyi anlamamı sağlıyor” ifadesini kullandı.

Dönemin Başbakanı Erdoğan’ın başdanışmanı ve AK Parti Ankara Milletvekili Yalçın Akdoğan, “Bunu bir kere kapatma, yasaklama diye algılamak doğru değil. Bu bir engelleme” dedi (hurriyet.com.tr/turkiyedeki-twitter-yasagi-dis-basinda, 31.10.2015). Döneminin Başbakanı olan Erdoğan, istediği için Twitter mahkeme kararı olmadan kapatılmıştır. Bu yasağa hemen hemen her kesimden tepki yağmıştır. Gerek muhalefetten gerekse iktidar partisi üyelerinden bu yasağın bir an önce kalkması ve istenmeyen durumlar olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Twitter’ın tamamen kapatılması ifade özgürlüğünü engellemektedir. Althusser’in belirtmiş olduğu gibi güçlü kesim ideolojisini, yaymak için medyaya yasak getirmiştir. Ancak sosyal medyaya başka ülkeler üzerinden bağlanıyor olması yasağın bir nebze işlevsiz olduğunu göstermektedir. Althusser’in yaşadığı dönemde medyayı kontrol altına almak mümkündür. Klasik medya araçları üzerinde denetim sağlayan devletler ideolojilerini yaymakta, yeniden üretimi oluşturmaktaydı. Ancak günümüzde yeni medya araçlarını kontrol altına almak pek mümkün değildir. İnternetin hızlı bir şekilde yayılması denetimini zorlaştırmıştır. Bundan ötürü devletler sosyal medyayı kontrol altına almakta güçlük çekmekte ve kendi ideolojilerini yaymakta yetersiz kalmaktalar. Bu noktada Althusser’in, devletler ideolojilerini yaymak için medyayı kullanır düşüncesi günümüz toplumu için tamamen geçerli bir tutum olmamaktadır.

Gazeteci-yazar Fatih Altaylı Aktifhaber.com’a yaptığı açıklamada Türkiye’de artık en büyük suçun hükümeti eleştirme suçu olduğunu söyledi. Altaylı, ‘Yakında kayyumlar atanır, dava sonuna kadar bu medyayı kamu yönetecek denirse hiç

şaşırmayın' ifadelerini kullandı (Bugün Gazetesi, 17 Aralık 2014). Altaylı bu sözleri kullanalı bir yıl olmamıştı ki İpek Koza Holding ve bünyesindeki şirketlere kayyum ataması gerçekleşti. Koza İpek Yayın Grubu gibi birçok kuruma da kayyum ataması gerçekleşti. Bu kurumlarda çalışanlar bu durumun ekonomik değil siyasi bir karar olduğunu, kendilerini susturmaya bastırmaya yönelik olduğunu belirtmişlerdir.

BBC Türkçe'ye konuşan Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Yaman Akdeniz, ana akım medyaya alternatif olarak öne çıkan ve sanal ortamda kullanıcıların kendilerini özgürce ifade edebildikleri, bilgi paylaşabildikleri özgür bir platform olarak görülen bu şirketlerin Türkiye mahkemelerinin aldığı her karara uyacaklarını söylüyor.

Taha Ün ise "Erişim engeli, Türkiye'deki kullanıcıları cezalandırmak adına yapılan bir girişim değil, Twitter'ı cezalandırmak adına yapılan bir girişim" yanıtını veriyor ve devam ediyor: "Ben sonuçta telefonuma VPN'imi yüklerim Twitter'a girerim. Benim önümde bireysel bir engel yok. Burada Twitter'a 'Sen benim vermiş olduğum karara uymazsan, ben de senin Türkiye'deki kullanıcılarına erişimini zorlaştırırım' deniyor." Peki iki yıl üst üste seçim öncesi gelen yasaklar, seçim tarihi yaklaştıkça genişleyebilir mi? Benzer uygulamaların tekrarlanma ihtimaline dair akademisyen Yaman Akdeniz, "Seçim öncesi daha çok olacak. Seçime kadar bu aç kapalar devam edecek. Seçime doğru tansiyon yükseldikçe farklı sebeplerle engellemelerde artış olacağını düşünüyorum" diyor.

Akdeniz, "Türkiye'deki televizyon kanallarında konuşmak ve gazetelerde yazmak genel olarak siyasi eleştiri anlamında çok zorlaştı" diyor ve şu yorumu yapıyor: 'Dolayısıyla insanlar sosyal medya platformlarını daha özgür gördükleri, kendilerini daha rahat ifade edebildikleri için Twitter'a, Facebook'a dönüyor, YouTube'u kullanıyor. Ama artık bu da zorlaştı" (bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150408_sosyal_medya_yasaklar, 29.10.2015). Sosyal ağlarda bireyler rahatça düşündüklerini ifade ediyorlardı ancak kimi zaman bireylerin özel hayatını içeren yayınların olması kimi zaman da ağır iddiaların ortaya atılmasından ötürü sosyal medyaya yasak getirildi. Böylece bireyler eskiye oranla bu sitelerde özgürce düşüncelerini ifade edemiyorlar.

Twitter'ın resmen kapatılması üzerine sosyal medyada gösterilen tepkilerse dış basında şöyle yer aldı.

Reuters, Twitter'a gelen yasağı, Hükümete büyük zarar veren yolsuzluk skandalıyla boğuşan Erdoğan'ın sosyal medyaya müdahale edeceğini açıklamasından birkaç saat sonra, Türkiye'de insanlar Twitter hesaplarına erişemez oldu diye dünyaya duyurdu. Twitter hesaplarını açmaya çalışan insanların, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın (TİB) Bu internet sitesi (Twitter.com) hakkında İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı (TMK 10. maddesi ile görevli)'nin 2003-2014 tarih ve sayılı kararına istinaden Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından koruma tedbiri uygulanmaktadır mesajı ile karşılaştığı belirtilen haberlerde Twitter yasağının Bazı kullanıcıların Erdoğan'ın çevresindeki insanların yaptığı iddia edilen yolsuzluklara kanıt olabilecek belgeleri ve ses mesajlarını paylaşmasından sonra geldiği belirtildi (hurriyet.com.tr/milletvekilleri-twitter-yasaklari-icin-ne-dedi-26052629, 31.10.2015).

NBC: ABD'nin önde gelen yayın kuruluşlarında NBC de, web sitesinde yer alan haberinde, Başbakan Erdoğan'ın tehditlerinden sonra, Türkiye'de Twitter'ın bloke edildiğini duyurdu. Başbakan Erdoğan'ın sosyal medyayı kapatma tehdidinin ilk olmadığına değinen NBC, Erdoğan'ın 6 Mart'ta ATV televizyon kanalında yaptığı konuşmadaki bu milleti Youtube'a Facebook'a yediremeyiz. Atılması gereken adım neyse biz bu adımı en kesin hatlarla atacağız. Kapatılmaları da dahil sözlerine yer verdi (hurriyet.com.tr/milletvekilleri-twitter-yasaklari-icin-ne-dedi-26052629, 31.10.2015).

CNN: CNN'de, Türkiye'de Twitter'a erişimin kapatılması ile ilgili haberinde, Türkiye'deki erişim engellemesinin ardından 'Twitterisblockedinturkey', 'DictatorErdogan' ve 'TurkeyBlockedTwitter' kullanıcı adlarının dünyada en çok izlenenler arasına zıpladığını belirtti. Türkiye'de yapılacak yerel seçimlere 9 gün kala yasak geldiğine dikkat çeken CNN'in haberinde, Hükümet, Erdoğan'ın kabinesinde yer alan eski dört bakanın karmakarışık bir yolsuzluk soruşturması ile bağlantılı sosyal medyada çıkan utanç verici sızıntıları engellemek için çalışıyor. Erdoğan yolsuzluk soruşturmasının bir darbe planı olduğunu iddia ediyor denildi. Erdoğan'ın aile bireyleri, bakanlar, üst düzey yöneticiler ile yaptığı, başka yetki konuşma

kayıtlarını yansıttığı öne sürülen belgelerin son haftalar içinde günlük bazda sosyal medyaya sızdığını belirten CNN, Erdoğan tarafından ahlaksızca düzenlenmiş malzeme olarak tanımlanan kayıtların CNN tarafından teyit ettirilmesinin mümkün olmadığına değinerek, Ama Başbakan Erdoğan'ın, bir muhalefet liderinin konuşmasının canlı yayınına sansür etmesi için bir televizyon kanalının üst düzey sorumlusunu azarladığı yolunda çıkan ses kayıtları ve haberleri kendisi doğruladığına haberinde yer verdi (hurriyet.com.tr/milletvekilleri-twitter-yasaklari-icin-ne-dedi-26052629, 31.10.2015).

BBC: İngiliz yayın kuruluşu BBC, Türkiye'deki twitter kullanıcılarının sosyal medya sitesine erişemediklerini yazdı. Twitter engelinin dönemin Başbakanı Erdoğan'ın Bursa'daki konuşması sırasında "Twitter'ın kökünü kazıyacağız" açıklamasının ardından geldiğine dikkat çeken BBC, Twitter'ın bu engelleme ile ilgili şu ana kadar bir açıklama yapmadığını bildirdi.

AP: Dünyanın önde gelen ajanslarından Associated Press de (AP), Twitter yasağını Türkiye Twitter'a girişi bloke etti başlığıyla duyurdu. Türkiye'nin yerel seçimlere yaklaştığı günlerde, sosyal medyada hükümetin saygınlığını küçük düşürecek sızıntılar olduğunu belirten AP, Başbakan Erdoğan'ın Bursa mitingindeki konuşmasının ardından birkaç saat sonra Twitter'a erişimin kesildiğini belirtti. Avrupa Komisyonu Başkan yardımcısı Neelie Kroes'in Türkiye'de uygulanan yasağı kendi Twitter hesabından attığı mesajla eleştirerek, Yersiz, gereksiz ve korkak bir yaklaşım olarak değerlendirdiği bilgisini haberine ekleyen AP, Kroes'in Hem Türk halkı hem de uluslararası toplum bunu bir sansür olarak değerlendirecektir dedi. Son haftalarda sosyal medyada paylaşılan, birinde Erdoğan'ın oğluna evde bulunan yüklüce parayı, polis baskınına uğramadan bir an önce yok etmesi talimatları verdiği öne sürülen ses kayıtlarının Türkiye'yi savurduğu belirtilen haberde, Erdoğan'ın yolsuzluk iddialarını inkar ettiği de belirtildi (hurriyet.com.tr/milletvekilleri-twitter-yasaklari-icin-ne-dedi-26052629, 31.10.2015).

Financial Times: İngiliz Financial Times gazetesi, Türkiye'deki Twitter yasağını "Türkiye Twitter'a erişimi engelledi" başlığı ile duyurdu. Perşembe gecesi Türkiye'de Twitter'a erişimin Başbakan'ın sosyal medyaya yönelik "kökünü kazıyacağız" ifadelerinin ardından engellendiğini yazan Financial Times,

Başbakanlık'tan yapılan açıklamada, şirketin Türkiye'deki mahkeme kararına uymadığı gerekçesiyle Twitter internet sitesini yasaklamaktan başka seçenekleri olmadığı açıklamasını aktardı. Hükümetin Twitter aracılığıyla internete sızdırılan bir dizi ses kayıtlarına maruz kaldığına vurgu yapan gazete, Başbakan'ın kendi ve oğlu arasında olduğu iddia edilen telefon görüşmelerinin sahte olduğunu söylediğini aktardı (hurriyet.com.tr/milletvekilleri-twitter-yasaklari-icin-ne-dedi-26052629, 31.10.2015).

Washington Post: Haberi, "Türkiye Twitter'ı yasakladı, Twitter patladı" başlığıyla duyuran Amerikan gazetesi, yasağın Başbakan Erdoğan'ın "kökünü kazıyacağız" sözlerinin ardından geldiğine dikkat çekti. Gazete Erdoğan'ın, "Twitter'ın kökünü kazıyacağız. Uluslararası toplumun ne dediği umurumda değil. Herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin gücüne şahit olacak" sözlerine yer verdi. Haberde, Türkiye'de büyük yolsuzluk skandalının patlamasından sonra, Erdoğan'ın sosyal medyaya yönelik tehditlerinin arttığına dikkat çekildi. Türkiye'de yasaklandıktan sonra Twitter'da #TwitterisblockedInTurkey (Twitter Türkiye'de yasaklandı) hashtag'inin büyük bir patlama ile yayıldığına dikkat çekilen haberde, on binlerce kişinin bir anda yasağı protesto eden eleştiri Tweetleri attıkları vurgulandı (hurriyet.com.tr/turkiyedeki-twitter-yasagi-dis-basinda-26052415, 31.10.2015).

The Times: Türkiye'deki Twitter yasağını, "Otoriter Erdoğan'ın, sosyal medya platformunun kökünü kazıyacağını söylemesi üzerine Türkiye Twitter'a erişimi engelledi" diye duyurdu. Gazete, Erdoğan'ın kendisini yolsuzluk skandalı ile ilişkili gösteren ses kayıtlarının ortaya çıkmasının ardından Twitter'ı kapatacağını ifade ettiğine dikkat çekti. Erdoğan'ın, "Uluslararası kamuoyunun ne diyeceği umurumda değil. Herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin gücüne şahit olacak" sözlerine de yer verilen The Times haberinde, Twitter'ın Türkiye'de 10 milyondan çok kullanıcısı olduğu belirtildi (hurriyet.com.tr/turkiyedeki-twitter-yasagi-dis-basinda-26052415, 31.10.2015).

Reha ERUS/ROMA

Twitter'in yasaklanması İtalya'da "La Repubblica" gazetesi tarafından "Erdoğan yeni yasayı uygulattı. Başbakan yolsuzluk skandalı yüzünden zor

durumda. Avrupa Komisyonu Erdoğan'ın uygulamasını 'korkaklık' olarak değerlendirdi" yorumunda bulundu.

Aynı gazete, Twitter'in kapatılmasından sonra Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Neelie Kroes'in Twitter mesajına yer vererek "Korkaklığın sansür getirdi" sözlerini yansıttı. Öte yandan İtalya'nın önde gelen haber kanallarından SKY NEWS 24 Türkiye'de Twitter'ın gece yarısı yasaklanmasını Başbakan Recep Erdoğan'ın yolsuzlukla ilgili telefon konuşmalarının sosyal ağda hızla yayılmasından kaynaklandığını ve AB'nin buna tepki gösterdiğini belirterek, "Yerel seçimler öncesi Erdoğan'ın bu kararı iletişim sansür olarak değerlendirildi" yorumu yaptı (hurriyet.com.tr/turkiyedeki-twitter-yasagi-dis-basinda-26052415, 31.10.2015).

Nerdun HACIOĞLU/MOSKOVA

KOMMERSANT: "Erdoğan ülkesinde Twitter'i yasakladı. Türkiye Başbakanı bununla yetinmek niyetinde de değil. Çıkartılan mahkeme kararını gerekçe gösteren Erdoğan, 30 Mart yerel seçimlerden sonra Facebook ile YouTube'u da kapatmaya hazırlanıyor. Erdoğan yasakları getirirken bunu özenle zafiyetten değil, gücünü kanıtlamak için yapacağını söylüyor. Geçen yılki Gezi Parkı faturasını şimdi kesiyor" (hurriyet.com.tr/turkiyedeki-twitter-yasagi-dis-basinda 26052415, 31.10.2015).

Spiegel: Türkiye, internetteki video platformunu kapattı. Öncesinde Ankara'nın Suriye ile savaş nedeni aradığına dair bir görüşme kaydı yayınlanmıştı... Bu görüşme gerçekse Türk iktidarı için dış politikasının çöktüğünün bir belgesi olabilir. YouTube'un kapatılması, milyonların bu durumu izlemesini engelliyor" (hurriyet.com.tr/yasaklara-dunyadan-buyuk-tepki-var-26106824, 31.10.2015).

CPJ DE KAYGILI

Basın özgürlüğü ve gazeteci haklarının korunması konularında önde gelen kurumlardan biri olan Gazetecileri Koruma Komitesi'nden (Committee to Protect Journalists-CPJ) de dönemin Başbakanı olan Erdoğan'ın sözlerine tepki geldi. CPJ, Erdoğan'ın "Bu paylaşım sitelerinin toplum üzerinde olumsuz etki yarattığı" yönündeki söylemlerinden kaygı duyduğunu belirtti.

Dönemin Başbakanı Erdoğan'ın, Facebook ve YouTube'a uygulanması öngörülen yasakları, internet ortamından sızdırılan yolsuzluk ve rüşvet iddiaları, gazete ve televizyonların yayınlarına müdahale etme girişimleri ardından gelmesinin dikkat çekici olduğunu vurgulayan CPJ, Erdoğan hükümeti döneminde Türkiye'nin en çok gazeteciyi hapse atan ülke olduğunu da vurguladı” (hurriyet.com.tr/facebook-ve-youtubey-kapatiriz-sozleri-kaygi-yaratti-25965115, 31.10.2015). Görüldüğü üzere ülkemizde olan sosyal medya yasağı dünya medyasını yakından ilgilendirmiştir. Hemen hemen her ülkenin önemli medya organları ülkemizde yaşanan bu durumu eleştirmiş ve olmaması gereken bir olay olarak değerlendirmiştir.

Türkiye’de Twitter’ın ardından YouTube’un da yasaklanmasına dünyadan tepki büyüyor. ABD Senatosu’nda Türkiye’deki kısıtlamaları kınayan bir yasa tasarısı hazırlandı. ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Üyesi ve Kongre’de bölgeyi en iyi bilen isimlerden Demokrat Partili Connecticut Senatörü Chris Murphy tarafından hazırlanan tasarıda şu ifadelere yer verildi: “ABD Senatosu, Türkiye Hükümeti’nin basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve internet özgürlüğüne getirdiği kısıtlamaları kınamaktadır. ABD Senatosu, teknoloji ve sosyal medya sitelerinin bağımsız gazeteciler ve kamuyla iletişim kurmaları ve bilgiye erişimleri için yardım ederek oynadığı rolü kabul etmektedir. ABD Hükümeti’nin tüm dünyada demokrasiyi destekleme ve iyi yönetimi teşvik etme çabalarında internet özgürlüğünün önemini altını çizmektedir. Türk Hükümeti’ne acilen sosyal medya dahil basın özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları sona erdirmeye ve Twitter’a erişimi yeniden sağlama çağrısı yapmaktadır.” Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Başkanı (AKPM) Anne Brasseur da yaptığı yazılı açıklamada “Seçimlerin yaklaştığı günlerde AİHM içtihatlarına aykırılık taşıyacak şekilde YouTube’a erişimin tamamen engellenmesi ifade özgürlüğü açısından endişe verici bir gelişmedir” ifadesini kullandı (hurriyet.com.tr/yasaklara-dunyadan-buyuk-tepki-var-26106824, 31.10.2015). Ülkemizde yapılan bu yasak toplumun huzurunu kaçırmış ve demokratik bir ülkeye de yakışmamıştır. Ancak bu tür yasaklamalar sadece Türkiye de olmamaktadır.

Amerika gazetesi Washington Post’ta, Türkiye’de dönemin Başbakanı Erdoğan’ın “yolsuzluk sızmalarını susturma girişimiyle belki yasa dışı olan

bir Twitter yasağı” tesis ettiği eleştirileri dile getirilirken, Ukrayna’da ise bazı önde gelen yetkililerin ve siyasetçilerin YouTube’da yayımlanan bir dizi ses kayıtlarından Rusya’yı sorumlu tuttuğuna dikkat çekildi. Gazete sosyal medyanın rolünü, “Ukrayna ve Türkiye’de iddia edilen sosyal medya sızmaları, siyaset şekillendiriyor” diye yorumladı (haberler.com/washington-post-sosyal-medya-sizmalari-ukrayna-ve-5834696-haberi 30.01.2016).

Sosyal medya yasakları, yolsuzluk, rüşvet, görevi kötüye kullanma gibi durumlarının ortaya çıkması hemen hemen her ülkede görülebilir. Bu durum sadece bizim ülkeye mahsus bir şey değildir. Dönem dönem ülkeler içlerinde çıkan bazı sebeplerden ötürü sosyal medyaya bazı yasaklamalar getirmektedir. Bu yasakların bazıları yerinde uygulama olurken bazıları ise tamamen kişisel tercih üzerine gerçekleşmektedir.

17-25 Aralık operasyonlarında halkın bilmediği şeyler YouTube aracılığıyla, Twitter aracılığıyla, ses kayıtları aracılığıyla yayılmaya çalışıldı ve buradan bir kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. Temel amaç bu dosyalarla bağlantılı görüntü kayıtları, ses kayıtları neticesinde bir iktidar değişikliği talebiydi. Hatta aynı yıl 30 Mart belediye seçimlerinde iktidardaki partinin belediyelerde büyük kayba uğraması beklenildi. Ama beklenen gerçekleşmedi. Sonrasında cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de genel seçimlerde de bunlar hep gündem oluşturdu. Ama bunlar beklenildiği şekilde iktidar değişikliğine yol açmadı.

Her zaman iktidar değişikliği ya da doğrudan siyasal büyük amaç yerine silahlı terör örgütlerinin de kendi propagandalarını yapmak için sosyal medyayı kullandıkları aşıkardır. Bu duruma en iyi örnek Savcı Mehmet Selim Kiraz’ın ölümüyle ilgili görüntülerin yayılmasıdır. Facebook’a 4 saat, Twitter ve YouTube’a ise yaklaşık 8 saat boyunca erişim engellendi. Yasakların sebebi ise şehit edilen Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz’ın rehin alınma ve ölümüyle ilgili fotoğraflarının paylaşılması oldu. Sosyal paylaşım sitelerinin yanı sıra birçok haber sitesini kapsayan karar tartışmaları da beraberinde getirdi. Tartışmanın sebebi ise paylaşılan içerikler yerine Facebook, Twitter ve YouTube’un tamamen kapatılması oldu.

3 Nisan 2015 Cuma günü 1. Sulh Ceza Hakimliğince şehit Kiraz’ın fotoğrafları paylaşıldığı gerekçesiyle aralarında Hürriyet’in de bulunduğu 166

internet sayfası (URL) için erişim engelleme kararı verildi. Bu karar 5651 sayılı yeni internet kanuna göre sosyal medyada paylaşılan içerikleri de kapsıyordu. Karardan 1 gün sonra 4 Nisan'da, Erişim Sağlayıcılar Birliği'ne (ESB) içerikleri engelleme kararını bildirdi. İstanbul Başsavcılığı, Facebook, Twitter ve YouTube'ta kaldırılmayan içeriklerin olduğunu ESB'ye bildirerek saat 12.00'a kadar içeriklerin kaldırılmasını talep etti. Facebook, Twitter ve YouTube bu içeriklere saat 12.00'ye kadar müdahale edemediği için ESB, paylaşımları tek tek engellemek yerine sitelerin tamamının kapatılmasını istedi. Ardından YouTube ve Twitter'a erişim engellendi. Facebook'un sadece 4 saatte yasaktan kurtulmasının nedeni ise içeriklerin hemen kaldırılması oldu.

Basın Konseyi, sosyal medya ve internete yönelik erişim yasağını sert bir dille eleştirerek, "Yasaklar, demokratik hukuk devletine aykırıdır" dedi. Konseyden yapılan açıklamada, şu görüşlere yer verildi: Şehit Savcımızın söz konusu görüntülerinin paylaşılmasının gerekliliği ve doğruluğu konusundaki eleştiriler kayda değerdir ve dikkatle değerlendirilmelidir. Yasaklı kitapları barındırıyor diye tüm kütüphaneyi kapatmak nasıl akla ve mantığa aykırı ise; birtakım uygunsuz içerik barındırması nedeniyle, sosyal platformların tümüyle kapatılması da aynı şekilde anlamsızdır. Bu tür bir yasak, ifade özgürlüğünün engellenmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin şart koştuğu "demokratik toplumda gereklilik", "acil toplumsal ihtiyacın varlığı" ve en önemlisi, "orantılılık/ölçülülük" ilkelerine aykırıdır. Yasağın, temel hak ve özgürlükleri daha iyi korumak için kurulduğu hükümet tarafından ifade edilen sulh ceza hakimlikleri tarafından getirilmiş olması, trajik çelişkidir. 6 Nisan 2015 Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz'ın rehin alınması görüntülerinin paylaşıldığı Twitter, YouTube ve Facebook mahkeme kararıyla erişime kapatıldı (hurriyet.com.tr/twitter-youtube-ve-facebook-erisim-engeli-28665837, 31.10.2015).

17-25 Aralık operasyonu süresince getirilen sosyal medya yasağı kadar ses getirmese de Savcı Mehmet Selim Kiraz'ın görüntülerinin yayılmasından dolayı getirilen yasak da dış basında yerini aldı. Uluslararası haber ajansları, gelişmeleri böyle duyurdu:

AFP: Türkiye, geçen haftaki esir krizinde öldürülen savcının görüntülerinin yayımlanması nedeniyle Twitter, Facebook ve YouTube'a erişimi engelledi.

Reuters: Türk savcı, geçen hafta bir meslektaşına tabanca tutulan görüntülerin yayımlanmasının ardından sosyal medya sitelerine yasak getirilmesini istedi. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, "Bu, savcının görüntüsünün yayımlanmasıyla ilgili. Savcının öldürülmesinin ardından yaşananlar, olayın kendisi kadar üzücü" dedi (t24.com.tr/haber/sosyal-medya-yasagi-dunya-medyasinda,292726, 30.10.2015). Ülke gündemini derinden sarsacak her olayda sosyal medyaya yasak getirilmektedir. Başka çözüm yolları aramak yerine tamamına engel koymak daha kolay gelmektedir. Bu yasaklar insanların özgürlüklerini kısıtladığı gibi toplumların ekonomisini de kötü yönde etkilemektedir.

Mehmet Selim Kiraz'ın ölümüyle ilgili görüntülerinin yayılması aslında terörün amacına hizmet etmektedir. Bununla ilgili o görüntülerin yasaklanması için hemen kararlar alınmıştır. Ama bu noktada Twitter'ın tamamının yasaklanması tartışmaları doğurdu.

Gezi Parkı Olaylarına baktığımızda ise sosyal medyanın rolü diğer olaylardan farklı bir noktadadır. Medyanın iktidara karşı çeşitli müdahalelerde bulunduğunu Eyüboğlu'nun söylemleriyle dile getirmiştik. Eyüboğlu'nun bu müdahale düzeyleri içinde yer alan "Hükümeti elinde bulunduran ya da denetleyen partiler üzerinde müdahale" maddesi GPO'yu yansıtmaktadır. Uzun bir süre ülkenin gündeminde yer alan Taksim Gezi Parkı protestoları, 61. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bulunan ve sadece umumi hizmette kullanılmak koşulu ile tapuda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiş olan Taksim Gezi Parkı'na İstanbul 6'ncı İdare Mahkemesi ve 2 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı olduğu halde Topçu Kışlası'nı Taksim Yayalaştırma Projesi çerçevesinde imar izni olmadan yeniden inşa etmesini engelleme eylemi olarak başlamıştır.

27 Mayıs 2013 tarihinde iş makinelerinin parka girmesinin ardından bu haberin sosyal medya aracılığıyla kısa sürede yayılması ve bazı aktivistlerin parka gidip çalışmalarını durdurmaya çabalamasına polis orantısız müdahalede bulunmuştur. Bu müdahaleler ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın inşaatın yapımında

ısrarcı açıklamaları ile protestolar hükümet karşıtı gösterilere dönüşmüş ve başta Ankara, İzmir gibi büyükşehirler olmak üzere Türkiye'nin diğer illerine de yayılmıştır. Başbakan Erdoğan'ın göstericilere "çapulcu" demesi sonrasında, bu kelimenin kullanılmasından dolayı 2003 yılında 10 milyar TL (Şimdiki 10.000₺) tazminat ödendiğine dair emsal kararı ortaya çıkınca protestocular kendilerini çapulcu kelimesi ile ifade etmeye başlamışlardır. Protestocuların yaşananlarla ilgili birbirlerini haberdar etmelerinde başta Facebook ve Twitter olmak üzere 'sosyal medya'nın önemli bir rolü oldu. #OccupyGezi ve #DirenişimParki adlı hashtagformatları oluşturuldu. 31 Mayıs günü akşam 16:00'dan itibaren 12 saat içinde konu ile ilgili 3 ana hashtag grubu için 2 milyon tweet atıldı. Bunların %88'i Türkçe olup, yayımlanan tweetlerin %90'ı Türk kökenli idi (wikipedia.org/wiki/Gezi_Parkı_protestoları 03.02.2016).

Televizyonların büyük çoğunluğunun cuma tüm gün ve gece sabaha kadar yaşananları yayımlamaması üzerine habercilik görevi üstlenen sosyal medya araçlarından birisi de Facebook oldu. "Türkiye'de 30 milyonun üzerinde üyesi bulunan Facebook'a yüklenen resimler ve özellikle videolar hızla paylaşıldı. Twitter kullanımını kolaylaştıran 'akıllı telefon' kullanımının daha düşük olduğu büyük kentlerin dışında yaşayanlar Facebook üzerinden olup bitenlerden haberdar oldu. Eylemleri veren ana uydu ve dijital platformlarda yayın yapan TV'ler bu platformdan takip edildi. İnsanlar sokakta yaşananları sürekli sosyal medya da paylaştı. Paylaşımların çok olması bilgi kirliliğini de beraberinde getirdi. Aslında esas bilgi kirliliği ana akım medyadadır. O işini düzgün yapmış olsa diğer bilgilere insanlar itimat etmeyecektir" (Aydemir, Şenay gezi-parki-eylemlerinde-sosyal-medyanin-rolu 03.02.3016). GPO sırasında iktidar ile sosyal medya kullanıcıları karşı karşıya gelmiştir. Olayların medyada aktarılmaması üzerine yaşananlar bazen doğru bazen de yanlış bilgiler içerecek şekilde sosyal medya da paylaşıldı. Bunun neticesinde bilgi kirliliği ortaya çıktı. İnsanlar neye inanacaklarını, neye güveneceklerini bilemez duruma geldiler.

Konda gezi raporuna göre; "Gezi Parkı olaylarının ilk ortaya çıkışını takip eden bir aydaki olaylarda sosyal medya kullanımı en çok tartışılan konulardan biri oldu. Hem eylemcilerin Twitter, Facebook gibi sosyal medya araçlarıyla iletişim

kurmaları, hem televizyon, gazete gibi geleneksel medya araçlarının olaylara yeterince yer vermediği tartışmaları, hem de Başbakan Erdoğan'ın olaylarla ilgili bir değerlendirmesindeki 'Twitter denilen bir bela var' açıklaması, sosyal medyayı önemli hale getirdi" (2014:25). Söylenen sözler sosyal medyaya olan ilgiyi artırdı. Sosyal medya kullanıcılarında kısa sürede artış gözlemlendi. En çok yasağın olduğu günlerde aktif olarak kullanıldı. Bu da bir nevi yasağın cazip geldiğini de göstermektedir.

Dönemin Başbakan'ının 'Twitter diye bir bela var' sözünü Aydemir şöyle değerlendiriyor. "Başbakan kendi yönetemediği her şeyi bela olarak görüyor. Bu anti demokratik bir yaklaşım. Beğenmediği militer ve darbecilerin düşüncesi gibi bu. Otoriteryan bir tutum. Sosyal medyada insanlar çılgınlık atıyorlar, Bizi kurtarın diye. Bir ülkenin başbakanı buna kulak asmiyorsa ciddi bir sorun var demektir. Halkın şiddet gördüğünü duyup işitip onlara 'palavra, bela' diyecek bir başbakanı totaliter ülkelerde görüyoruz. Bu anlamda başbakanın bu kontrol takıntısının yansıması olarak görüyorum. Kendisiyle ilgili sosyal medyada yapılan baba eleştirilere kırılabilir. Normal bir şey bu. İnsani bir şeydir. Baskı uyguladığı medyaya alıştığı için özgürce ifade edilen medyaları bela ve problem olarak görüyor" (Aydemir, Şenay gezi-parki-eylemlerinde-sosyal-medyanin-rolu 03.02.3016).

GPO'da sosyal medya ile ilgili değişkenler şu şekilde olmuştur:

- Sosyal medya, Gezi Parkı gösterilerinin yeni üyeler kazanmasını sağlamıştır. (50 kişiyle başlayan gösterilerin yüzbinlere ulaşması)
- Büyük kitleleri, Gezi Parkı gösterileri amaçları doğrultusunda etkileyerek gösterilere aktif olarak katılmasa bile taraf olmalarını sağlamıştır.
- Eylemlerin farklı illere sıçrayarak genişlemesini, sanatçı ve yazarların desteğini almasını sağlamıştır.
- Sosyal medya, GPO'nun ortak bir kimliğe bürünmesini sağlamıştır. (Gezi Parkının korunması ve kışla yapılmaması gibi)

- Gezi Parkı'nda iş makinelerinin yıkım yapmasını engellemek için parkta gece gündüz kalan insanların fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayarak, Gezi Parkı gösterilerinin devam etmesini sağlamıştır.

- GPO'da, göstericilerin iletişim kurmasına ve örgütlenmesine imkân sağlamıştır.

- Özellikle medyada çıkan yalan veya yanlış haberlere karşı, harekete kendini savunma ve anlatma imkânı vermiştir.

- Toplumun her kesiminin gelişmeleri duymasına, geleneksel medya tarafından sansür yapılsa bile haberlere ulaşılmasına katkıda bulunmuştur.

- Ülke gündeminin oluşmasını ve kamuoyunun şekillenmesini sağlamıştır (Korkmaz, 2014:86-87). Her ne kadar sosyal medyaya ara ara yasak getirilmiş olsa bile halk yine de iletişim kurmayı başarmıştır. Bu olaylar boyunca halkın çoğunluğu birlik olmuş, gezi parkına sahip çıkmış hemen hemen her kesimden destek gelmiştir. Bunların çoğu sosyal medya aracılığıyla olmuştur.

Yeniden Sosyoloji Derneği'nin (YESO-DER) hazırladığı Gezi Parkı Anket Raporu'nda (YESO-DER, 2013) ulaşılan sonuçlara göre; GPO'ya katılan bireylerin %23'ü vicdani sorumluluktan, % 13'ü siyasi tutumlarından dolayı, % 9'u sosyal çevrenin etkisiyle, % 7'si çevreye olan duyarlılıklarından dolayı ve % 52'si ise bu sayılan sebeplerin tümünün etkisiyle protestolara katılmıştır. Bu sonuçlara göre, GPO'nun başlamasının ilk adımı olarak görülen Gezi Parkı'ndaki ağaçların devlet tarafından sökülmesi, olayların büyümesinde ve devam etmesinde fazla etkili olmamıştır. Çevreye duyarlılıktan dolayı protestolara katılım gösterenlerin oranının sadece %7'de kalması, bu görüşü destekler. Geleneksel medyadan daha hızlı bir etki-tepki mekanizmasına sahip olan sosyal medya, GPO'da önemli bir rol oynamıştır. "Gezi eylemliliği farklı toplumsal kesimlerin bir arada bulunabildiği temas kurabildiği ve artık neredeyse yok denecek kadar az olan yeşil alanları sahiplenmenin bir emaresidir. Süreçte birçok farklı ideolojik görüşe ya da yaşantılara sahip kesimler bir araya gelerek Gezi kamusallığını savunmuşlardır" (Ergun, 2014:289). GPO da birçok kesimden birçok insan bir araya gelmiştir. Bu noktada Althusser'in ideoloji ile ilgili ortaya atmış olduğu tezlerden biri ile karşılaşmaktayız. Althusser bireylere özne

diye seslenmekte idi. GPO’da birçok özne bir araya gelerek yeni bir ideoloji oluşturmuştur. Ayrıca “protestocular, etkin ve geniş bir biçimde iletişim kurmak için mobil telefonlar gibi aygıtları da ekleyerek kullanımı kolay, erişilebilir ve ucuz bir ortam olarak interneti kullandılar” (Pearce, 2014:319). GPO süresince internet, sosyal medya oldukça fazla kullanılmıştır. Hatta bu dönemde sosyal medya kullanımında artış görülmüştür.

Ülkemizde yaşanan GPO Ukrayna da yaşanan olaylarla benzerlik göstermektedir. “Ukrayna’daki protestolar Taksim Gezi Parkı protestocularıyla kıyaslırsak; her iki olayda da bir bölgede başlayan küçük bir olayın diğer bölgelere sıçrayarak büyük bir etki yaratmasına tanık olmaktadır. Bu iki olayda da sosyal medya önemli bir iletişim ve etkileşim aracı olarak kullanılmıştır. Ukrayna’da devam etmekte olan protestolarda sosyal medya halen kullanılmakta ve sürece etki etmeye devam etmektedir. Bu süreç içerisinde protestocular ayaklanmaların farklı bir boyutunu ve sosyal medyanın protestolar üzerindeki etkisini göstermeye devam edecektir” (turksam.org/tr/analiz-detay/902-ukrayna-daki-ayaklanmalarda-sosyal-medya 03.02.2016). Ukrayna da görülen olaylar da göstermektedir ki bu tür toplumu rahatsız eden koşullar her ülkenin yaşayabileceği durumlardır. Yine burada dikkat çeken durum şudur ki, sosyal medya bu olayların yayılmasında etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

GPO’nun diğer yasaklamalardan temel farkı şu: GPO internetteki bir tepkisellikle sınırlı kalmadı, sokaktaki eylemlerle birlikte hareket etti. İnsanlar Twitter üzerinden haberleşip, organize oldular. GPO’dan önce Twitter’a hiç girmemiş insanlar bu süreç içerisinde Twitter’a girdiler. Böylece sosyal medya kullanımı artış gösterdi. GPO’da siyasal iktidarın doğrudan değiştirilmesi olmasa bile eylemlerinin değiştirilmesi için bir takım talepler dile getirildi. Bu taleplerin en önemlileri, Topçu kışlasının yapılmaması, Atatürk kültür merkezinin yıkılmaması, Taksim meydanı düzenlemesinin istenildiği şekilde olmamasıdır. GPO’ya katılan bireyler, gruplar amaçlarının bile bir kısmını gerçekleştirmişlerdir.

Siyasi partiler GPO’da ortaya çıkan siyasal enerjiyi kendilerine çekebilmek için doğrudan parti olarak katıldılar. Böylece GPO’da çıkan enerjiyi yapılan sonraki seçimlerde iktidar değişikliğine yol açacak şekilde kullanacaklardı. Ancak beklenildiği gibi olmadı. Bu süreç içerisinde sosyal medyanın siyasal etkisi, ideolojik

bağlamı, topluma yön verecek derecede olan gücü fark edildi. Bu gücü halk gibi devlette fark etti. Devlet bu gücün kendi aleyhine işlememesi için kontrolü elinde tutmak adına çeşitli ağlarda hesaplar açtı. Devletin kurumsal hesapları olduğu gibi muhalefetin ve daha birçok örgüt ve gruplarında Twitter, Facebook hesapları bulunmaktadır. Devlet medyayı özellikle sosyal medyayı denetlemeye çalışır ama eski yollarla bunun mümkün olmadığını bilincindedir. Bu durumdan ötürü devlet bu denetleme çabasını sosyal medyanın içerisinde yer alarak yapmaktadır.

Sosyal medyaya getirilen yasaklar birçok alanı etkilemiştir. Bunlardan biri de ekonomidir. Financial Times gazetesi Türkiye'deki Twitter ve Youtube'a yönelik yasakların Türk ekonomisini olumsuz etkilediğini yazıyor. Türk ekonomisinin büyüme hızının yavaşladığını ve bazı ekonomistlere göre Türkiye'yi yakın zamanda vasat bir büyüme ivmesi beklediğini belirten gazete haberinde özetle şöyle deniyor: "Asıl tehlike ülkenin siyasetinde. Geçen seneki yolsuzluk skandalları ile Mart ayında gerçekleşen yerel seçimler arasındaki çalkantılı dönemde hükümet Twitter ve Youtube'u yasakladı. Ağustos'taki cumhurbaşkanlığı ve önümüzdeki genel seçimlerle beraber; düşük tasarruf oranı, kısa dönemde yabancı yatırımcıya bağımlılık ve büyüyen bütçe açığı gibi ülkenin kronikleşen sorunlarının çözüme kavuşturulmasına yönelik çok az bir umut var. Gazete hükümetin sosyal medyaya yönelik şikâyetlerine odaklanmış durumda olduğunu belirterek, 'yolsuzluk iddialarının yayınlanmasından sonra sosyal medyanın Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın belalısı olduğunu' yazıyor.

Haber şöyle devam ediyor: "Aksoy'a göre sosyal medyaya yönelik yasaklar şirketlerin doğrudan etkilenmesinin ötesinde bir etkiye sahip. 'İnternet yeni kurulan sıradan bir siteye baktığımızda yüzde 20 ile yüzde 40 arasındaki kullanıcıları sosyal medya kanalları üzerinden siteye ulaştır' diyor Aksoy. 'Siz bu siteleri kapatırsanız bunların bir etkisi olacaktır.' diye ekliyor. Hükümetin teknoloji sektörünü cezalandıran politikalarının geniş kapsamda ekonomi üzerinde etkisi var" (bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140414_ft_sosyalmedya, 30.10.2015). Bir başka gazetede ise şunlar yer almaktadır. "Operasyon ateşi piyasaları yaktı. Siyasi iktidarın medyaya yönelik darbe operasyonunun sürecini açıklaması ve cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Avrupa Birliği ile restleşmesi dolara tarihi zirve yaptırdı" (Bugün Gazetesi, 17 Aralık 2014). Getirilen sosyal medya yasağı sadece kullanıcıları

etkilemekte lakin bu yasağın ekonomiye olan yansıması ülkede yaşayan bütün insanları etkilemektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlar birbirlerine çeşitli alanlarda ihtiyaç duymaktadır. Birbirlerine olan gereksinimlerden biride diğer insanlarla iletişim halinde olmaktır. Birey yapısı gereği konuşma, düşündüklerini aktarma, paylaşma ihtiyacı duyar. İnsanlar birbirleriyle iletişim halinde oldukları gibi diğer insanlardan haber almak ve diğer topluluklarda neler olduğunu öğrenmek ister. Bunun için de medya araçları kullanılmaktadır. Önceleri geleneksel medya araçları kullanılırken günümüzde yeni medya araçları kullanılır olmuştur. Geleneksel medya araçları insanların bilgilendirilmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ancak geleneksel medya yeteri kadar hızlı değildir. Teknolojinin ilerlemesiyle beraber medya araçları da gelişme göstermiştir. İnsanlar artık dünyanın öbür ucundan haberler alabilmektedir. Ulaşımın saatler belki de günler alacağı yerlerden artık anında haberler alabilmekte, iletişim kurabilmektedir. Teknolojinin gelişme göstermesiyle beraber internet de yaygınlık göstermiştir. Artık hemen hemen her bireyin elinin altında interneti bulunmaktadır. Bireyler kendi hesaplarına açtıkları sosyal medya siteleri ile hem dünyada olan bitenden haberdar oluyorlar hem de kendi duygu ve düşüncelerini paylaşabiliyorlar. Bireyler, gruplar kendi ideolojilerini bu yolla diğer insanlara aktarabilmektedir. Tüm dünyada kullanılan Facebook, Twitter ve YouTube ülkemizde de oldukça fazla kullanılmaktadır. Bu sitelerin kullanımlarının çok olması paylaşımlarının da çok olmasını paralelinde getirmiştir. Bundan ötürü bazı yasaklamalar getirilmiştir. Bu yasaklar bazı durumlarda kişilik haklarının korunması, gizliliğin korunması gibi hususlarda işe yaramaktadır. Ama bazı durumlarda da halkın bilgi almasının önüne geçmesini amaçlayan tarzda olmaktadır. Bu bağlamda Althusser'in DİA'sı karşımıza çıkmaktadır. Bu aygıtlarla egemen kesim kendilerini yeniden üretmekte ve ideolojilerini aktarmaktadır. Ülkemizde son yıllarda yaşanan istenilmeyen birkaç olaydan sonra internet yasaları belirlendi. Bu yasalar gün geçtikçe daha düzenli bir hal aldı. İfade özgürlüğüne engel konulması ve bu engellere birçok kişi tarafından tepki gösterilmiştir. Konulan engeller sadece ülkemizde değil tüm dünyada da yankı bulmuştur. Öyle ki yazılanların söylenenlerin çoğu bu yasaklardan bahsediyordu. Çoğunlukla ifade özgürlüğünün önüne geçilmesinin oldukça yanlış bir davranış olduğu vurgulanmıştır.

Ülkemizde yaşanan sosyal medya yasaklarının hepsi aynı tepkiyi almamıştır. Özellikle GPO ve 17-25 Aralık Operasyonları sırasında gerçekleştirilen yasaklamalar büyük tepki toplamıştır. Bu yasaklar Althusser'in görüşünü destekler niteliktedir. Althusser DİA'lar ile devletin ideolojisini yaydığını söylemiştir. Ancak DİA'lar içerisinde yer alan haberleşme DİA'sı günümüz toplumunu tam olarak yansıtmamaktadır. Althusser yaşadığı dönemde var olan medya araçlarından ötürü devletin bu araçları kontrolü altına alarak ideolojisini yaydığını belirtmiştir. Ancak günümüzde devlet yeni medyayı, sosyal medyayı denetlemekte sıkıntı çekmektedir. Bu nedenle sosyal medyanın kullanımını tamamen yasaklamaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çalışmamız devlet, ideoloji ve iktidar bağlamlarında çok önemli görüşleri olan Althusser'e dayandırılmıştır. Çalışmada Althusser'in felsefesine, onu etkileyen diğer düşünörlere ve ideoloji anlayışına değinildi. Daha sonra medyanın ne olduğuna, geçmişten günümüze kitle iletişim araçlarının neler olduğuna bu bağlamda en çok tercih edilen medya aracının, sosyal ağların neler olduğuna yer verildi. Akabinde devlet ve iktidar kavramlarına kısaca değinildikten sonra düşünce özgürlüğü kavramına yer vermeye çalışıldı. Bu bağlamda dünyada ve ölkemizde görölen sosyal medya yasaklarına değinildi. Gerek ölkemizde gerekse dış dünyada bu yasakların nasıl karşılandığına, ifade özgürlüğüne getirilen engellere eleştirel bir gözle ayna tutmaya çalışıldı.

Bu çalışmanın ilk bölümünde Althusser'in hayatı, düşüncesi ayrıca felsefe ve bilim anlayışı ele alınmaktadır. Çepeçevre saran merakı nedeniyle birçok konuyla ilgilenen Althusser, ağırlıklı olarak Batı toplumlarının neden sosyalist yapıya geçmediği üzerinde yoğunlaşmıştır. Toplumda kapitalizmin baş göstermesiyle beraber işçi sınıfı, sendikalar görölmeye başlanmıştır. Böylece sosyalist yapıya geçiş gerçekleşmemiştir.

Marksist literatürün önemli eserleri arasında yer alan Alman ideolojisi ve Kapital kitaplarını inceleyen Althusser epistemolojik kopuştan bahsetmiştir. Bu kopuşu Marks'ın *teorik-pratiğinin* değeriendirilmesi alanında ortaya çıkarır. Epistemolojik kopuş Althusser için bilimin ideolojiden kopuşu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilim ona göre çeşitli ideolojilerin etkisinde olmamalıdır. Burjuva tarafından yönlendirilmemelidir. Bu görüş günümüz bilim anlayışı içinde geçerlidir. Bilim belirli insanlar için değil insanlık için yapılmalıdır. Bu nedenledir ki çeşitli ideolojilerden uzak kalmalıdır.

Althusser çeşitli alanlarda Marx'tan etkilendiği gibi felsefesini oluştururken de ondan etkilenmiştir. Marx, felsefeyi burjuvaya karşı oluşturulmuş, işçi sınıfının yanında yer alan bir ideoloji olarak görmektedir. Proletaryanın sınıf mücadelesinde bir felsefeye gereksinim duyulduğu açık bir şekilde gözükmektedir. Geçmişten günümüze kadar toplumların kaçınılmaz kaderi olan sınıf mücadelesi Althusser'in

felsefesinin temelini de oluşturmaktadır. Althusser'e göre, felsefe son kertede kuramsal alanda sınıf mücadelesidir. O, felsefede meydana gelen büyük dönüşümlerin ya sınıf ilişkilerinde ve devlette ya da bilimde yaşanan büyük dönüşümlerin ardı sıra gerçekleştiğini vurgulayarak, felsefe ve sınıf ilişkilerine dikkatleri yoğunlaştırmaktadır. Böylece Althusser bilimsel bilginin yanı sıra sınıf mücadelesini de yerleştirir felsefenin zeminine.

Althusser felsefenin ne olduğunu açıklarken beraberinde birçok tez de ortaya sürmüştür. Felsefenin tezler ileri sürmek olduğunu söylemiştir. Bilimin bir nesnesi olduğu halde felsefenin nesnesi olmadığını, kazanımları olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu tezler doğru veya doğru değil şeklinde değerlendirilmektedir. Althusser, felsefenin bilimler gibi bir nesneye sahip olmamasından ötürü, felsefenin bilimlerin nesnelere ile ilgili herhangi bir soruna da direkt cevap olabileceğini düşünmez. Felsefenin alanı, bilimlerin nesnelere alanıyla kesişmez. Dolayısıyla, bilimlerin herhangi bir iç problemine ya da dönemsel bunalımlarına yine sadece bilimlerin içerisinde kalınarak yanıtlanabilir. Bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi de burada devreye girer. "Felsefe ancak felsefeye müdahale eder" (Althusser, 2006a:124). Gerek bilimler olsun gerekse felsefe kendi sorununu kendi içinde çözecektir. Müdahale edilmesi gereken bir konu olursa, müdahale yine kendi içinden gelir.

İkinci bölümde, ideoloji kavramının tarihçesine ve ne olduğuna değinilmiştir. Daha sonra Althusser'in ideoloji anlayışının oluşmasında etkili olan düşünürler incelenmiştir. Kısaca Marx, Lenin ve Gramsci'nin ideoloji anlayışlarına akabinde Althusser'in ideoloji anlayışına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Burada ideoloji kavramının günümüze gelene kadar ne gibi anlamlara sahip olduğu ve Althusser'in bu kavramı hangi anlamda ele aldığına açıklık getirilmiştir.

Bundan ötürü ideolojinin ortaya çıkış dönemine bakacak olursak 16. yüzyılda yaşanmaya başlanan değişimlere kadar götürebiliriz. Avrupa da görülen ekonomi alanındaki değişim toplumun diğer alanlarında da değişime neden olmuştur. İnsanlar buldukları konumu daha fazla sorgulamaya başlamışlar. Artık var olan düzen, mevcut fikirler istekleri karşılamaz olmuştur. Yeni düşüncelere yeni bir dünya görüşüne gereksinim duyulmuştur. Böylece aklın önemi ortaya çıkmış, bireyler

akılları sayesinde istedikleri hayata sahip olabileceklerdi. Aydınlanma felsefesi bu yüzden önem arz etmektedir.

İdeoloji kavramının tarihine ve anlamına baktığımızda çeşitli dönemlerde farklı anlamlar kazanarak günümüze kadar geldiği görülmektedir. De Tracy'nin ortaya koyduğu ideoloji kavramına Napolyon tarafından olumsuz anlam yüklenmiştir. Olumsuz anlamıyla bu kavram Marksizmde tartışılmıştır. Lenin tarafından ise bu kavrama olumlu anlam yüklenmiştir. Gramsci'nin ise bu kavrama katkıları bulunmaktadır.

Klasik yaklaşımlarda görülen ideolojinin sisteme dışardan getirilmiş ve bireyle de içli dışlı olmuş konumu ile Althusser'in ideolojiye verdiği konum birbirinden çok farklıdır ve hatta karşılaştırılmaları bile söz konusu değildir. O ideolojiyi sivil toplumun devletleştirilmesi şeklinde değerlendirir. Bu süreç içerisinde toplumsal formasyona da yer verir. Bu formasyon içerisinde toplumda etkili olan üç yapının bulunduğunu söyler. Bunlar, ekonomik, siyasi ve ideolojik yapılarıdır. Bu pratikler tek başlarına ele alındıklarında hepsi de ayrı ayrı önem arz etmektedir. Ancak ideolojinin önemi daha fazladır. Bu pratikler birbirlerini etkiler ve dönüştürür. Aynı zamanda karşılıklı olarak da etkileşim içinde bulunurlar. Toplumsal formasyonun devamı için yeniden üretim oldukça önemli bir yer kaplar. Yeniden üretim sürecinde üretim araçlarının rolü belirleyici etkindir. Son kertede alt yapı belirleyici olmaktadır.

Althusser devlet aygıtı ile devlet iktidarının birbirinden ayrılması gerekliliğini de vurgular ve kendi kavramsallaştırmasıyla ifade eder ki bu duruma DİA demektedir. Ona göre yaşamın her alanında bu aygıtlara rastlamak mümkündür. Okulda, sokakta, Kilise de hatta televizyon karşısında otururken bile bu aygıtlar bizi çepeçevre sarmıştır. Bu aygıtlar çoğunlukla egemen ideolojinin yeniden üretimi için çalışmaktadır. Çok sayıda var olan ideolojiler toplumda var olabilmek için adeta bir savaş halindedir. Bunlardan ideolojik aygıtları özellikle haberleşme aygıtını elinde bulunduranlar daha şanslıdır. Bu araçlara sahip olanlar kendi görüşlerini diğer insanlara aşılacaktır. Günümüz de haberleşme araçlarının gelişmesi ve çoğalması sonucu insanlar sürekli bu araçlarla etkileşim halindedir. Bu durum bireylerin çeşitli ideolojiye özellikle egemen ideolojiye maruz kaldığının göstergesidir.

İnsanlar, devletler varlıklarını devam ettirebilmek için iletişim kurma gereği duyarlar kendi ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kalırlar. Nitekim önemli ihtiyaçlardan biri olan iletişim, konuşma, paylaşma olmadan hayat çok zor olur. Dünden bu güne iletişim çeşitli araçlarla gerçekleşmiştir. İlkel araçlardan son model teknolojik aletlere gelene kadar zorlu bir aşamadan geçilmiştir. Geleneksel medya araçları kullanıldığı dönemde oldukça ilgi görmüştür. Şimdilerde çok nadir bu araçlar kullanılsa da günümüzde gözde olan yeni medyadır. Yeni medya içerisinde en çok kullanılanı sosyal medyadır. Sosyal medya aracılığıyla insanlar istedikleri bilgiye anında ulaşmaktadır. Bilgilerin doğruluğu kimi zaman tartışma konusu olmuştur. Sosyal medya araçlarından en çok kullanılanlar, Facebook, YouTube ve Twitter'dır. Bunlar aracılığıyla insanlar birbirleriyle sürekli iletişim halindedir ve kısa sürede örgütlenme alanını, saatini belirlemektedirler. Ayrıca buralarda paylaşılanlar hakkında yorum yapılmakta bireyler kendi düşüncelerini paylaşmaktadır. Bu siteler aracılığıyla bireyler, gruplar, devletler kendi ideolojilerini yaymaktadır. Bu nedenle devlet, iktidar olabildiğince bunları denetimi altında tutmak istemektedir.

Facebook sayesinde insanlar birbirleriyle daha sıkı görüşmekte ve sürekli iletişim halinde olmaktadır. Ayrıca takip ettikleri sayfalar hakkında daha ayrıntılı bilgiye de sahip olmaktadırlar. Kendi ilgi alanları dâhilinde takip edecekleri grupları veya sayfaları belirlemektedirler. Sosyal medyanın olumlu özelliklerinin yanında olumsuz özellikleri de bulunmaktadır. Kötü niyetli insanlar hoş olmayan paylaşımlarda bulunmaktadır. Ayrıca kimi dolandırıcılar bu site üzerinden insanları kandırmakta ve onları maddi ve manevi açıdan zarara uğratmaktadır. Öte yandan bu sitede zamanlarının çoğunu geçiren insanlar sanal ilişkiye o kadar çok alışıyorlar ki gerçek ilişki de bulunamıyorlar. Zamanlarının çoğunu internet başında geçiren insanların zamanla aile, arkadaşlık ilişkileri zayıflamakta ve kopma derecesine gelmekte, hatta kopmaktadır. Ayrıca Facebook sayesinde verilmek istenen bilgi anında iletilmektedir. Bu özelliği kimi zaman başkanlar ve bakanlarda kullanmaktadır. Örneğin; Bakan Avakov, işgalcilere yönelik terörle mücadele operasyonu başlatıldığını Facebook sayfasından açıkladı. Slavyanks halkından, evlerinden çıkmamalarını istedi (Hürriyet Gazetesi, 14 Nisan 2014). Görüldüğü üzere gerekli bir uygulama internet üzerinden duyurulmuştur.

İnsanların iletişimi geçmişten günümüze çeşitli şekillerde kontrol altına alınmak istenmiştir. Birey ne kadar çok şey bilirse o kadar sorgulayıcı olacaktır. Bunu olabildiğince engellemek için iletişimi denetim altına almak isterler. Bu istek daha çok siyasi, elit kesim tarafından ortaya çıkmaktadır. Onlar düzenin devamı için kimsenin sorgulayıcı olmasını istemezler. 21. yüzyılda hala ifade özgürlüğünden tam olarak söz edemiyoruz. Çağın iletişim araçlarına, insanlar düşündüklerini söylemesin kimsenin kafası karışmasın diye yasalarla engeller konmaktadır.

Bauman yapmış olduğu bir röportajda sosyal medya ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir. Bauman insanların sosyal medya aracılığıyla yaptıkları, “klavye aktivizmi” denen protestolara karşı hep şüpheli yaklaşmış ve internetin bireyleri ucuz eğlenceyle aptallaştırdığını söylemektedir. Sosyal ağların insanların yeni afyonu olduğunu söyleyebilir miyiz? Şeklinde yöneltilen soruya şu cevabı verir. “Kimlik doğduğun bir şey olmaktan çıktı ve bir göreve dönüştü: Kendi cemaatini kendin oluşturmak zorundasın. Ama cemaatler yaratılmaz, bir zümreye ya aitsindir ya da değildir. Sosyal ağların yaratabileceği şey bir alternatif (ikame). Cemaat ile ağ arasındaki fark şu: sen bir cemaate aitsindir, ama ağ sana aittir. Dizginler elindeymiş gibi hissedersin. Dilersen arkadaş eklersin, dilersen silersin. İlişkin olan önemli insanların kontrolü senin elindedir. Sonuç olarak insanlar kendilerini biraz daha iyi hisseder, çünkü bireyci çağımızın büyük korkusu yalnızlık, terk edilmişliktir. Ancak internette arkadaş ekleyip çıkarmak o kadar kolaydır ki, insanlar sokağa çıktıklarında, işe gittiklerinde, mantıklı bir etkileşime girmeleri gereken çok sayıda insanı bir arada bulacakları herhangi bir yerde gerekli gerçek sosyal becerileri edinmeyi başaramazlar... Sosyal medya bize diyalog kurmayı öğretmiyor, çünkü anlaşmazlıktan kaçınmak çok kolay. Ancak insanların çoğu sosyal medyayı bir araya gelmek veya ufuklarını genişletmek için değil, tam tersine, kendilerine kendi seslerinin yankıları olan sesleri duyacakları, kendi yüzlerinin yansıması olan yüzleri görecekleri bir konfor alanı yaratmak için kullanıyor. Sosyal medya çok kullanışlı ve keyifli bir tuzak” (Bauman sosyal-medya-bir-tuzak 30.01.2016). Bauman’a göre, Sosyal medyayı kullanan bireyler kendi ideolojilerinden başka ideolojilere yer vermemekte sadece kendi görüşünü savunmaktadır. İnsanlar farklılıkları keşfedip olduğundan farklı bakış açıları geliştirememektedir. Bireyler sosyal medya üzerinde kurulu olan tuzağa farkında olmadan düşmektedir.

Son bölümde ise iletişim olgusuna ve sosyal medyaya kısaca değinildikten sonra düşünce özgürlüğüne yer verildi. Devletin, toplumların daha uzun ömürlü olması için halkların rahatı, huzuru ve bütünlüğü için çaba göstermektedir. Bunun için de devlet gerekli yasalar belirlemekte ve halkın huzurunu kaçırarak olanlara gerekli cezai işlemi uygulamaktadır. Ancak bazen gereken ceza ya yumuşatılmakta yahut hiç verilmemektedir. Bu noktada iktidarın, egemen sınıfın etkisi oldukça fazladır. Genelde devlet ve iktidar birbirine karıştırılır. Benzerlikleri olsa da bunlar ayrı kavramlardır. Devlet bazen iktidarın etkisinde kalarak hareket etmektedir. Günümüzde otoritenin iktidarın odağı dağınıktır, belirgin değildir, her yerde karşımıza çıkmaktadır. “...Toplumsal alanın dönüşümünü anlamlandırma çabaları, otoriteye ilişkin sosyolojik değerlendirmelere de yansımıştır. Otorite artık yalnızca belli bir biçimi olan ya da tanımı sabit bir etkileyen değildir. Günümüzde otorite geçmişte olduğu gibi yine her yerdedir, fakat aslında ne olduğu geçmişle kıyaslandığında o kadar net değildir. Günümüzdeki otoritenin en belirgin özelliği müphemliktir” (Esgin, 2013:107). Otorite kılık değiştirerek toplumlarda var olmaya devam etmektedir. “Günümüzde otoriteye zemin oluşturan meşruiyet araçlarının zihniyet tahakkümünü hedefleyen bir şekilde sürekli yenilenmesi, bireylerin ise bu tahakkümü kendi çıkarları adına sürekli farklı biçimlerde meşrulaştırması, otoritenin anlamlandırılmasını geçmiştekinden daha zor bir hale getirmiştir. ...eylemlerimizi biçimlendiren otoriteye meşruiyet kazandırma amacımızla bağlantılı pek çok dayanak bulunmaktadır. Otoritenin müphemleşmesi bundadır. Otorite çoğunlukla iktidarın kendisidir. Fakat otorite aynı zamanda, egemen sınıflar, medya ya da cemaat yapılanmasıdır. Otorite, inançlarımızın, çıkarlarımızın, korkularımızın, utançlarımızın, törelerimizin, Facebook/Twitter kültürümüzün, bağımlılıklarımızın ve bencilliklerimizin meşrulaştırdığı her şeydir” (Esgin, 2013:111). Değişen ve gelişen toplumlarda otorite araçları da değişmiştir. Artık toplumun otoritesi, kontrolü sosyal ağlar aracılığıyla da oluşturulmaya çalışılmaktadır. Lakin sosyal ağların erişimi, kullanımı yaygın olduğundan henüz tam olarak buradan denetim sağlanamamaktadır.

Dünyada Arap Baharı, Wikileaks Belgeleri ve Ukrayna olayları uzun süre gündem de kalmıştır. Bu yaşananlar sürecince sosyal medyanın etkisi belirgin bir şekilde görülmüştür. Sosyal ağlar sayesinde bir ülkede yaşananlar birçok ülkeye

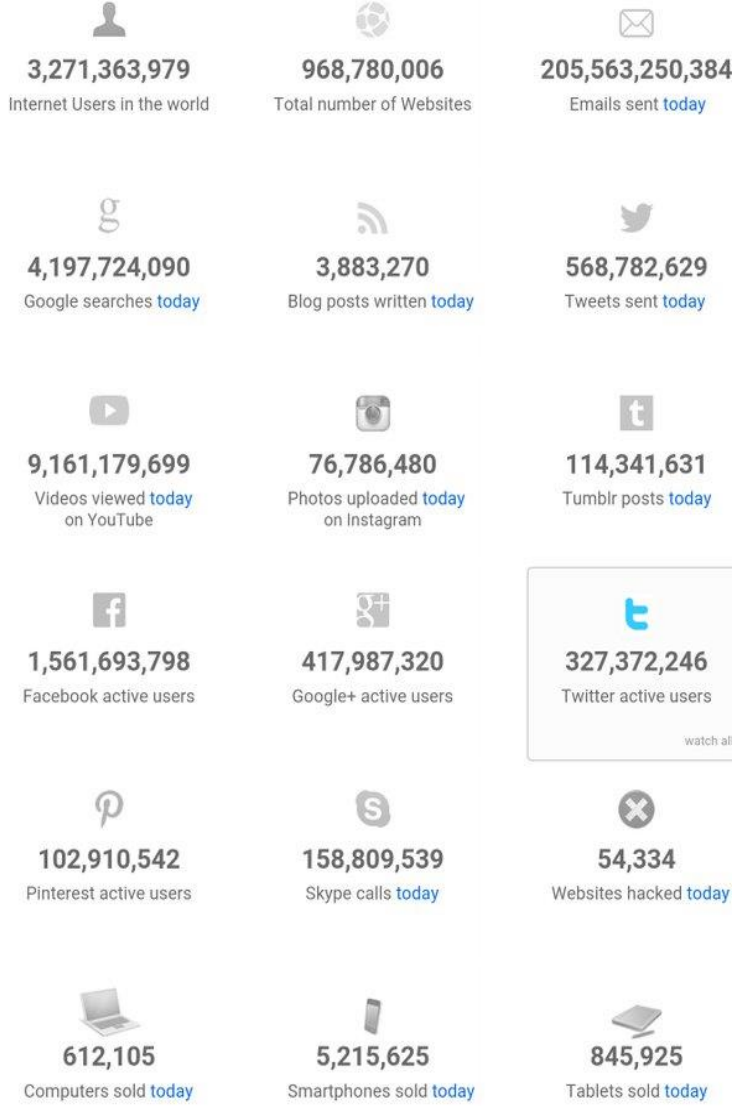
anında ulaştırılmıştır. Yaşanan sürecin hızlanmasında sosyal medya önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Buralarda yaşananların aktarılması devlet yöneticileri tarafından sosyal ağlarda yayılmasına yasaklar getirilmiştir. İfade özgürlüğünün önüne geçilmiştir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyal medya yasakları görülmektedir. Bu yasaklar incelendiğinde genelde toplumun huzurunu kaçırarak önemli olaylardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu engeller belli kesimlerin ideolojisi doğrultusunda yorumlanmıştır. “Wikileaks Devrimi ve Türkiye’de gündeme gelen 17Aralık 2013 soruşturması da yer almaktadır. Birbirine benzer özelliklerinin olmasından dolayı seçilen bu iki olay, sosyal medyanın bilgi paylaşımı konusunda kontrol edilmesi zor veya imkânsız bir platform olduğunu göstermiştir. Wikileaks ile dünya genelinde birçok ülkede üretilmiş, fakat halkla paylaşılmamış olan kamu politikalarını da içeren gizli belgeler internet ortamına sızdırılmıştır. Sızdırılan belgeler sosyal medya aracılığıyla kısa zamanda büyük kitlelere ulaştırılmıştır. Aynı şekilde 17 Aralık 2013 soruşturmasından sonra politikacıların özel hayatları ile ilgili ses kayıtları ve videoların yanı sıra ‘devlet sırrı’ niteliğindeki belgeler sosyal medyada paylaşılmış ve bu paylaşımlarla ülke gündemi bir anda değişmiştir. Bu gelişmeler sonrasında sosyal medya platformlarına erişim sınırlamaları getirilmiştir. Söz konusu örnek olayların incelenmesi sonucunda sosyal medyanın gündem belirlemedeki rolü açık olarak tespit edilmiştir. Bunun yanında, politikacılar ve devletler hakkında yapılan bu paylaşımların kısa zamanda kitleler tarafından büyük ilgi görmesinin nedeninin vatandaşların kamu politikasına olan duyarlılığın bir göstergesi olduğu kanısına varılmıştır” (Göçoğlu ve Aydın, 2015:898). Ülke gündemini uzun süre meşgul eden diğer ülkeler tarafından sürekli konuşulan bu olaylarda sosyal medyanın rolü büyüktür. Sosyal medya kullanıcıları herkesin bilinçlenmesi ve olaylara karşı duyarsız kalmamaları için sürekli paylaşımda bulunmuşlardır. Bu olayları paylaşımları provoke eden yeni bir tartışma ortamı yaratmak isteyende bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre, “Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir”. Düşünce özgürlüğünün olmadığı bir ülkede demokrasiden söz etmek pek mümkün değildir. Demokrasinin temeli ifade ve örgütlenme özgürlüğüne dayanır. Bu özgürlüklerin tam olarak

kullanılmadığı ülkelerde eksiksiz demokrasiden bahsedilemez. Türk Ceza Kanunu'nda ve diğer yasalardaki ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı tüm kararlar tekrar gözden geçirilmelidir. Bunu yaparken de AİHM'nin konuya ilişkin yorumu esas alınmalıdır.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyal medya kullanımı, internete getirilen yasaklarla beraber artış göstermiştir. Bu durum bir yandan yasağın cazip geldiğini ve artış sağladığını gösterirken, diğer yandan bireylerin daha rahat örgütlendiği ve anında haber alabildiği bir sistem olduğundan rağbet görmüştür. Kullanımlarının çok olması kimi zaman kısıtlamaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'de son dokuz yılda 51 bin, 'internet yasası'nın yürürlükte olduğu son bir yılda ise yaklaşık 52 bin site engellendi. Sansürlenен toplam site sayısı 103 bine ulaştı. Hükümete mahkeme kararı olmadan internet sitelerine erişimi engelleme yetkisi veren ve Anayasa Mahkemesi'nden geri dönen internet düzenlemesi 2015'in Mart ayında 'kılık değiştirerek' yasalaşmıştı.

EngelliWeb'in verilerine göre 2014'ün Eylül ayı itibariyle 51 bin 43 site yasaklıydı. Ancak bu sayı 2015'in Ekim ayı itibariyle 103 bin 877'ye fırladı. Yani hükümet son bir yılda, geri kalan dokuz yılın tamamından daha fazla siteyi sansürledi. Engellemelerin 97 bin 813'ü doğrudan Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) marifetiyle gerçekleşti. Oransal olarak engelleme kararlarının yüzde 94.2'si TİB, yüzde 2.6'sı mahkemeler, geri kalanı ise savcılıklar ve Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından alındı.

2006 yılında toplamda sadece altı siteye erişim yasaklanmışken, Gezi eylemlerinin yaşandığı 2013'te erişime engellenen site sayısı 15 bin 923'e fırlamıştı. Geçen yıl rekor kırılarak 35 bin sitenin engellendiği Türkiye'de bu yıl ise Ekim ayı itibariyle 23 binden fazla site karartıldı (diken.com.tr/tibin-yetkileri-artmasa-da-olurmus-turkiyede-son-9-yilda-yasakli-site-sayisi-51-bini-asmis/ 21.02.2016). Özellikle yasaklamaların olduğu dönemlerde insanlar daha fazla sosyal medyayı kullanmıştır.

12 Aralık 2015 tarihinde sosyal medya araçlarının kullanılma oranlarına göre, 7 milyar insanın yaşadığı dünyada, 205.563.250.384 milyar ile en çok e-mail kullanılıyor akabinde ise 9.161.179.699 milyarla YouTube'un kullanımının fazla olduğu görülmektedir. Daha sonra 4.197.724.090 milyar kullanıcıyla Google, 1.561.693.798 milyar kullanıcıyla Facebook ve 327.372.246 milyon Twitter kullanıcılarının yoğunlukta olduğu aşikârdır. Bu araçların ortaya çıktıktan sonra kullanım ve yayılma sürelerine bakmakta fayda vardır.

Figure 2. Time to reach 50 million users

Source: Bernd Leger, "20 fresh mobile trends," Localytics, May 13, 2013, <http://www.localytics.com/blog/2013/mobile-statistics>.

Graphic: Deloitte University Press | DUPress.com

50 milyon kullanıcıya ulaşma hızına baktığımızda, radyo 38 yılda, televizyon 13 yılda, internet 4 yılda gelişme gösterirken sosyal medya araçları daha kısa sürede yayılmıştır. Facebook 3.5 yılda yayılırken, Twitter 9 ayda, Instagram 6 ayda, Angry Birds ise 35 günde yayılmıştır. Bu durum göstermektedir ki insanlar sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmaktadır. Bu kullanım sosyal ağların gelişmesini yaygınlaştırdığı gibi aynı zamanda kontrolünü de zorlaştırmıştır. Böylece egemen gücün ideolojisini istediği gibi yayması sorun oluşturmuştur.

Althusser'in vurguladığı olduğu DİA'lardan haberleşme DİA'sı bu noktada etkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Althusser haberleşme DİA'sı olarak basının toplumda önemli etkileri olduğunu söylemiştir. Günümüzde de en çok tercih edilen haberleşme aygıtı sosyal medyadır. Sosyal medyanın geniş alanlara kısa sürede ulaşması nedeniyle birçok kesim tarafından tercih edilmektedir. Bu nedendir ki gerek iktidar olsun gerekse egemen sınıf veya halk düşüncelerini, ideolojilerini topluma aktarmaktadırlar. Lakin her ideoloji toplumda yer edinmeyeceğinden ötürü belli kesimlerin ideolojileri baskın olarak görülmektedir. Althusser toplumlarda egemen ideolojinin yer alacağını belirtmiştir. Toplumun huzurunu kaçıran veya öyle olduğuna inanılan kişiler cezalandırılmakta yahut düşüncelerinin diğer bireyler tarafından bilinmesine engel konulmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla birçok yasaklı belge, video yayınlandığı gibi çeşitli örgütlenme faaliyetleri de burada olmaktadır. Bu yasaklarda sosyal medya kullanıcılarının düşüncelerinin değeri yokmuş gibi davranılmaktadır. Sosyal medya kullanmayan kesim zaten böyle bir yasaktan

etkilenmemektedir. Onlar yaşanan olayların çoğu zaman dışında kalmakta ve var olan ideolojinin etkisinde yaşamaktadır. Çünkü bu ideoloji onların arada bir de olsa rahatı için bir şeyler yapmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar DİA'lar üzerinde hep bir kontrol mekanizması bulunmuştur. Toplumlar belli denetleyicilerin kontrolünde hareket ederler. 21. yüzyılda teknoloji hızlı bir şekilde gelişme gösterirken toplumlar bu paralelde gelişme gösterememiştir. Bundan ötürüdür ki son yıllarda toplumların, DİA'ların denetimi, kontrolü eskiye oranla kolay değildir. Gerek ülkemizin gerekse diğer ülkelerin Althusser'in ifadesiyle toplumsalın yeniden üretimi tehlikeye düştüğünde denetimi sağlayabilmek için gerekli gördükleri önlemleri aldıkları, çeşitli şekillerde yasaklar koydukları bilinmektedir. Bu yasaklar son zamanlarda özellikle sosyal ağlara getirilmektedir. Özel hayatın gizliliği yahut insan psikolojisini bozacak derece de olan görüntülere, yayınlara yasak getirilmesi doğal karşılanabilir. Ancak halkın bilmesi gereken gerçekleri ondan saklamak için bütün kullanıcıların erişimini engellemek toplumların yeniden üretimi için sakıncalı bir durumdur.

KAYNAKÇA

ADALI Deniz, **Diyalektik Materyalizm Tarihsel Materyalizm**, Kaldıraç Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2009.

AKDAĞ Mustafa, **Medya ve Siyaset Üzerine**, Hayatboyu Öğrenme Programı, Medi@Ware Projesi, 2014.

ALTHUSSER Louis, **Kapital'i Okumak**, Çev.: Celal A.Kanat, Belge Yayınları, İstanbul, 1995.

ALTHUSSER Louis, **Gelecek Uzun Sürer**, Çev.: İsmet Birkan, Can Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1998.

ALTHUSSER Louis, **Özeleştirici Öğeleri**, Çev.: Levent Targu, Belge Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

ALTHUSSER Louis, **Marx İçin**, Çev.: Işık Ergüden, İthaki Yayınları, İstanbul, 2002.

ALTHUSSER Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev.: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

ALTHUSSER Louis, **John Lewis'e Cevap**, Çev.: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2004a.

ALTHUSSER Louis, **Güncel Müdahaleler**, Çev.: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2004b.

ALTHUSSER Louis, **Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi**, Çev.: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2006a.

ALTHUSSER Louis, **Yeniden-Üretim Üzerine**, Çev. A. Işık Ergüden, Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2006b.

ALTHUSSER Louis, **Kriz Yazıları ve Althusser'den sonra Louis Althusser**, Çev.: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2009.

ALTHUSSER Louis, **Lenin ve Felsefe**, Çevirenler: Bülent Aksoy, Erol Tulpar, Murat Belge, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011.

ALTHUSSER Louis, **Felsefi ve Siyasi Yazılar**, Çev.: Yağmur Ceylan Uslu, İthaki Yayınları, İstanbul, 2012.

ANDERSON Perry, **Gramsci, Hegemonya Doğu-Batı Sorunu ve Strateji**, Çev.: Tarık Günersel, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988.

ATILGAN Gökhan “Marx’ta İdeoloji: Kapitalizmin Devrimci Eleştirisinin Bir Olanığı” **Praksis “İletişim, İdeoloji ve Kültür Sorunları”** Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, 2001 S.11-34.

AYDEMİR Şenay, <http://www.kigem.com/gezi-parki-eylemlerinde-sosyal-medyanin-rolu.html>

AZİZ Aysel, **Radyo ve Televizyona Giriş**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 480, Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan No. 2, 1981.

AZİZ Aysel, **İletişime Giriş**, Hiperlink Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2013.

BABACAN M. Emin, HAŞLAK, İrfan, ve HİRA, İsmail, **Sosyal Medya ve Arap Baharı**, Akademik İncelemeler Dergisi, S. 2. 2011, s.63–91.

BALDINI Massimo, **İletişim Tarihi**, Çev.: Gül Batuş, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2000.

BALLE Francis ve EYMERY Gerard, **Yeni Medyalar**, Çev.: Mehmet Selami Şakiroğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

BAUMAN Zygmunt, **Sosyal Medya Bir Tuzak** <http://Vesaire.Org/Zygmunt-Bauman-Sosyal-Medya-Bir-Tuzak/>

BİN NEBİ Malik, **İdeolojik Savaş Ajanları**, Çev.: Cemal Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997.

BUGÜN Gazetesi, 17 Aralık 2014.

BÜLBÜL OĞUZ Betül, **Sosyal Medya Dilinin Görüntüsel Gösterge Boyutu Ve Bunun Dile Etkisi**, **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, p. 1157-1166, Ankara.

CİRHİNLİOĞLU Zafer, **Terör ve Toplum**, Gündoğan Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2010.

ÇETİN Halis, “İktidar ve Meşruiyet” **Siyaset**, İçinde, Ed: Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003.

ÇOBAN Savaş, **Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Radyo TV Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

DEĞER M. Emin, **Düşünce Özgürlüğü Çıkmazı**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.

DİLMEN Necmi Emel, **Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları**, Marmara İletişim Dergisi, Sayı 12. Cilt 1, 2007, s. 113-122.

DOLLOT Louis, **Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür**, Çev.: Özlem Nudralı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

DURŞUN Çiler, **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2014.

EAGLETON Terry, **İdeoloji**, Çev.: Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.

ERDEM H.Haluk, **Althusser’in Felsefesinin Temel Kavramları**, Uludağ Üniversitesi, Felsefe Dergisi Kaygı, Sayı; 3, 2004, s.37-48.

ERDOĞAN İrfan, **İletişimi Anlamak**, Pozitif Matbaacılık, 4. Baskı, Ankara, 2011.

ERDOĞAN İrfan, **Medya Sosyolojisi**, Ed: İrfan Erdoğan, Anadolu Üniversitesi Yayını No:2832, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1790, Eskişehir, 2013.

ERGUN Cem, “Kentsel Dönüşüme Karşı Çıkmak: Kamusal Hatırlamak Üzerine Birkaç Not”, **Gezi ve Sosyoloji** İçinde, Der.: Vefa Saygın Öğüt ve Emrah Göker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.276-291.

ESGİN Ali, **Otorite'nin Sosyolojisi: Otoriteye İtaatin ya da Otorite Bağımlılığının Sosyolojik Anlamları**, Sosyologca Dergisi, Doğu Kitabevi, Sayı:5, 2013, s.91-112.

EYÜBOĞLU Ercan, “İletişim, Siyaset, İktidar, Medya”, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar** İçinde, Haz.: Korkmaz Alemdar, AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, İstanbul, 1999.

FİSKE John, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev.: Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2003.

GOLDİNG Peter ve MURDOCK Graham, “İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları: Belirlenim Sorunu” **Medya Popüler Kültür ve İdeoloji**, Çev.: Levent Yaylagül, Der: Levent Yaylagül ve Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.

GÖÇER İsmet ve ÇINAR Sertan, **Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri**, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, KAÜ İİBF Dergisi, Cilt; 6, Sayı: 10, 2015, ISSN: 1309 – 4289.

GÖÇOĞLU Volkan ve AYDIN Mehmet Devrim, **Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisinin Toplumsal Hareketler Bağlamında İncelenmesi**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 37, 2015, s.880-901,Issn: 1307-9581.

GRAMSCI Antonio, **Hapishane Defterleri**, Çev.: Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul, 1986.

GÜNGÖR Süleyman, **Althusser'de İdeoloji Kavramı**, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:6, Sayı:2, 2001, s.221-231.

GÜNGÖR Nazife, **İletişime Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.

GÜRKAN PAZARCI Nilgün, “Türkiye’de Medya-Siyaset Etkileşimi” **Türkiye’de Kitle İletişimi** İçinde, Der; Nilgün Gürkan Pazarıcı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.

GÜZELCİK URAL Ebru, “Teknolojinin Etkileri ve Halkla İlişkiler: Eleştirel Bir Yaklaşım” **İletişim ve Teknoloji** İçinde, Ed: Zeliha Hepkon, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011.

HALL Stuart, LUMLEY Bob ve MCLENNAN Gregor, **Siyaset ve İdeoloji: Gramsci**, Çev.: Sadun Emrealp, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985.

HESAPÇIOĞLU Muhsin ve YILMAZ Nermin, **Bilgi Toplumunda Okul ve Medya: Medya Pedagojisine Bir Giriş**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

HOBSBAWM Eric, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, Çev.: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 2000.

HÜRRİYET Gazetesi, 14 Nisan 2014

JAMES Susan, “Louis Althusser”, **Çağdaş Temel Kuramlar** İçinde, Der. Quentin Skinner, Çev.: Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, İstanbul, 1997.

JARVIS Jeff, **E-Sosyal Toplum Dijital Çağda Sosyal Medyanın İş ve Gündelik Hayata Etkisi**, Çev.: Çağlar Kök, MediaCat Yayınları, İstanbul, 2012.

KAHRAMAN Hasan Bülent, **Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye**, Agora Kitaplığı, 2. Basım, İstanbul, 2007.

KARAKAŞ Ercan, **Gerçek Dünya Sanal Politika**, Destek Yayınevi, İstanbul, 2013.

KAYA Raşit, “Medya, Toplum, Siyaset”, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar** İçinde, Haz.: Korkmaz Alemdar, AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, İstanbul, 1999.

KAZANCI Metin, **Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2002, 57(1):55-87.

KAZANCI Metin, **Althusser İle İdeoloji Üzerine Yapılamamış Bir Söyleşi**, Ankara Üniversitesi, İletişim Araştırmaları Dergisi, 2003, 1(2):37-54.

KAZANCI Metin, **Althusser, İdeoloji İle İlgili Son Söz**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2006, 67-93.

KIR Gülten, **İnternet ve Gençlik**, Şenocak Yayınları, İzmir, 2008.

KIRIK Ali Murat, **Arap Baharı Bağlamı'nda Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm**, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum,Cilt:1, Sayı:3, 2012.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Gezi Raporu Toplumun 'Gezi Parkı Olayları' Algısı Gezi Parkındakiler Kimlerdi?** 5 Haziran 2014.

KONGAR Emre, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 14. Basım, İstanbul, 2010.

KORKMAZ Mahmut, **Sosyal Medya-Kamu Politikaları Etkileşimi: Gezi Parkı Olayları Üzerine Bir Değerlendirme**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

LASKİ Harold J., **Düşünce Özgürlüğü**, Dönem Yayınevi, Çev.: Yücel Sayman, İstanbul, 1966.

LENİN Vladimir İliç, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, Çev.: Cemal Süreyya, Sol Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 1979a.

LENİN Vladimir İliç, **Bir Adım İleri İki Adım Geri**, Çev.: Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1979b.

LENİN Vladimir İliç, **Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği**, Çev.: Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, 6.Baskı, Ankara, 1992.

LENİN Vladimir İliç, **Materyalizm ve Ampiryo Kritisizm, Gerici Bir Felsefe Üzerine Eleştirel Notlar**, Çev.: Sevim Belli, Sol Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 1993.

LENİN Vladimir İliç, “**Halkın Dostları**” **Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır?**, Çev.: Vahap S. Erdoğan, Sol Yayınları, 5.Baskı, Ankara, 1996.

LENİN Vladimir İliç, **Devlet ve Devrim**, Eriş Yayınları, Dördüncü Baskı,2003.

LENİN Vladimir İliç, **Ne Yapmalı? Hareketimizin Canalcı Sorunları**, Çev.: Muzaffer Erdost, Eriş Yayınları, 2003a.

LENİN Vladimir İliç, **Proleter Devrimi ve Dönek Kautsky**, Çev.: Ferit Burak Aydar, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011.

MARDİN Şerif, **İdeoloji**, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2009.

MARX Karl, **Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i**, Çev.: Sevim Belli, *Seçme Yapıtlar* Cilt: I İçinde, Sol Yayınları, 1979, s.473-588.

MARX Karl ve ENGELS Friedrich, **Alman İdeolojisi**, Çev.: Sevim Belli, Sol Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1992.

ONAY Duygu, **Louis Althusser’de İdeoloji Ve Bilinç İlişkisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe (Sistemik Felsefe Ve Mantık) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

OSKAY Ünsal, **İletişimin ABC’si**, Der Yayınları, İstanbul, 2011.

OZKAN N.Pelin, **Sosyal Ağ Kullanıcılarının E-Sosyalleşme Sürecindeki Kimlik Yapılandırma Süreçleri**, II. International Conference on Communication, Media, Technology and Design, 2013, s. 386-391.

ÖNÜR Nimet, “Toplumsal İlişkiler Sürecinde İletişim”, **Kurumlara Sosyolojik Bakış**, İçinde, Ed: Sevinç Güçlü, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

ÖRS H. Birsen, “İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler** İçinde, Der. H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008.

ÖYMEN DİKMEN Gözde, “Tüketen Üreticiden Üreten Tüketicie Dönüşümünde Sosyal Medyanın Rolü” **İletişim ve Teknoloji** İçinde, Ed: Zeliha Hepkon, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011.

ÖZBEK Sinan, **İdeoloji Kuramları**, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

ÖZDEMİR ÇAKIR Hilal, “Sosyal Paylaşım Ağlarının Halkla İlişkiler Aracı Olarak Değerlendirilmesi: Facebook Örneği” **İletişim ve Teknoloji** İçinde, Ed: Zeliha Hepkon, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011.

ÖZKAN Abdullah, **Küreselleşme Sürecinde Medya ve Siyaset: Medya Gücü mü, “Gücün Medyası” mı?**, Siyasal İletişim Enstitüsü Direktörü <http://www.siyasaliletisim.org/index.php/haber-ve-yorum-arsivi/makale/679-kuereselleme-suerecinde-medya-ve-siyaset-medya-guecuemue-guecuen-medyasm.html> 18.04.2016

ÖZKÖK Ertuğrul, **Sanat, İletişim ve İktidar**, Tan Kitapevi, Ankara, 1982.

ÖZTÜRK Armağan, “Özne-Nesne Diyalektiğinde Gramsci Uğrağı: Praxis Felsefesi Nereye Doğru?”, **Günümüzde Yeni Siyasal Yaklaşımlar** İçinde, Editör: Hilal Onur İnce, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2010.

PEARCE Susan C., “Taksim’de Kültür Üretimi”, **Gezi ve Sosyoloji** İçinde, Çev.: Ömer Küçük, Der.: Vefa Saygın Öğütle ve Emrah Göker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 316-329.

PLATON, **Devlet**, Çev.: Veysel Atayman ve Cenk Saraçoğlu, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul, 2005.

RANSOME Paul, **Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş**, Çev.: Ali İhsan Başgül, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011.

SABAH Gazetesi, 24 Ocak 2008.

SANCAR Serpil, **İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2008.

SKINNER Quentin, **Çağdaş Temel Kuramlar**, Çev.: Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1997.

SUCU İpek, **Althusser’in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk İletişim Dergisi, 7.3.2012, s.30-41.

SUNAR İlkay, **Düşün ve Toplum**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

ŞAHİN Özlem, **Althusser’de Devlet, İdeoloji ve Eğitim**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Eğitim Bilim Toplum Üç Aylık Hakemli Dergi, Cilt; 2, Sayı; 6, 2004.

ŞİMŞEK Serkan, **Althusser Düşüncesi Işığında İdeoloji ve Sanat İlişkisi**, Kocaeli Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

TEKEK Murat, **Arap Baharı ve Nedenleri**, Gazi Üniversitesi U.İ.B, <http://www.tuicakademi.org/arap-bahari-ve-nedenleri/> 30.01.2016.

TEKEK Murat, **Sosyal Medya ve Arap Baharı**, Gazi Üniversitesi U.İ.B <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2964>, 30.01.2016.

TOPAKKAYA Arslan, **İdeoloji Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış**, Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XI, S. 1-2, 2007.

TOPDEMİR Hüseyin Gazi, **Francis Bacon’ın Bilim Anlayışı**, Felsefe Dünyası, 1999/2, Sayı:30.

TOROSLU Nevzat, “Medya ve Hukuk: Basın Özgürlüğü ve Sınırları”, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar** İçinde, Haz.: Korkmaz Alemdar, AFA Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, İstanbul, 1999.

TUNÇER Ayşe İrem, **Bilimin Özerkliğini Althusser’le Düşünmek**, Karaburun Bilim Kongresi, 2007.

TURAN Mehmet İnanç, **Felsefeyi Aşmış Marksizm**, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2011.

TÜRK H. Bahadır, “İdeoloji” **Siyaset**, İçinde, Ed: Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayıncılık, Ankara, 2003.

USLUATA Aysel, **İletişim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

VAN DIJK Teun A., “Medya, İktidar, İdeoloji” İçinde, **Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları**, Der. ve Çev.: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1999.

VURAL Z.Beril Akıncı ve BAT Mikail, **Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Kurumsal İletişim Anabilim Dalı, Journal of Yasar University 2010 20(5) 3348-3382.

WALLACE Ruth A. ve WOLF Alison, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Çev.: Leyla Elburuz ve M.Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2012.

YAYLAGÜL Levent, **Kitle İletişim Kuramları**, Dipnot Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2013.

YESO-DER YESO-DER Gezi Parkı Anket Raporu. YESO-DER, http://yesoder.org/User_Files/editor/file/YESO-DERGEZ%C4%B0-PARKI-ANKET-RAPORU 2013.

YÜKSEL Okan, <http://www.medyaakademi.org/2015/01/31/2015-internet-sosyal-medya-istatistikleri/> 30.01.2016

ZILLIOĞLU Merih, **İletişim Nedir?**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2003.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150408_sosyal_medya_yasaklar

<http://www.adanasosyete.com/tr/haberler-232--internet-sansur-yasasinin-maddeleri-ve-yetiskin-sitelerine-etkileri.html>

<http://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/>

<http://www.gazetebilkent.com/2013/04/16/sosyal-medyanin-gucu-adina/>

<http://www.dunyabulteni.net/haber/319522/batida-sosyal-medya-yasaklari-artiyor>

<http://www.haberler.com/washington-post-sosyal-medya-sizmalari-ukrayna-ve-5834696-haberi/>

<http://shiftdelete.net/12-maddelik-internet-sansuru-50118>

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140414_ft_sosyalmedya

<http://t24.com.tr/konular/yeni-internet-yasasi-sosyal-medyaya-yasak-getirdi>

<http://t24.com.tr/haber/sosyal-medya-yasagi-dunya-medyasinda,292726>

<http://www.hurriyet.com.tr/facebook-ve-youtubeu-kapatiriz-sozleri-kaygi-yaratti-25965115>

<http://www.hurriyet.com.tr/cumurbaskani-abdullah-gulden-yasaga-ragmen-tweet-26053467>

<http://www.hurriyet.com.tr/milletvekilleri-twitter-yasaklari-icin-ne-dedi-26052629>

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiyedeki-twitter-yasagi-dis-basinda-26052415>

<http://www.hurriyet.com.tr/yasaklara-dunyadan-buyuk-tepki-var-26106824>

<http://www.hurriyet.com.tr/twitter-youtube-ve-facebooku-erisim-engeli-28665837>

<http://www.adaletbiz.com/gundem/internet-yasaklari-neler-iste-yasaklar-h12323.html>

<http://www.turksam.org/tr/analiz-detay/902-ukrayna-daki-ayaklanmalarda-sosyal-medya>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Gezi_Parkı_protestoları

<http://www.hurhaber.com/iste-chp-li-deniz-baykal-in-seks-videosu-12-mayis-2010-carsamba/haber-263304>

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141215_17_25_aralik_medya

<http://www.diken.com.tr/tibin-yetkileri-artmasa-da-olurmus-turkiyede-son-9-yilda-yasakli-site-sayisi-51-bini-asmis/>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Julian_Assange

<http://www.ahaber.com.tr/gundem/2016/01/10/deniz-baykala-kaset-tuzaginda-bir-polis-ve-cilingir-gozaltinda>

Öz Geçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Döndü YALÇINKAYA
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 1989 Sivas
e-posta : Dnd.yalcinkaya@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2016

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
-------	-------	-------

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS () TOEFL () EILTS ()